

वाङ्माधुर्यजिता सिता गतमदा
दिनामुखेऽधात्तृणं
येषां चित्तविशुद्धताजितनिशा-
नाथः कलङ्कं दधौ;
ते दुग्धाम्बुधिशुद्धकीर्तिनिकरा
भव्यात्माभाजाममी,
कल्याणं रचयन्तु सिद्धिविजयाः
सूरिराजः सर्वदा ॥

जन्म
वि स १९११
श्रावण सुदी १५
अमदावाद

लघु दीक्षा
वि स १९३४
ज्येष्ठ वदी २
अमदावाद

वृहद्दीक्षा
वि स १९३४
अषाढ सुदी ११
अमदावाद

गणीपद
वि स १९५७
आषाढ सुदी ११
सुरत

पन्यासपद
वि. स. १९५७
आषाढ सुदी ११
सुरत

आचार्यपद
वि स १९७५
महा सुदी ५
महेसाणा

प्रशान्त तपोमूर्ति पूज्यपाद
चारित्रचूडामणि तपागच्छालंकार
शासनप्रभावक संघस्थविर
आचार्यवर्य १००८
श्रीमद् विजयसिद्धिसूरीश्वरजी
महाराज.

દ્રવ્યસપ્તતિકા સટીક તથા ભાષાન્તરમાં દ્રવ્ય સહાય કરનાર સદ્ગૃહસ્થોની નામાવલિ.

રૂા.
૬૦) સાધ્વીજી મહારાજશ્રી દેવશ્રીજી (કચ્છ વાગડવાલા) ના ઉપદેશથી એક શ્રાવિકા
૫૧) શા. કેશરીચંદ ભાણાભાઇ હસ્તે નેમચંદભાઈ બીલીમોરા
૫૧) શા. નાનચંદ ચેલાજી બીલીમોરા
૫૧) શા. મગનલાલ નાનચંદ ચીખલીવાલા
૫૧) શા. હીરાલાલ હરખચંદ ના ધર્મપત્ની સોનાંબેન સીમોદરાવાલા હ. શા. ફકીરચંદ ભાણાભાઇ વાગલધરાવાલા
૫૧) શા. વીરચંદ રામદાસ વલસાડવાલા
૫૧) બેન ગુલાબબેન શા. રાયચંદ કપુરચંદની દીકરી હસ્તે શા. નગીનદાસ ઝવેરચંદ વલસાડવાલા
૫૧) શા. રાયચંદ ગુલાબચંદ અચ્છારીવાલા
૫૧) શા. હીરાલાલ વાડીલાલ કપડવંજ
૨૫) જાદવજીભાઈ મુળજીભાઈ આરંભડા
૨૫) શા. કસ્તુરચંદજી નાથાજી હસ્તે ખુબચંદભાઇ અચ્છારી
૨૫) શા. મણીલાલ ખુબચંદ પાટણવાલા
૨૫) શા. શેષમલજી ભભુતમલજી ખાપોલીવાલા
૪૩) પરચુરણ ૫-૧૦ કે ઓછી વધતી રકમ આવી તેના

શ્રી દ્રવ્યસપ્તતિકાના પ્રકાશન અંગે બે બોલ.

આ ગ્રન્થનું પ્રથમ પ્રકાશન શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા તરફથી આડત્રીસ વર્ષ પૂર્વે મૂળ, ટીકા અને બંનેના ભાષાંતર સાથે થયું હતું. તે ગ્રંથ દુષ્પ્રાપ્ય થવાથી અને ચાલુ ટાઇમમાં દેવદ્રવ્યાદિકના દોષથી કુષિત થતા, અનેક ભવ્યાત્માઓને જોઇને આ ગ્રન્થના પુનઃ સંસ્કરણની ભાવના અમારા હૃદયમાં કેટલાક વર્ષથી હતી, અને તે સકલ શ્રમણ સમૂહ શિરોમણિ તપોમૂર્તિ જ્ઞાન વયોવૃદ્ધ પ૦ પૂ૦ સાંપ્રતસમયસૂરિસિંહ શ્રીમદ્ વિજયસિદ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજના પરમ વિનેય પૂ૦ શ્રી પ્રમોદવિજયજી મહારાજશ્રીના અનન્ય શિષ્યરત્ન પૂ૦ પં૦ મેરૂવિજયજી ગણિવરના સદુપદેશથી ફળીભૂત થતાં, અમે મૂળગ્રંથ ટીકા સાથે, અને મૂળ, મૂળ તથા ટીકાના અર્થ સાથે જુદું જુદું તે તે વસ્તુના ખપી આત્માઓના માટે તૈયાર કરાવેલ છે.

આ બંને ગ્રંથોનાં મુફોનું વાંચન તેમજ શ્રાદ્ધવિધિ, ઉપદેશસપ્તતિકા, ઉપદેશ પ્રાસાદ, અને સેનપ્રશ્નાદિક ગ્રન્થોના દેવદ્રવ્યાદિ સંબંધે દૃષ્ટાંતો અને પ્રશ્નોત્તરો વિગેરે દેવદ્રવ્યાદિકની પુષ્ટિના માટે પરિશિષ્ટાદિક પ્રશમરસનિધિ ગીતાર્થાગ્રણી અને આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયભદ્રસૂરિશ્વરજી મહારાજના પ્રશિષ્ય રત્ન પ્રખર વક્તા પંન્યાસ શ્રી ચરણવિજયજી ગણિવરના સાહિત્યરસિક શિષ્યરત્ન મુનિ મહારાજશ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજ સાહેબે કરી, ગ્રન્થની શોભામાં વધારો કર્યો છે.

અને વૈરાગ્યામૃત વારિધિ પ્રશાંત તપોમૂર્તિ પૂજ્ય આચાર્ય પુંગવ શ્રીમદ્ વિજયભદ્રસૂરિશ્વરજી મહારાજના વિદ્વાન્ શિષ્યરત્ન મુનિમહારાજ શ્રી જનકવિજયજી મહારાજસાહેબે દ્રવ્યસપ્તતિકાનું દિગ્દર્શન લખી, ટુંકમાં ગ્રન્થનો પરિચય કરાવ્યો છે. તે બાબત ઉક્ત મુનિમહારાજાઓએ જે પોતાનો ટાઇમ અર્પી નિઃસ્વાર્થ ભાવે સેવા બજાવી છે, તે બદલ તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે. અને તે પુસ્તકોના પ્રકાશનમાં જેમણે જેમણે મદદ અપાવી, યા આપી છે, તેમનો પણ આભાર માનવામાં આવે છે, અને બીજાઓ આ માર્ગને અનુસરી પોતાની લક્ષ્મીનું સાર્થક કરે એમ ઇચ્છી વિરમું છું.

લી૦ પ્રકાશક.

॥ श्रीद्रव्यसप्ततिकानुं संक्षिप्त दिग्दर्शन. ॥

अनंत उपकारी श्रमणभगवान् श्री महावीर परमात्माने प्रणमीने, ते महाप्रभुना श्रुतसागरमां सर्वे निर्दिष्ट वस्तुओ होइ, तेमांनी श्री चैत्य, गुरु, ज्ञान, साधारण, अने धर्मनी निश्रावाळा द्रव्यनी सुंदर प्रकारे करायली व्यवस्थावाळी **"दव्वसित्तरी"**ना पुण्यप्रसंगे तथाप्रकारना शुभ दिग्दर्शनमां प्रवेश करतां हुं अति हर्ष पामुं छुं.परम तारकना पुण्य चिह्नोनो सुप्रसंग पामी, भवभीरु भव्यात्माओ स्वोपार्जितादि द्रव्यादिनी भक्ति आदिए भवभ्रमण निवारणनी विज्ञप्ति करे, ए सहज छे. अने आथी " तेनी " सुंदर प्रकारनी व्यवस्था स्वाभाविक होय, ए पण असहज नथी. ते सुंदर व्यवस्थाना मूळभूत रहस्यथी अज्ञात बाळजीवोने तथाविध व्यवस्थानो भव्योनी भक्तिआदिथी धरायेल द्रव्यना सदुपयोगना कारणे, अने ते ते प्रकारनी आशातना निवारणना कारणे, शुभमार्गदर्शक शुभ प्रयास करवो, ए पण अस्थाने नथी. ते ते शुभमार्गदर्शक प्रयास अनेक प्राचिन पुरुषो श्रीसर्वज्ञविभुदृष्टमार्गे द्वारा करता आव्या छे, अने सांप्रतकाळे अर्वाचीन पुरुषो पण करे छे.

श्रीद्रव्यसप्ततिकाना कर्ता महापुरुष पण एक प्राचिन पुरुष छे. तेओश्रीनुं शुभ नाम **श्रीलावण्यविजयजी** छे. तेओश्री जैन श्रमणं होवा उपरांत श्रमणानुष्ठानद्वारा पाठक (उपाध्याय) पदथी अलंकृत हता. तेओश्रीना सद्गुरुवरनुं शुभ नाम सूरिपुंगव श्रीमद् **विजयभानुसूरीश्वरजी** महाराजा हतुं. आ सूरीश्वरजीना गुरुवरनुं पुण्याभिधान आचार्यदेव **श्रीविजयमानसूरीश्वरजी** महाराजा हतुं. तेओश्री तपा बिरुदथी अलंकृतना कारणे प्रख्यात शुभ चिह्न स्वरुप तपागच्छीयमांना एक हता. पाठक प्रवर **श्रीलावण्यविजयजी** गणिवरे आ द्रव्यसप्ततिका अंगे–**"गंथंतरगाहाहिं समत्थिया दव्वसित्तरी एसा"** ए द्वारा स्पष्टपणे निवेदुं छे के–"हुं आ द्रव्यसप्ततिका नामा ग्रंथ इतर ग्रंथोनी गाथाओद्वारा समर्थित कर्यो छे. तेओश्रीए आम इतरग्रंथोनी गाथाओ कया कया ग्रंथमांथी चूंटी छे, ते पण 'श्री पंचाशकजी' 'श्री श्राद्धदिनकृत्य' इत्यादि महाग्रंथोना नामनो उल्लेख करवा विगेरे द्वारा केट-

लेक स्थले स्पष्टपणे निर्देश पण कर्यो छे. वृत्तिनी रचना करतां उपाध्यायजी **श्रीलावण्यविजयजी** गणिवर पूर्व महापुरुषोए बनावेला महाग्रंथोमांना अमृतोद्धारने स्मरणमां लाव्या विना रह्या नथी. अने ते साथे ते ते महाग्रंथोनां नामो विगेरेनो उल्लेख पण तेओश्री कर्येज गया छे.

आ ग्रंथनी प्रमाणिकता सुंदर प्रकारनी छे. वांचक जोइ शकशे के—आ ग्रंथमां ठेरठेर 'श्रीपंचाशकवृत्ति, धर्मपरीक्षा, श्राद्धविधि, सम्यक्त्ववृत्ति, प्रश्नोत्तरसंग्रह, उपदेशपद, बृहद्भाष्य, संघाचारवृत्ति, विचारसारप्रकरण, बृहच्छांतिस्तोत्र, श्राद्धदिनकृत्य, महानिशीथसूत्र, त्रिषष्ठीशलाकापुरुषचरित्रनुं आद्यपर्व, पद्मचरित्र, व्यवहारभाष्य, संघपुलक, छेदसूत्रभाष्य, जीतव्यवहार, संदेहदोलावली, श्रीप्रज्ञापनासूत्रभाषापद, निशीथचूर्णि, मूलशुद्धिप्रकरण, श्रीचंद्रकेवलीचरित्र, शत्रुंजयमाहात्म्य, आवश्यकसूत्र, श्राद्धजीतकल्प, सम्यक्त्वकलक, व्यवहारसूत्र, श्रावकप्रज्ञप्ति, उत्तराध्ययनसूत्र, षोडशक, विगेरे महाग्रंथोनी साक्षीद्वारा आ ग्रंथनी प्रमाणिकता कोइ अनेरी भात पाडे छे. कयुं द्रव्य कइ निशानुं गणाय! ए विगेरेनुं स्पष्टीकरण शंकाशील आत्माओने शंका निवारण माटे अपूर्व रामबाण स्वरुप आ ग्रंथमां छापवामां आवेलुं छे. आगमसापेक्षपणे विविध प्रकारनी युक्तिओ पण आह्लादने उत्पन्न करावे तेवी छे. खरेज सुमार्गने नीरखी आनंद लहरी केम न वहे! पण साथे सुवादना संगथी विरक्त, दुर्भाग्यवशे दुर्भागी बनेला, बिचारा पामर आत्माओने, के—जेओने सुंदर व्यवस्था सामे चेडां करवानो अभ्यास अने ओडकार छे, तेओने माटे आवा सुग्रंथो सुखाभावने निपजाववा समर्थ छे? लगभग निखिल जगत् सूर्य आगमननी प्रातःकाले राह जोइ रहे छे, अने ते द्वारा जीवनयात्रानो सुसंयोग माने छे. पण ते सूर्यागमन बिचारा घूको, के स्तेनोने शूलस्वरुप निवडतुं होवाथी सुखाभाववाळुं होय, ए पण एक अटल अनादिनो प्रसार छे.

विशेषताए आसन्न भव्योने उद्देशीने फरमावायलां सदनुष्ठानो विगेरे ते ते प्रकारना सत्त्वोने सुगमताए महत्फळने नजदीकना समयमां समर्पनारां थाय छे. ए कारणे—"सविजीव करुं शासनरसी" नी विशाळ भावनावाळा महापुरुषोए सदनुष्ठानोना संदेशाओ जगत्ने वारंवार संभळाव्या छे. ते महापुरुषोए

फरमावेला संदेशाओ पैकीनो चैत्यादिद्रव्यने आश्रयीने किंचित् संदेशो आ **द्रव्यसप्ततिका**ना गुंथनद्वारा जे जे रीते पाठव्यो छे, ते विचारवुं पण स्थानीय छे. आ द्रव्यसप्ततिका भेदद्वार, वृद्धिद्वार, विनाशद्वार, गुणद्वार, दोषद्वार, प्रायश्चित्तद्वार, अने दृष्टांतद्वार, एम सातद्वारथी मंडित छे. **१. भेदद्वार.** आ द्वारमां चैत्यद्रव्य, गुरुद्रव्य, ज्ञानद्रव्य, साधारणद्रव्य, अने धर्मद्रव्यनी निश्चयात्मक विचारणा विधिवादपूर्वक करवामां आवी छे. मूळभेद तरीके आ पांच छे, अने तेना उत्तरभेद १५ छे, जे चोथी गाथामां सुंदर प्रकारे दर्शाव्युं छे. **२. वृद्धिद्वार.** आ द्वारमां चैत्यकार्यमां अधिकारी केटला गुणने धारण करनार होवा जोइए? देवादिद्रव्यना विशिष्ट अधिकारी कोण होइ शके? श्री जिनाज्ञा रहितपणे देवादिद्रव्यनी वृद्धिकारक वस्तुस्थितिथी अज्ञ होय, तो तेथी थती क्लीष्ट विटंबना, देवादिद्रव्यनी चिंतना शी रीते राखवी? विगेरे पांचमी गाथाथी बारमी गाथा सुधीमां फरमाव्युं छे. **३. विनाशद्वार.** आ द्वारमां देवादिद्रव्यनुं भक्षण करे, यातो उपेक्षा करी, बीजाने खावादे, अथवा मतिमंदपणाथी कोइने धीरवाथी थती दोषापत्ति, मोहवुद्धिए ते द्रव्यनो उपभोग करे, यातो चोरी ले, तो तेथी नरकना आयुबंधनी थती क्लीष्ट आपत्ति, भाडुं न आपे, प्रतिज्ञा करेलुं द्रव्य न आपे, इर्ष्यादिथी दूषित थइ अविवेकिना वचने ते द्रव्यनी उपेक्षा करे, तो तेने थती संसारनी वृद्धि साधु पण भक्षगादि दोषोने न निवारतां उपेक्षा करे, तो तेमनी पण थती अनंत संसारमां परिभ्रमणा. अने अनुपेक्षितने थती महानिर्जरा. ते अंगे शुध्यशुद्धि विचारणा. विगेरे. १३ मी गाथाथी २० मी गाथा सुधीमां प्रकाशवामां आवेलुं छे. **४. गुणद्वार.** आं द्वारमां देवादिद्रव्यनी वृद्धि करनार महासत्त्वोने आ लोकमां समृद्धि, कीर्ति, सुख, बळवृद्धिनी प्राप्ति तथा शक्तिवान्, शूरवीर, सर्वलक्षणोपेत, सद्बुद्धिवारिधि, सुशील, सर्वजन संमत एवा पुत्रनी प्राप्ति. अने परभवमां उत्कृष्टपणे तिर्थंकरत्वप्राप्ति. मध्यमपणे संसारनो अंत. जघन्यपणे परित्त संसारी, अने जगतनुं महद् उपकारीपणुं विगेरे. २१. मी गाथाथी २४. मी गाथा सुधीमां निर्देश्युं छे. **५. दोषद्वार.** आ द्वारमां देवादिद्रव्यना नाशकर्तांने दर्शनमोहनीयनो बंध. बोधिलाभरुप वृक्षना मूलमां जाज्वल्यमान अग्निनुं लगाडवुं. चैत्यादिद्रव्य विनाशथी श्रीजिनेश्वरादिनी आशातना थवाथी थती

अनंत संसारनी प्राप्ति. परभवमां दारिद्रय, कोढादिरोगोत्पत्ति, जनतिरस्कार, पराभव, घात, भारकर्षण, कुट्टणादि अशुभ फळनुं पामवुं. ते द्रव्यैनी चोरी विगेरे द्वारा साधुने आहारादि वहोरावे तो, ते साधुने अकल्प्य, तेथी थती महा गर्हा, प्रत्यनिकतानी प्राप्ति, आज्ञा विराधकता, संयम अने तपनो विच्छेद, कुप्रवृत्ति प्रसंग दोष, चैत्यादि द्रव्यभक्षण कर्त्ताथी संयम–आत्म–प्रवचन–विराधना थाय माटे तेना संगनुं वर्ज्यपणुं. कोनो कोनो संग त्याज्य, विगेरे २५ मी गाथाथी ४४ मी गाथा सुधीमां वर्णव्युं छे. **६. प्रायश्चित्तद्वार.** आ द्वारमां जे जे अतिचारो लागेला होय तेने सद्गुरुवर समीपे प्रथम आलोची पछी पाक्षिकादि प्रतिक्रमण करवुं. आलोचना यथार्थ भावप्रकाशी करवी. आलोचना लेनार संवेगी, विवेकी, श्राद्ध सामाचारीमां स्थित अनाग्रही, श्रद्धालु, आज्ञाधीन, आसेवनादि लक्षणेयुक्त, आशंसारहित विगेरे गुणोवाळो भव्य होवो जोइए. ते आलोचनादाता आचारशील, दोषने धारी राखे तेवा, शास्त्रव्यवहारनिपुण, आलोचना कारकनी शरमने सदुपदेशथी छोडावनार, योग्यतानुसार प्रायश्चित्त आपी धर्म–जागृति करावनार. देशकालादि जोनार सद्गुरु होवा जोइए. ते साधु या श्रावकके आचार्य, सांभोगिक, असांभोगिक, गीतार्थ, पासत्था, अगीतार्थ जेवा, पश्चात्कृत, देवता, अरिहंत प्रतिमा पासे, अथवा अर्हत् सिद्धनी सामे क्रमे क्रमे अभाव छते आलोयण लेवी. बे प्रकार. उत्कंठितपणाथी, अभिमानथी, प्रमादथी, यतनाथी, संघादिक कार्यथी, संभ्रमथी जे दोष लागेल होय तेनी यथास्थित आलोयण लेवी. आलोचना ग्रहणथी शुभभावनी वृद्धि अने सन्मार्गदर्शक सहायनी प्राप्ति, आलोचना शुभ स्थळादिए लेवी. आलोचना दाता छतां स्वत· आलोचना लेतो शुद्ध थतो नथी, अने वधु दोषित बने छे. पाप प्रकाशनथी लघुता, हर्षोत्पत्ति, स्वपरदोषनिवृत्ति, सरलता, शुद्धता, श्रीजिनाज्ञापालन, शल्यभावादि आलोचना करवाथी गुणो प्राप्त थाय छे, ते लघुगुरु प्रायश्चित्तादि, ४५ मी गाथाथी ५९ गाथा सुधीमां निवेद्युं छे. **७ दृष्टांतद्वार.** आ द्वारमां वृध्यादि द्वारोने विशेषपणे पुष्ट करवाने माटे कथाओ कहेली छे. **२ वृद्धिद्वार**मां प्रसंग पामी संकाशनी कथा, बे श्रेष्ठीना पुत्रोनी कथा, महेन्द्रपुरीना एक श्रावकनी कथा, ऋषभदत्तकथा, देवसेनमातानी कथा, मल्लश्रेष्ठीनी कथा, आभडशेठनो कथानुं आलेखन करी वस्तुना भावोनुं

उद्बोधन बहु स्पष्ट कर्युं छे. ३ **विनाशद्वारमां** श्रीकालिकसूरीश्वरजी महाराज, श्रीभद्रबाहुस्वामिजी, श्रीवज्रस्वामिजी, कलिकालसर्वज्ञसूरिसिंह श्रीहेमचंद्रसूरीश्वरजी महाराज, श्रीमल्लवादीसूरीजीम०, श्रीविष्णुकुमार, श्रीधर्मघोषमुनीजी, सर्वानुभूति मुनिवरनी कार्यवाहीद्वारा विनाशनो अभाव पुष्ट करवामां आवेल छे. ४ **गुणद्वारमां** सागरश्रेष्ठीनी कथाद्वारा चैत्यादिद्रव्य वृद्धिकारकने श्रीजिननामकर्मनो गुण दर्शाव्यो छे. ५ **दोषद्वारमां** रुद्रदत्तनी कथा, चंद्रकुमार प्रबंधद्वारा दोषथी थयेल आपत्ति, अने दोष निवारणथी थयेली अपूर्व सुखनी सामग्री विगेरे सुंदर प्रकारे वर्णवेल छे. ६ **प्रायश्चित्तद्वारमां** सिद्धपुरना श्रावकनी संकाश नामना श्रावकनी कथा, कर्मसार अने पुण्यसारनुं निदर्शन, महाकाळना दृष्टांतद्वारा प्रायश्चित्त न लेनारानी अवनति, अने आलोचना लेनारनी प्रगतिथी आ विषयनुं हार्द पण सारुं खोल्युं छे. तत्त्वरूचिए सम्यक् श्रद्धानपूर्वक आ दृष्टांतो अवश्य—एकांत लक्षपूर्वक मनन करवा योग्य छे.

उपर्युक्त रीते चैत्यादि द्रव्य अंगेना किंचित् संदेशानुं केवल संक्षिप्त दिग्दर्शन अहिं कर्युं छे. विस्तृत तत्वपिपासु अने भवभीरुए श्री'**द्रव्यसित्तरी**' (द्रव्यसप्ततिका) नुं आद्यंत वांचन स्व—पर हितार्थे करवुं परमावश्यक छे. पाठक प्रवर ग्रंथकर्ता घणा भवभीरु छे. तेओश्रीए आ ग्रंथनी रचना कर्या बाद तर्क शास्त्रोना परम निपुण अने वैराग्यरुप अमृतना समुद्र पंडित मुनिप्रवर **श्रीविद्याविजयजी** महाराज पासे आ ग्रंथमां किंचिद् दोष पण न रहेवा पामे ते माटे सम्यक् संशोधन कराव्युं छे. आ ग्रंथनो रचना विक्रम संवत् १७४४ना आसो मासना शुक्लपक्षमां करी छे. भव्य सत्त्वो शुक्लपक्षना सितांशु तुल्य द्रव्यसप्ततिकाने धारण करी अज्ञान तमोपहारथी थती परमोज्वलताने पामी, धर्म कर्म सिंह बनो निखिल शांतिना धाम स्वरुप निवृत्तिस्थानने सत्वर पामो एम इच्छी विरमुं छुं.

सीपोर
वि० सं० १९९५
भाद्रपद शुक्ल द्वितीया

लि०
श्रमण जनकविजय

—: श्री विनय-भक्ति-सुन्दर-चरणग्रन्थमाला तरफथी तैयार थता ग्रन्थो :—

ग्रन्थाङ्कः	नाम	किं
१	श्री प्रत्येकबुद्ध चरित्रम् पद्य	०—१०—०
२	श्री बावीशपरीषह कथा ,,	१—०—०
३	श्री मूलदेवनृप चरित्रम् ,,	(प्रेसमां)
४	श्री अगडदत्त चरित्रम् ,,	,,
५	श्री शान्तिनाथ चरित्रम् ,,	
६	श्री विष्णुकुमार ,, ,,	
७	श्री उदयनराजर्षि ,, ,,	
८	श्री दशार्णभद्रनृप ,, ,,	
९	श्री चित्रसम्भूतिचरित्रम् ,,	(प्रेसमां)
१०	श्री सनत्कुमार चरित्रम् ,,	
११	श्री द्रव्यसप्ततिका भाषान्तर भेट	

प्राप्तिस्थान-पं० हीरालाल हंसराज—जामनगर.

१२ श्रीउत्तराध्ययनसूत्रम् १३—०—०
(श्रीभावविजयोपाध्याय वृत्तियुतम्) (प्रेसमां)

१३ श्री हैमधातुपारायणम्
(कलिकाल सर्वज्ञ श्री हेमचन्द्रसूरीश्वर विरचितम्) (प्रेसमां)

१४ श्रीश्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रम् वृत्तित्रयोपेतम्
(श्री चन्द्रसूरि. श्रीतिलाचार्यः श्रीपार्श्वः टीकाकाराः)

१५ श्री उणादिनाममाला (कोशः)
(श्री शुभशीलगणि विरचित अनेक अप्रसिद्ध शब्दोना संग्रह युक्त)

१६ श्री धर्मोपदेशमाला
(मल० श्रीहेमचन्द्रसूरि शिष्य श्रीविजयसिंहसूरिकृतवृत्तियुता)

प्राप्तिस्थान—पं० सुरालाल कालीदास सरस्वती जैन पु०
भंडार १४५ गुलालवाडी मुंबई
केशरबाइ ज्ञानमंदीर—पाटण (गुजरात)

॥ अर्हम् ॥

॥ श्रीशान्तिनाथाय नमः ॥

सकलसुविहितशिरोमणि-प्रशान्तमूर्ति-वयोवृद्ध-गीतार्थाग्रणि-जैनाचार्य श्रीमद्विजयसिद्धिसूरीश्वर सद्गुरुभ्यो नमः ॥

महोपाध्याय श्रीलावण्यविजयगणि विरचिता

॥ श्रीद्रव्यसप्ततिकावृत्तिः ॥

(स्वोपज्ञा)

इह ग्रंथारंभे ग्रंथकृत् शिष्टसमयपरिपालनाय विघ्नोपशांतये श्रोतृप्रवृत्तये च मङ्गलादिकं प्रतिजानीते—

सिरिवीरजिणं वंदिय, धम्मगुरुं तत्तवोहगं धीरम् । देवाइदव्वतत्तं, सुआणुसारे निरूवेमि ॥ १ ॥

(टीका) सिरिवीरत्ति-श्रीवर्द्धमानजिनं स्वधर्माचार्यं च वंदित्वा सम्यग् मनोवाक्कायैर्नत्वा प्रणिधायेत्यर्थः । देवादिद्रव्यतत्त्वं देवादिद्रव्यस्य स्वरूपं निरूपयामि विविच्य वक्ष्ये इति क्रियाकारकसंटंकः । केन श्रुतानुसारेण श्राद्धदिनकृत्यादिग्रंथानुसारेण । अत्र प्राकृतत्वात् तृतीयार्थे सप्तमी । कीदृशं वीरजिनं गुरुं च तत्त्वबोधकं अनुग्रहधीप्रयुक्तसदागमोपदेशतस्तथा भव्यानां यथावस्थितत्त्वबो-

यजनकं अनेनोभयत्र परंपरया साक्षाच्च परोपकारत्वं दर्शितं । पुनः कीदृशं धीरं मरणांतकष्टोपनिपातेप्यनुत्सूत्रप्ररूपकस्वभावमनेनोभयत्र सुगुरुत्वं सूचितं । यदुक्तं विशेषावश्यके "उस्सुत्तभासगाणं, बोहिनासो अणंतसंसारो ॥ पाणच्चएवि धीरा, उस्सुत्तं तो न भासंति ॥ १ ॥ तत्त्वतः स्वोपकारकत्वमपि भावितं । अत्र श्रीविरजिनं तत्त्वबोधकं चेति पदद्वयेन सद्भूतार्थप्रतिपादनपरेण चत्वारो भगवदतिशयाः प्रकाशिताः । तत्र श्रीशब्देन ज्ञानातिशयः, वीरमित्यनेन पूजातिशयः, जिनइत्यनेनापायापगमातिशयः, तत्त्वबोधकमित्यनेन वचनातिशयः । तदेवं चतुरतिशयप्रतिपादनद्वारेणोभयोरेकत्वदर्शनेन च गुरुदेवयोः पारमार्थिकीफलोपहितप्रणिधानयोग्यतामिहितेति भावः तथा प्रयोजनादिनिरुपणं च लोकाद्भाव्यमिति ॥ १ ॥

अथ देवादिद्रव्यपदवाच्यमाह—

ओहारणबुद्धीए, देवाईणं पकप्पिअं च जाया । जं धणधन्नप्पमुहं, तं तद्दव्वं इहं णेयं ॥ २ ॥

(टीका) ओहारणेत्ति–अवधारणबुद्ध्या भक्त्यादिविशिष्टनियमबुद्ध्या देवादिभ्यो यत् धनधान्यादिकं वस्तु यदा यत् कालावच्छेदेन प्रकल्पितं उचितत्वेन देवाद्यर्थं एवेदं अर्हदादिपरसाक्षिकं व्यापार्यं न तु मदाद्यर्थं इति प्रकृष्टधीविषयीकृतं निष्टाकृपमिति यावत् तदा तद् इह अत्र प्रकरणे तद्द्रव्यं तेषां देवानां द्रव्यं देवादिद्रव्यं ज्ञेयं बुधैरिति शेषः । एवं मति संकल्पितमात्रमर्हदादिदृष्टिमात्रपतितं न देवादिद्रव्यं न भवतीत्ति तत्त्वं । तेन नैवेद्यपूजार्थं संकल्पितमपि स्वनिष्टितमशनादिकं सपरिकरमृगाभिधद्विजश्राद्धेन साधुभ्यो विधिवद् दत्तं महाफलायाभूदन्यथोभयेषां स्फुटं दोषोपपत्तिः स्यात् । यदुक्तं वसुदेवहिंडिका २ खंडे संघाचारवृत्तौ च "कौसलजणवए संगयसंनिवेशे जिणभत्तो गासच्छायणमितमोई मिगो नाम बंभणो परिवसइ । तस्स तारिसी महरत्ति

पिया । गुया गाणिणि । कयाऽमिगेणाणुना भद्दे करे हि देवकए भत्तं[1] । जउ चउद्दागमे पूया भणिया । तथाहि तिरथयरो अरिहंतो तस्स चेव भत्ति कायव्वा साय पूआवंदणाइहिं भवइ । पूयंपि पुष्फामिसथुइपडिवत्तिभेअओ चउव्विहं पि जहासत्तिए कुज्जत्ति" अत्र यथासंभवमविकलाप्तोपदेशपरिपालना प्रतिपत्तिः । तओ पुप्फपुआओ नेचिज्जउयाणवरेत्ति मन्नंतीए तीए देवकज्जे सज्जियं भोयणं, साहवो अउवागया पसल्लं गुरूस मग्गो इअ तिण्हवि जणाण समयाओ पडिलाभेमुत्ति वड्ढमाण भावेहिं तेहिं साहवो पडिलाभिया । गिण्हंति मुणी वि किंचि तेसिं सुद्धभाव वुद्धित्थं । अत्र विशेषार्थो बृहत्कल्पभाष्यतो भाव्यः । तो पूआदाणफले, णेवं तिण्हंपि तेसि संजायं, रायकुले भोगफलं, जस्स महो पूयमाहप्पं १ । तथा । तवनियमेण य मुक्खो, दाणेण य हुंति उत्तमा भोगा । देवच्चणेण रज्जे, ऽणसणमरणेण इंदत्तं २ । ततो भवांतरे च मृगद्विजादयो मुक्तिं प्रापुरिति । अत एव पूजातः प्राग् देवपूजामत्कस्वचंदनभाजनात् पात्रांतरे हस्ततले वा गृहीतचंदनेन कृतभूषणः श्राद्धो देवानर्चयेत् तथा स्वगृहदीपोऽपि देवदर्शनार्थमेव देवाग्रे आनीतो देवसत्को न स्यात्. तथा देवाग्रे ढौकितं नैवेद्यपात्रादिकमपि देवसत्कं न स्यात् तथोचितनव्यान्नपक्वान्नफलादेर्देवस्य पुरो ढौकनं साधोर्निमंत्रणं च विना स्वभक्ष्यमिति यावज्जीवनियमे सति तदकरणे नियमभंगः नियमाभावे तु तदनिवेदने भक्तिभंगाशातना स्यात् । न तु देवदत्तो देवसत्कं तेन न देवद्रव्यभक्षणदोषप्रसंग इत्यादि विधिनिषेधवादोऽपि घटते इति २.

अथ सप्तद्वारैर्देवादिद्रव्यप्ररूपणां दर्शयति—

भेया वुड्ढी णासो, गुण दोसा पायच्छित्त दिट्ठंता । एएहिं दुवारेहिं, एअस्स परूवणा णेया ॥ ३ ॥

1 अत्र गोगारसुकुम्मरयोर्भेदः ऐक्यते स्वविभक्ति भव्यभावाने दाने च उभयोरुभयोर्वाप्तिः ।

(टीका) भेअत्ति तत्र शैक्षशिक्षप्रयोजका द्रव्यप्रकारा भेदाः १ सम्यग्चिंतापूर्वा स्वधनादिप्रक्षेपविधिना तदुपचितिर्वृद्धिः २ लोभाद्युदयोदीरितभक्षणोपेक्षणादिना तद्धानिर्विनाशः ३ तयोः करणं वारणादिना पुण्यानुबंधिपुण्यादेर्लाभो गुणः ४ तद्विनाशोद्वेलितपापानुभावो दोषः ५ तद्विशोधकोऽनुष्ठानविशेषः प्रायश्चित्त ६ क्रमात् गुणदोषयोः प्रवृत्तिनिवृत्तिदार्ढ्यार्थं निरूपितमुदाहरणं दृष्टांतः ७ एतैर्बुद्धिस्थैर्द्वारैरेतस्य देवादिद्रव्यस्य प्ररूपणा ज्ञेया, सम्यग्ज्ञानविषयी कार्या ॥ यतः सम्यग्ज्ञानत एव सम्यक्प्ररूपणाप्रतिपत्तिश्च भवतीति भावः ॥ ३ ॥

अथोद्देशानुक्रमेणादिशब्दनियमितं मूलोत्तरान्वितं भेदद्वारमाह—

तं णेयं पंचविहं, चेइयदव्वं च गुरुअदव्वं च । नाणं साधारणगं, धम्मं पत्तेय तं तिविहं ॥ ४ ॥

(टीका) तणेयमिति । तद् देवादिद्रव्यं ज्ञेयं पंचविधं निश्राविषयभेदात् पंचप्रकारं तद्यथा । चैत्यद्रव्यं १ गुरुद्रव्यं २ ज्ञानद्रव्यं ३ साधारणद्रव्यं ४ धर्मद्रव्यं ५ च । तथा तत् मूलभेदभिन्नं देवादिद्रव्यं च प्रत्येकं त्रिविधं जघन्यादिभेदेन त्रिप्रकारं भवति । अयं भावः। चैत्यस्यार्हद्बिंबस्य निश्रितं द्रव्यं देवद्रव्यमित्यर्थः। अत्र "चैत्यं जिनोकस्तद्बिंबे चैत्यो जिनसभातरुरिति" हैमवचनात् । सपरिकरप्रसादो वास्तुरूपत्वेन देवद्रव्यांतर्भूतत्वात् पृथक् नोक्त इति । तच्च यथार्हमूल्याद्यपेक्षयात्रिधा। जघन्यं १ मध्यमं २ उत्कृष्टं च ३ । तत्र नैवेद्यघृतवंशोपकरणादि जघन्यं द्रव्यं १ वस्त्रधातुकाष्टभाजनोपकरणचतुःपदादि मध्यं द्रव्यं २ कनकरूप्यमौक्तिकवास्तुक्षेत्रादि उत्कृष्टं द्रव्यं ३ । १ एवं यथासंभवं गुरुद्रव्यं भाव्यं २ भीमेतिभीमसेनन्यायात् । ज्ञानं ज्ञानद्रव्यं पुस्तकद्रव्यमित्यर्थः ३ तथा साधारणद्रव्यं चैत्यपुस्तकापद्गतश्राद्धादिसमुद्धरणयोग्यं ऋद्धिमच्छ्रावकमीलितं भांडागाररूपं क्षेत्रद्रव्यमित्यर्थः । तदपि पूर्ववत्त्रिधाभाव्यं

४ धर्मद्रव्यं प्रायः साधारणधिया चैत्यादि १२ धर्मस्थाने[1] यथाशक्तिव्ययनिमित्तं परिज्ञातं द्रव्यं । तदपि त्रिधा एव पंचदशभेदाः स्युरित्यर्थः । अत्रैकत्वे सति अनेकसंबंधित्वं साधारणत्वं तच्च नियतकर्तृविषयापेक्षया उत्तरं त्वनियतोभयापेक्षया च भेद्यं । अथवा निश्राकाले कार्यकाले वा प्रवर्त्तकधीभेदात् विषयभेदाद्वा सर्वथापि भेदः सधिया स्फुटं बोध्यः । तथात्र जघन्यादिद्रव्यविस्तारो वृद्धिनाशप्रायश्चित्तविवरणावसरे वक्ष्यते ॥ ४ ॥

॥ इति समाप्तं प्रथमं भेदद्वारं ॥

अथैषां वृद्धौ वक्ष्यमाणं सत्फलमुदेतीति वृद्धिद्वारनिरूपणार्थं चैत्यकारणाधिकारिगुणोपलक्षणेन पंचाशकगाथाभ्यामादौ सामान्यतस्तदधिकारिणं निरूपयति.

अहिगारी य गिहत्थो, सुहसयणो वित्तमं जुओ कुलजो । अरकुद्दो धिइबलिओ, मइमं तह धम्मरागी य ।५।
गुरुपूजाकरणरई, सुस्सूसाइगुणसंगओ चेव । णायाहिगयविहा, णस्स धणियमाणापहाणो य ॥ ६ ॥

(टीका) अहिगारित्ति । गुरुपूजत्ति । अत्रोत्सर्गत ईदृग्गुणो गृहस्थः प्रायोऽधिकारी देवादिद्रव्यवृद्धिकर्त्ता जिनैरुक्तः । तद्यथा । कीदृग् गृहस्थः, सुस्वजनः अनुकूलकुटुंबादिवर्गसहितः १ वित्तवान् न्यायार्जितऋद्धिमान् २ युक्तः राजसत्कारादियोग्यः प्रत्यनी-

१ मुख्यतया सुप्रसिद्धानि क्षेत्राणि सप्त तस्मिन् भक्तपरिज्ञानुसारेण निश्राकाले कार्यकाले प्रयोक्तुरयत्नभ वृद्धिरूपौ द्वौ भेदौ श्रीराजप्रश्नीययोगशास्त्रानुसारेण वानुकम्पा पश्चात्कानुसारेण च औषधशालामारीपदरूपौ द्वौ च भेदौ सर्वद्वादश ॥

कादिनाऽपरिभूत इति यावत् ३ कुलजः सद्वंश्यः कृतप्रतिज्ञानिर्वाहकः ४ अक्षुद्रो दानशौंडः ५ धृतिबलिकः चित्तसमाधानलक्षणसामर्थ्ययुक् ५ तथा ज्ञाता विद्वान् प्रस्तुतविधानस्य चैत्यद्रव्यादिवृद्धिविधेरित्यर्थः ७ आज्ञाप्रधानः आगमपरतंत्रः ८ धर्मासक्तः ९ गुरुभक्तिरतः पूजनीयसेवापरायण इत्यर्थः १० शुश्रूषादिगुणैः संगतः विवेकीत्यर्थः ११ मतिमान् स्वतः प्रशस्तधीमान् १२ अयं भावः ईदृशः श्रद्धावतः सानुबंधसत्फलाः चैत्यद्रव्यादिवृद्धिव्यवहाराः सुसाध्याः स्युः तत्प्रतिकूलाभक्षणादिदोषा अपि निवार्याः स्युः । विसदृशास्तु ते दुःसाध्या एव ततो यस्य यथा सामर्थ्यं स तत्र तथा प्रवर्त्तते इति ५ ॥ ६ ॥

॥ अथात्रैव विशेषतस्तदधिकारिणो निरूपयति ॥

मग्गाणुसारिपायं, सम्मद्दिट्ठीतहेव अणुविरई । एए हिगारिणो इह, विसेसओ धम्मसत्थंमि ॥ ७ ॥

(टीका) मग्गाणुत्ति । मद्याभिनंदिदोषरहितो मित्रादिदृष्टिसहितः शमसंवेगाद्युपलक्षितः तथाविधमंदमिथ्यात्वकषायोदयभाग् भजनया च जैनक्रियावान् तथाभव्यो मार्गानुसारी स्यात् । यदुक्तं धर्मपरीक्षादौ । " मग्गाणुसारिभावो, आणाए लक्खणं मुणेयव्वं । किरिया तस्स न णियया, पडिबंधे वाविउवयारे १ तत् तत् तत्त्वानुकूलप्रवृत्तिहेतुपरिणामो मार्गानुसारिभावः । सैव द्रव्याज्ञाप्युच्यते । तत्र मापतुपतामल्यादिवत् अन्वयव्यतिरेकाभ्यां दर्शनक्रिया न नियता । एतेन मार्गानुसारिणां द्रव्यतो जैनक्रियानियमो निरस्त इति १ एषा मार्गानुसारिता चोत्कर्पतः चरमावर्त्तेऽपि प्रवर्त्तते। यदुक्तं तत्रैव "मग्गाणुसारिभावो पुग्गलपरिअ-

१ अत्र कार्यं कारणयोः संबंध दर्शयितुं पश्चानुपूर्व्या कतिचिद्गुणा दर्शिताष्टीकाकृता ॥

इए गुणेयव्वो। गुणवुड्ढीए विगमे भवाभिनंदीण दोसाणं" १ अत्र चरमपुद्गलावर्त्ते प्राक्कालवर्तिनोऽनंतानुबंधिकषायादिविपाकरूपाः क्षुद्रत्वादयो दोषा भवाभिनंदिन उच्यंते इति १ तथा मिथ्यात्वोदयरहितत्वे सति केवलनिःशंकितादिगुणमण्डितो भव्यो ऽनिरतसम्यग्दृष्टिः २ भवोद्वेगादिगुणवत्त्वे सति अप्रत्याख्यानावरणक्षयोपशमजन्यविरतिभव्यो देशविरतिः ३ एते इह तद्वृद्ध्यधिकारे विशिष्टाधिकारिणो धर्मशास्त्रेण पंचाशकाद्यनुसारेण प्रायो ज्ञेया इति शेषः। पुष्टालंबने तु साधवोऽप्यधिकारिणोऽत्र वक्ष्यंते ॥ ७ ॥

अथ क्रमात्समतिपक्षविध्यपेक्षककर्तृद्वारेण फलोपहितां वृद्धिं दर्शयन् प्रसंगतो विनाशमपि दर्शयति।

जिणवरआणारहियं, वद्धारंतावि केवि जिणदव्वम् ॥ बुड्डंति भवसमुद्दे, मूढा मोहेण अन्नाणी ॥ ८ ॥

(टीका) जिणेत्ति। अत्र तंत्र न्यायेन व्याख्यानं द्विधा कार्यं। तत्र विधिपक्षे सर्वत्र प्रायोऽकारविश्लेषात् जिनाज्ञयाऽरहितं सहितं देवादिद्रव्यं वर्द्धयंतः केचिदनिर्वचनीयगुणाः अमूढाः विवेकिनः अमोहेन भेदज्ञानेन आज्ञान्यः अर्हदाद्याज्ञामात्मनि नयंतीति अर्हदाद्याज्ञाराधकाः भवसमुद्रे अ-न निमज्जंति तरंतीत्यर्थः। विधिपक्षे तु यथाश्रुतं व्याख्येयं। अत्रेदं हार्दं श्रीआज्ञानुसारिण्युचितार्थक्रिया विधिः स्वच्छंदानुसारिणि चाविधिरतः कर्मादानादिकुव्यापारवर्जसद्व्यवहारादिविधिनैव तद्वृद्धिः कार्या १। केचित्तु श्राद्धव्यतिरिक्तेभ्यः समधिकग्रहणकं गृहीत्वा कलांतरेणापि तद्वृद्धिः कर्त्तव्येत्याहुरिति। सम्यक्त्ववृत्त्यादौ संकाशकथायां तथोक्तेः। एवं सति परः प्राह। ननु देवद्रव्याधिकारे कथं श्राद्धेन देवद्रव्यवृद्धिं कर्तुं शक्यते। यतो " भक्खंतो जिणदव्वं, अनंतसंसारिओ भणिओ " इति जानन्नपि आत्मव्यतिरिक्तानां यच्छन्नुभयेषां संसारवृद्धि प्रतिकारणता भवति। न हि विषं

फरणापि निकारकृत स्यादिति वाच्यं। प्रायः सर्वेषामपायकृदेव स्यात् ग्रंथांतरे आलोचनाधिकारे मूषकादीनामपि दोषोत्पत्तिरुक्तास्ति। तदत्र वृद्धिं प्रति का रीतिरत्रोच्यते। मुख्यवृत्त्या श्राद्धानां देवद्रव्यविनाशनमेव दोषः। कालोचितव्याजादिदानपूर्वकग्रहणे तु न भूयान् दोषः। समधिकव्याजादीदाने पुनर्दोषाभावोऽवसीयते। तद्विनाशे तु दुर्लभबोधिता। तद्रक्षादिदेशनादानोपेक्षणादौ साधोरपि भवदुःखं च शास्त्रे दर्शितमस्ति। तेन तदभिज्ञाना श्राद्धाना प्रायस्तस्याव्यापारणमेव श्रेयः। मा कदाचित् प्रमादेन स्वल्पोऽप्युपभोगो भवतु इति सुस्थानस्थापनया प्रत्यहं सारादिकरणपुरस्सरं महानिधानवत् तत्परिपालने च तेषां न कोपि दोषः किंतु तीर्थकृन्नामकर्मनिबंधनादिविशिष्टलाभ एव ३। एवं सति तेषां यत्तद्वर्जनं तन्निःशूकतादिदोषसम्भवपरिहारार्थं ज्ञेयं तेनेतरस्य तद्भोगविपाकानभिज्ञस्य निःशूकतायसंभरात् वृद्ध्यर्थं समधिकग्रहणकग्रहणपूर्वकसमर्पणे न दोषः। आगामिनिर्धनत्वापदादिसंभवेऽपि मूलधनस्य विनाशाभावात्। मयूरादौ तु वृद्ध्याद्यर्थे समर्पणव्यवहाराभावात् तेषां तद्भक्षणे दोष एवेति ४। तथा कदाचित् उक्तप्रकारेण यदा सुश्राद्धा अपि स्वयं तद्वर्द्धयितुं न शक्नुवंति तदाक्षतपूगीफलनैवेद्यादि देवद्रव्यविक्रयोत्थद्रव्यवत् तद्धनेनैवोचितपृथग्व्यापारकरणेन लब्धं धनं साधर्मिकाणामुक्त्वा देवद्रव्यादौ प्रक्षेप्यं न तु स्वधनादौ। तद्धानिरपि तेषामग्रे वाच्या तत्प्रतीकारार्थमिति २। तथा यदोक्तप्रकारेणेतरगृहेऽपि ग्रहणकग्रहणपूर्वकतद्वृद्धिसंभवो न स्यात् तदौचितव्याजादानपूर्वकमेव तद्गृहे वर्द्धनं यथाकालावधि संभूय सुश्राद्धैर्मोच्यं। ततो अप्रमत्तास्ते तद्धनं तथा प्रकारेण गृहांतरं परावर्त्तयंतः सारादिकं कुर्वंतः प्रवर्त्तयेयुः ५। अत्रोत्सर्गापवादेन भावना कार्या। एवमादिवृद्धिप्रकाराभावात् सर्वथा विनाशसंभवे तु महानिधानवत् रक्षणीयमेव। न तु वृद्ध्यर्थं क्वचिदपि मोच्यमिति। श्राद्धविधि सम्यक्त्ववृत्ति प्रश्नोत्तरसंग्रह वृद्धवादानुसारेण विधिपूर्वकैव वृद्धिस्तथाभव्यानां संपूर्णफला यशस्करी भवति।

अविधिना च विहिता कालांतरे समूलं चैत्यादिद्रव्यं विनाशयति । यतः " अन्यायोपार्जितं द्रव्यं, दश वर्षाणि तिष्ठति । प्राप्ते च षोडशे वर्षे, समूलं च विनश्यति । " यतो लोकेऽपि वृद्धिवाणिज्यसेवाभोजनशयनासनविद्यासाधनगमनं वंदनादिकं च द्रव्यक्षेत्रकालादिविधिना विहितं पूर्णफलवन्नान्यथा सामग्रीवैकल्यात् । यदुक्तमुपदेशपदादौ आसन्नसिद्धिआणं, विहिपरिणामो उ होइ सयकालं । विहिचाओ अविहिभत्ती, अभव्वजियदूरभव्वाणं ॥१॥ धन्नाणं विहिजोगो, विहिपक्खाराहगा सया धन्ना । विहिबहुमाणी धन्ना, विहिपक्खअदूसगा धन्ना ॥२॥ विहिसारं चिअ सेवइ, सद्धालू सत्तिमं अणुट्ठाणं । दव्वाइदोसनिहओवि, पक्खवायं वहइ तंमि ॥३॥" लोकेऽपि श्रूयते "विधिपूर्वं कृतं कार्यं, संपूर्णफलसिद्धये । विपरीतं च तुच्छं स्यात्, श्रेष्ठिनंदनयोरिव ॥ ४ ॥ " तद्यथा । कांचनपुरे द्वौ श्रेष्ठिसुतौ द्रव्यार्थिनौ एकं सिद्धपुरुषं भक्त्या भजतः स्म । एकदा तुष्टेन तेन सम्यग्विधिसहितानि तुंबीफलानि सप्रभावाण्यर्पितानि । तथाहि शतवारकृष्टे क्षेत्रे निरातपस्थले उक्तनक्षत्रवारयोगे वाप्यानि वल्लीनिष्पत्तौ च कियंति बीजानि संगृह्य सपत्रपुष्पवल्ली क्षेत्रस्थैव दह्यते । तद्भस्म एकगद्याणकप्रमितं चतुःषष्टि गद्याणकताम्रमध्ये क्षिप्यते जात्यं हेम स्यादिति सिद्धेन शिक्षितौ तौ गृहमाययतुः । ततस्तयोर्मध्ये एकेन यथोक्तविधौ कृते जात्यं हेम जज्ञे । अन्येन विधिरीपन्न्यूनीचक्रे तस्य रूप्यमेवातः सर्वत्र सम्यग्विधिरेवोचितः । अविधिस्तु निःशूकतया विहितोऽनर्थायैव । यतः "जह भोयणमविहिकयं विणासए विहिकयं जियावेइ । तह अविहिकओ धम्मो, देइ भवं विहिकओ मुक्खं ॥१॥ हरिऊणय परदव्वं, पूयं जो कुणइ जिणवरिंदाणं । दहिऊण चंदनतरुं कुणइ इंगालवाणिज्जं ॥२॥" न चैवं संप्रति धर्मो नैवकर्त्तव्यतयापन्न इति वाच्यं अपरिहार्याविधेः सुप्रतिकार्यत्वात् । यतः अविहिकयावरमकयं, उस्सूअवयणं भणंति सव्वण्णू ॥ पायछित्तं जम्हा, अकए गुरुअं कए लहुअं ॥ १ ॥" अत एव सकलपुण्यक्रियाप्रांते अविध्या-

शातनानिमित्तं मिथ्यादुःकृतं दातव्यमेवेति । किंच सातिचारादप्यनुष्ठानादभ्यासतः कालेन निरतिचारमनुष्ठानं भवतीति सूरयः यदाह । अभ्यासो हि प्रायः, प्रभूतजन्मानुगो भवति । शुद्ध इति संस्कारद्वारेत्यर्थः। बाह्योपि अभ्यासो हि कर्मणां कौशलमावहति नहि सकृन्निपातमात्रेणोदबिंदुरपि ग्रावणि निम्नतामादधातीति तत्त्वम् ॥ ८ ॥

अथ निधिवत् श्राद्धदिनकृत्याद्यनुसारेण चिंतामपि निरूपयंस्तौ दर्शयति—

मू०—समये सड्ढो चिंतइ, चेइयमाईव दुत्थियं अन्नं । उग्गाहिणी उ सययं, दव्वु व्वुड्ढी न अन्नहा ॥९॥

(टीका) समयेति-समये एकाद्यंतर दिवसादिप्रस्तावे कदाचिदित्यर्थः । तथाविधश्राद्धः चिंतयेत् सारणादिविधिना पर्यालोचनापूर्वं सारयेत् । चैत्यादीन् आदिशब्दात् चैत्यप्रदेशप्रमार्जनादिग्रहणं अथवा अन्यं चैत्यादिपरिचारकदेवार्चकप्राहारिकादिकं दुःस्थितं स्वल्पव्यापारासमर्थमल्पाजीविकया वा दुःखितं संतं चिंतयेत् । देवादिद्रव्योद्ग्राहणीं तु सततं चिंतयेत् यतो देवादिद्रव्यस्यातिशयेन वृद्धिः स्यात् । विपक्षे दोषमाह ॥ अन्यथोक्तचिंताभावे तु उक्तवृद्धिर्नैव । इयमत्र भावना । देवगुर्वोर्व्यवहारतोऽर्हत्शासनस्य मूलत्वात् पूर्वं यथावसरं विवेकिना सपरिकरचैत्यचिंता कार्या । तत्रापि जीर्णचैत्योद्धारविषया विशिष्टफलदा । यदाह । अप्पा उद्धरिओ चिअ, उद्धरिओ तहय तेहिं नियवंसो ॥ अन्ने य भवसत्ता, अणुमोअंताओ जिणभवणं" ॥१॥ "खविअं नीयागोअं, उच्चागोयं च बंधिअं तेहिं । कुगतिपहो निट्ठविओ, सुगइपहो अज्जिओ तहय" ॥२॥ "इहलोगंमि सुकीत्ति, सुपुरिसमग्गो अ देसिओ होइ।

१ चैत्यसेवासम्मार्जनादिक्रियाविधायकम् ।

विनष्टं । ततः प्रमादेन सद्बलवीर्यगोपनात् सानुबंधपापकर्मणासावसंख्यभवान् भ्रांत इत्येवं निर्विलंबसमुद्ग्राहणिकस्यापि देवादिलभ्यं श्रावकादिभ्यः सोत्साहं सुश्रावकैर्ग्राह्यं । स्वयं चापि निर्विलंबं देवादिदेयं देयं न तु क्षणं स्थाप्यं । अन्यस्यापि देयस्य प्रदाने विवेकिभिः सर्वथा न विलंब्यते किं पुनर्देवज्ञानादेरेवं सति यदा च येन यावता मालापरिधापनादि कृतं तदा तावताऽन्यदपि देवादिद्रव्यं जातं तच्च तेन कथमुपभुज्यते कथं वा तल्लाभादि गृह्यते पूर्वोक्तदेवादिद्रव्योपभोगप्रसंगात् तस्मात्सद्य एव तदर्पणीयं । यस्तु सद्योऽर्पयितु मशक्तस्तेनादावेव पक्षार्धपक्षाद्यवधिः स्फुटं कार्यः । अवधिमध्ये च स्वयमर्प्यं मार्गणादि विनापि अवध्युल्लंघने च दैवादंतरा पापोद्‌यात् देवादिद्रव्योपभोगदोषः स्फुटं स्याद् वृषभदत्तवत् तथाहि । "महापुरे महेभ्यः श्रेष्ठी ऋषभदत्तः परमार्हतः पर्वणि चैत्ये गतः पार्श्वे द्रव्याभावात् उद्धारके परिधापनिकार्पणं प्रतिपेदे सद्यश्च तेनान्यकार्यव्यग्रेण सा नार्पिता । अन्यदा दुर्दैवात् तद्गृहे धाटी प्रविष्टा सर्वस्वं लुंटितं श्रेष्ठी च लुंटाकैर्हतो मृत्वा तत्रैव पुरे निर्दयदरिद्रक्रपणमहिषवाहकगृहे महिषोऽभूत्। तत्रापि च तदा नीरादिभारं प्रति-गृहं वहन्नुच्चैस्तरभूचटनाहोरात्रभारवहनबहुक्षुत्तृट्सदानिर्दयनाडीघातादिभिर्महाव्यथाश्चिरं सेहे । सोऽन्येद्युर्नव्यनिःपद्यमानचैत्यजगती कृते जलं वहंश्चैत्यार्चादिकं दृष्ट्वा जातजातिस्मृतिश्चैत्यं कथमप्यमुंचन् ज्ञानिवचसा प्राग्भवपुत्रैर्द्रव्यं दत्त्वा महिषपालकान्मोचितः । ततः सहस्रगुणितेन प्राग्भविकदेवदेयदानेन च तैरनृणीकृतोऽसावनशनेन स्वर्गतः । क्रमान्मोक्षं चेति । तेनोभयत्र विलंबो न कार्यः । तथा सति विशेषतो देवद्रव्यादेर्वृद्धिः प्रवर्त्तते । स्वस्मिंश्च तदभ्यासे हि सावधानत्वेन तद्विरोधिकर्मस्वदोषपरिहारपूर्वाणां स्वनियमनि-र्वाहापूर्वगुणवृद्धिविशेषधर्मार्जनादिगुणानां स्थिरसंवासो भवेत् । तथार्चकादीनामपि स्वस्वकार्योत्साहवृद्ध्यर्थं तथा तथा स्वधनादिना वृत्तिसाहाय्यं तथाविधश्राद्धैर्देयं यथा यथा चैत्यादेः स्वस्वकार्येऽप्रमत्ताः स्वर्मोदाः संतः प्रवर्त्तेरन् । एवं सम्यक्चिंताद्यभावे तु

नैष्ठ्यादिविनाशादिदोषा आसन्नेपुरतः प्रमादतः पूर्वोक्तनिता न मोच्या सद्भक्तृपुष्टामानुबंधादिति ॥ ९ ॥

अथैतद्दूषी प्रशंसापूर्वं श्राद्धदिनकृत्यगाथाभ्यामधिकारिणं निगमयति ।

नो माया नो पिया भज्जा, सरीरं नेव बांधवा ॥ पिच्छए तत्थ ठाणंमि, जत्थ अत्थं तु पिच्छए ॥ १० ॥

अगिद्धा जो उ दव्वंमि, जिणत्थं नेइ वित्थरं ॥ एएणं सो महासत्तो, वुच्चए जिणसासणे ॥ ११ ॥

(टीका) नो माया० अगि०-जीवः सर्वोऽपि मदैवानादिदुर्जयलोभग्रहग्रस्तत्वात् प्रायो यत्र स्थाने रक्षणीयत्ववर्द्धनीयत्वादिनार्थमेव यथा परम ध्येयतया प्रेक्षते तत्र स्थाने तथा न मात्रादीन् प्रेक्षते । यतः—तदर्थं जीवितमप्यनपेक्षमाणोसौ दुरितापशसंघातान् संधत्ते ॥ १० ॥ एवं सति यः संतोषपुष्पामारसंभासितकर्णतपुत्रित्वात् स्वस्मिन्नपि द्रव्ये सर्वथाऽगृद्धः सन् जिनादिद्रव्यं सम्यग् रक्षणादिना विस्तारं नयति, स एतेन कारणेन महासत्त्व उच्यते । उपलक्षणात् अन्येन वर्द्धापयति अनुमोदयत्यपीत्यर्थः । इत्थं च परमार्त्तादिगामधीनशात् माध्यस्थ्यादिमूलगुणाः प्रादुर्भवन्ति । ततः सद्भक्तिसत्त्वोल्लासः प्रवर्त्तते । ततः सम्यक्चितोद्‌ग-च्छति । ततः पूर्वोक्ता शुद्धिरुदेतीति परमार्थः ॥ ११ ॥

एवं देवद्रव्यादिशुद्धिं कृत्वा श्राद्धेन तत्फलरूपो देवद्रव्यादेरुचितो भोगस्त्याज्य इति दर्शयन्नाह—

दुविहं च देवदव्वं, भोगुवभोगेहिं तत्थ दुविहं पि । उचिएण वट्टिअव्वं, अन्नहा भत्तिभंगो य ॥ १२ ॥

(टीका) दुविहेति द्विविधं च देवद्रव्यं भवतीति शेषः । चकारात् गुरुद्रव्यादिकमपि प्राप्तं कृत्वा भोगोपभोगाभ्यां । सद्भुक्तो-

गार्हं च वस्तु भोगः नैवेद्यस्रगादिकं । पुनः पुनर्भोगार्हं वस्तु उपभोगो भूषणगृहादिकं । तत्र द्विविधेऽपि द्रव्ये उचितेन वर्त्तितव्यं निधिव्यापारेण वर्त्तितव्यं । भोगोपभोगद्रव्यं स्वस्वोचितस्थानचैत्यादौ यथार्हदाङ्गं प्रयोक्तव्यं । प्रमोदातिशयादिसंभवाद-न्यथानुचितस्थाने व्यापारणेन भक्तिभंग आपद्येतेत्यर्थः । अत्रेदं तत्त्वं । देवादिभोगद्रव्ये स्वकार्ये व्यापारिते सति न्यूनीभव-नेन स्फुटं खण्डितद्रव्यरूपाशातना प्रतीयते । तथा सति तदुचितोपभोगव्याघातेन तज्जन्यविभूषाभक्तपुष्पामादिभंगोऽपि संभा-व्यते । उपभोगद्रव्ये तूक्तदोषाभावेऽपि आज्ञातिक्रमनिःशूकताऽविनयादिदोषसंभवेनोभयभक्तिभंगः स्फुटं समुज्जृम्भतेऽत उभयमपि श्राद्धेन यथासंभवं स्वकार्यादौ न व्यापार्यं, उचितपदे च व्यापार्यमेव । तथाहि स्वगृहचैत्यढौकितचोक्षपूगीफलनैवेद्यादिविक्र-योत्थं पुष्पभोगादि स्वगृहचैत्ये न व्यापार्यं, नापि चैत्ये स्वयमारोप्यं । किंतु सम्यक् स्वरूपमुक्त्वाऽर्चकादेः पार्श्वात् तद्योगाभावे सर्वेषां स्फुटं स्वरूपमुक्त्वा स्वयमारोपयेत् । अन्यथा मुधा जनप्रशंसादिदोषः । गृहचैत्यनैवेद्यादि चारामिकस्य प्रागुक्त-मासदेयस्थाने नार्प्यं । स्वधनार्पणसामर्थ्याभावे च आदावेव नैवेद्यार्पणेन मासदेयोक्तौ तु न दोषः । मुख्यवृत्त्या मासदेयं पृथगेव कार्यं, गृहचैत्यनैवेद्यचोक्षादिकं तु देवगृहे मोच्यं, अन्यथा गृहचैत्यद्रव्येणैव गृहचैत्यं पूजितं स्यान्नतु स्वद्रव्येण, तथा चानादरावज्ञादिदोषः । न चैवं युक्तं । स्वदेहगृहकुटुंबाद्यर्थं भूयसोऽपि व्ययस्य गृहस्थेन करणात् देवगृहे देवपूजापि स्वद्रव्येणैव यथाशक्ति कार्या । न तु स्वगृहढौकितनैवेद्यादिविक्रयोत्थद्रव्येण, देवसत्कपुष्पादिना वा, प्रागुक्तदोषात् । तथा देवगृहागतं नैवेद्याक्षतादि स्ववस्तुवत् मूषकादेः सम्यग् रक्षणीयं, सम्यग् मूल्यादियुक्त्या च विक्रेयं । नतु यथा तथा मोच्यं देवद्रव्यविनाशादि दोषापत्तेः । तत्रापि स्वतः चैत्यद्रव्योत्पत्त्यसंभवे तत्पूजायां व्यापार्यं नान्यथा । तथा सति तद्व्यापृतौ अनादरावज्ञादिदोषापत्तेः । तथा भोगविनाहं वस्त्वं

निष्प्रयुक्तं विति गीयत्थेति गुरुत्राप्यवचनात्। यज्जिनबिंबारोपितं सत् विच्छायीभूतं विगंधं जातं दृश्यमानं च निःश्रीकं न भव्य-जनमनः प्रमोदहेतुस्तन्निर्माल्यं ब्रुवन्ति बहुश्रुता इति. संघाचारवृत्त्युक्तेश्च भोगविनष्टमेव निर्माल्यं । न तु विचारसारप्रकरणो-क्तप्रकारेण ढौकिताक्षतादेर्निर्माल्यत्वमुक्तिवं । शास्त्रांतरे तथा लोके अदृश्यमानत्वादक्षोदक्षमत्वाच्च । केचित्तत्रान्येषां भोगानर्हत्वादेव मत्वं देवादिनिश्रितं द्रव्यं निर्माल्यमाहुरिति । तत्त्वं पुनः केवलिगम्यं । तच्च वर्षादौ विशेषतः कुंथ्वादिसंसक्तेः पृथक् पृथक् जनानाक्रम्य-भूमिस्थाने त्यज्यते एवमाशातनापि न स्यात् । स्नात्रजलमपि तथैवातः शेषावत् शांतिपानीयं मस्तक एव दातव्यं । यदुक्तं हेम-वीरचरित्रे "अभिषेकजलं तत्तु सुरासुरनरोरगाः । ववंदिरे मुहुः सर्वांगीणं चोपरि चिक्षिपुः १ " पद्मचरित्रेऽपि २९ उद्देशो । आषाढचातुर्मासिकाष्टाह्निकासुदशरथाधिकारे " तं ह्वणसंतिसलिलं नरवइणा पेसिअं सभज्जाणं । तरुणचलयाहिं नेउं. वुढं चिय चिय उत्तमंगेसु १" बृहच्छांतावपि शांतिपानीयं मस्तके दातव्यमिति । पुष्टालंबने तु जरासंधमुक्तजरोपद्रुतं स्वसैन्यं धरणेंद्रदत्तपार्श्वबिंब-स्नात्रांबुपरिक्षेपेण श्रीकृष्णेन पटूचक्रे । एवं श्रीपालमहीपालादिनामपि[1] बोध्यमिति ॥ तथा यथासंभवं देवादिसंबंधिगृहाट्टक्षेत्रवाटिका-पाषाणेष्टिकाकाष्ठवंशकवेल्लुकमृत्सुधादिकं श्रीखंडकेसरभोगपुष्पादिकपिंगानिकाचंगेरीधूपपात्रकलशवासकूंपिकाश्रीकरीचमरचंद्रोदयझ-ल्लरीभेर्यादिवाद्यसाबाणसरावजवनिकाकंबलकपाटपट्टपट्टिकाकुंभउरसिककज्जलजलप्रदीपादिकं चैत्यशालाप्रणाल्याद्यागतजलाद्यपि च स्वपरकार्ये किमपि न व्यापार्यं । देवभोगद्रव्यवत् तदुपभोगस्यापि दुष्टत्वात् । चमरसाबाणादीनां मलिनीभवनत्रूटनपाटनादि-संभवे त्वधिकदोषोत्पत्तौ देवसत्कं वादित्रमपि गुरोः संघस्यापि चाग्रे न वाद्यं । केचित्त्वाहुः पुष्टालंबने बहुनिःक्रयार्पणपूर्वं

[1] श्रीपालस्य श्रीसिद्धचक्रस्नात्रजलेन महीपालस्य च सूर्यकुण्डजलात् कुष्ठो गतः ।

व्यापार्यतेऽपि । यतो " मुक्कं विणा जिणाणं, उवगरणं चमरछत्तकलसाई । जो वावरेइ मूढो, नियकज्जे सो हवइ दुहिओ ॥ १ ॥ " स्वयं च व्यापारयता जातु भंगे उपकरणस्य स्वद्रव्येण नव्य समारचनमिति । अन्यथा तु तिर्यगादिदुर्गतिदुःखभाग् देवसेनमातृवत भवति । संप्रदायेऽत्र दृष्टांतो यथा—विधाय दीपं देवानां, पुरस्तेन पुनर्नहि । गृहकार्याणि कार्याणि, तिर्यङ्केव भवेद्यतः । इंद्रपुरे देवसेनो व्यवहारी समातृको वसति स्म । तत्रैव पार्श्ववर्त्ती धनसेन औष्ट्रिको ऽभूत् । तस्य गृहान्नित्यमेका उष्ट्रिका देवसेनगृहे समेति । कुट्टयित्वा धनसेनेन गृहे नीतापि पुनर्देवसेनगृहे एव यात्वा तिष्टति । तत इभ्येन मूल्येन गृहीत्वा स्थापिता उभयोरपि स्नेहवत्त्वात् । एकदा तेन पृष्टो ज्ञानी स्नेहकारणं प्राह । एषा पूर्वभवे तव माताऽभूत् तयैकदा जिनाग्रे पूजार्थं दीपं विधाय तेन दीपेन गृहकार्याणि कृतानि, धूपांगारेण चुल्ली संधुक्षिता तेन कर्मणा उष्ट्री जाता । अतः प्राग्भवोऽयं स्नेहस्तवोचितः । ततः उचितं प्रायश्चित्तं कृत्वा सा सद्गतिं ययाविति । तथा ज्ञानद्रव्यमपि देवद्रव्यवन्न कल्पत एवातो ज्ञानसत्कं कागदपत्रादि साध्वाद्यर्पितं श्राद्धेन स्वकार्ये न व्यापार्यं पुस्तिकायामपि न स्थाप्यं समधिकनिष्क्रियं विनेति २ । श्राद्धानां साधारणमपि संघदत्तमेव कल्पते व्यापारयितुं न तु अन्यथा संघेनापि सप्तक्षेत्रीकार्ये एव व्यापार्यं न मार्गणादिभ्यो देयं । सांप्रतिकव्यवहारेण तु पट्टगुरुन्युछनादि साधारणं कृतं स्यात् तस्य श्रावकश्राविकाणामर्पणे युक्तिरेव न दृश्यते, शालादिकार्ये तु तत् व्यापार्यते श्राद्धैरिति ३ । साध्वादिसत्क[मुख]वस्त्रिकादेरपि व्यापारणं न युज्यते गुरुद्रव्यत्वात् । स्थापनाचार्यजपमालादिकं च ध्यानादिधर्मवृद्धये प्रायः श्राद्धार्पणार्थं गुरुभिर्व्यवह्रियते अनिश्रितज्ञानोपकरणत्वात् । गुर्वर्पित तद्ग्रहणेऽपि व्यवहारो दृश्यते । तथा स्वर्णादिकं तु गुरुद्रव्यं जीर्णोद्धारे नव्यचैत्यकरणादौ च व्यापार्यं । तद्यथा । गुरुपूजासत्कं सुवर्णादिद्रव्यं

गुरुद्रव्यमुच्यते । तथा प्रागेवं पूजाविधानमस्ति न वा कुत्रचैतदुपयोगीत्युच्यते । गुरुपूजासत्कं सुवर्णादि रजोहरणाद्युपकरणवत् गुरुद्रव्यं न भवति, स्वनिश्रायामकृतत्वात् । तथा हेमाचार्याणां कुमारपालराजसुवर्ण १०८ कमलैः प्रत्यहं पूजा कृतास्ति तथा "धर्मलाभ इति प्रोक्ते दूरादुच्छ्रितपाणये । सूरये सिद्धसेनाय ददौ कोटिं नराधिपः ॥१॥ इति इदं चाग्रपूजारूपं द्रव्यं तदानीं संघेन जीर्णोद्धारे तदाज्ञया व्यापारितं । अत्रापि तक्रकौंडिन्यन्यायेन [१न] भोज्यभोजकत्वसंबंधेनौघिकोपधिवत् पूजाद्रव्यं न भवति, पूज्यपूजासंबंधेन तु तद्गुरुद्रव्यं भवत्येव । अन्यथा श्राद्धजीतकल्पवृत्तिर्विघटते किं बहुनेति । तथा जीवदेवसूरीणां पूजार्थं अर्द्धलक्षद्रव्यं मल्लश्रेष्ठिना दत्तं तेन च प्रासादकार्यंत सूरिभिः । तथा धारायां लघुभोजेन श्रीशांतिवेतालसूरये १२६०००० द्रव्यं दत्तं तन्मध्ये गुरुणा च १२ लक्षधनेन मालवांतश्चैत्यान्यकार्यंत । ६० सहस्रद्रव्येण च थिरापद्रचैत्यदेवकुलिकाद्यपीतीह विस्तरस्तु तत्प्रबंधादेर्बोध्यः । तथा सुमतिसाधुसूरि (साधुसूरि)वारके मंडपाचलदुर्गे मलिकश्रीमाफराभिधानेन श्राद्धादिसंसर्गाज्जिनधर्माभिमुखेन सुवर्णटंककैर्गीतार्थानां पूजा कृतेति वृद्धवादोऽपि श्रूयते इति । तथा बालस्य नामस्थापनावसरे गृहादागत्य स बालः श्राद्धो वसतिगतान् गुरून् प्रणम्य नवभिः स्वर्णरूप्यमुद्राभिर्गुरोर्नवांगपूजां कृत्वा गृह्यगुरुदेवसाक्षिकं दत्तं नाम निवेदयति, तत उचितमंत्रेण वासमभिमंत्र्य गुरुः ॐकारादिन्यासपूर्वं बालस्य स्वसाक्षिकां नामस्थापनामनुज्ञापयतीति । तथा द्वित्रिर्वाऽष्टभेदादिका पूजा, संपूर्णदेववंदनं, चैत्येऽपि सर्वचैत्यानामर्चनं, वंदनं वा, स्नात्रमहोत्सवमहापूजाप्रभावनादि गुरोर्बृहद्वंदनं अंगपूजा प्रभावनास्वस्तिकरचनादिपूर्वव्याख्यानश्रवणमित्यादिनियमा वर्षाचातुर्मास्यां विशेषतो ग्राह्या इति । एवं प्रश्नोत्तरसमु-

१ शटखुणान्तरे सर्वोऽपि पाठः सन्दिग्धः ।

धर्माचारप्रदीपाचारदिनकरश्राद्धविध्याद्यनुसारेण श्रीजिनस्येव गुरोरपि अंगाग्रपूजा सिद्धा। तद्धनं च गौरवार्हस्थाने पूजासंबंधेन प्रयोक्तव्यमिति ४। तथा धर्मस्थाने प्रतिज्ञातं च द्रव्यं पृथगेव व्ययितव्यं, न तु क्रियमाण भोजनादिरूपव्यये क्षेप्यं। एवं स्फुटमेव धर्मधनोपभोगदोषात्। एवं सति ये यात्रादौ भोजनशकटसंप्रेषणादिव्ययं सर्वं मानितव्ययमध्ये गणयन्ति तेषां मूढानां न ज्ञायते का गतिः। उद्यापनादावपि प्रौढाडंबरेण स्वनाम्ना मंडिते जने बहु श्लाघादि स्यात्रिष्फलं तु लोकं मुंचतीति व्यक्त एव दोषः। तथा सामान्यतो विशेषतो वान्यप्रदत्तधर्मस्थानव्ययितव्य धनव्ययसमये तन्नाम स्फुटं ग्राह्यं। एवं सामुदायिकस्यापि। अन्यथा पुण्यस्थाने स्तैन्यदोषापत्तेः। एवमंत्यावस्थायां पित्रादीनां यन्मान्यते तत्सावधानत्वे गुर्वादिसंघसमक्षमित्थं वाच्यं यद्भवन्निमित्तं इयद्दिनमध्ये इयद्व्ययिष्यामि तदनुमोदना भवद्भिः कार्येति। तदपि च सद्यः सर्वज्ञातं व्ययितव्यं। आभडश्रेष्ठिपुत्रवत्। तथाहि— अणहिल्लपुरपत्तने श्रीमालज्ञातीयनागराजश्रेष्ठी कोटीध्वजोऽभूत्। प्रिया च मेहिलांदेवी। तस्यां साधानायां श्रेष्ठी विषूचिकया मृतः। नृपेणापुत्रत्वात् तस्य सर्वस्वं गृहीतं। श्रेष्ठिनी च धवलक्कपुरे पितृगृहे गता। क्रमात् अमारिदोहदे पित्रा पूरिते तया पुत्रो जज्ञे। आभडेति नाम्ना। ततः पंचवर्षीयः पाठशालायां पठन्निस्तातेति बालैरुक्तोऽसौ मातृतः स्वस्वरूपे ज्ञाते यौवनाभिमुखः पत्तने गतः। स्वगृहे स्थित्वा वाणिज्यं कुर्वन् भावलदेवीं परिणिन्ये। ततः पुण्योदयात् प्राक्तननिधानलाभादिना कोटीध्वजो जज्ञे। सुतत्रयं जातं। क्रमात् दुःकर्मणा निर्धनत्वेन सपुत्रां पत्नीं पितृगृहे प्रेष्य मणिकारहट्टे मणिकादीन् घर्षयन् यवमानकं लभते। तत्स्वयं पिष्ट्वा पक्त्वा चादन् कालं निरगमत्। अन्यदा श्रीहेमसूरिपार्श्वे इच्छापरिमाणे बहु संक्षिप्तेऽपि गुरुभिर्निषिद्धेन तेन नवद्रम्मलक्षाः स्वीकृतास्तन्मानेनान्यदपि नियमितं। शेषं धर्मव्यये कार्यं। क्रमात् द्रम्मपंचकग्रंथिर्जातः। अन्यदेंद्रनीलकंठाभरणं पंचद्रम्मैः क्रीत्वा

गमुद्रीप्येंद्रनीलस्य लघमूल्या मणयः कारिताः । क्रमात् धनी प्राग्वद् जज्ञे । कुटुंबं मिलितं । ततः साधूनां प्रत्यहं घृतघटदानसाधमिकवात्सल्यगत्रागारमहापूजाप्रतिवर्षपुस्तकलेखनचैत्यजीर्णोद्धारबिंबकारणादिधर्मकर्माणि कुर्वन् चतुरशीतिवर्षायुःप्रांते धर्मवहिकावाचने अष्टनवतिलक्षद्रम्मव्ययं श्रुत्वा श्रेष्ठी विषण्णः प्राह, हा कृपणेन मया कोट्यपि न व्ययिता । ततः पुत्रैस्तदैव दशलक्षीं व्यय्याष्टोत्तरां कोटीं पूरयित्वा अष्टौ लक्षाः पुनर्मानिताः । सोऽनशनात् स्वर्गतः । जिनदासादिपुत्रैश्चोक्तविधिना धर्मधनं व्ययितं । क्रमेण सद्गतिर्भेजे । एवं अमारिद्रव्यादपि देवादिभोगेऽनिश्चितत्वात् नायाति । तथा ज्ञानद्रव्यं च स्वस्थाने देवस्थानेऽप्युपयुज्यते नत्वन्यत्र तथा द्रव्यलिंगिद्रव्यं चाभयदानादावेव प्रयोक्तव्यं । न तु चैत्यादौ अत्यंताशुद्धत्वात् । इत्थं प्रसंगतः सर्वत्र धर्मोपकरणव्यापारेऽप्यविध्याशातनावारणाय विवेकः कार्यो विवेकिभिरन्यथा प्रायश्चित्तमप्यापद्यते । यदुक्तं महानिशीथे "अविहीए निगमणुत्तरियं रयहरणं दंडगं च परिभुंजे चउत्थमिति" तेन श्राद्धैश्चरवलकमुखानंतकादेर्विधिनैव व्यापारणस्वस्थानस्थापनादिकं कार्यं । अन्यथा धर्मावज्ञादि दोषापत्तेरिति । सप्रपंचं वृद्धिद्वारं समाप्तम् २ ॥ १२ ॥

॥ इति द्वितीयं वृद्धिद्वारं समाप्तम् ॥

एवं चैत्यद्रव्यादिवृद्धिं कुर्वतः कस्यचिदनाभोगादिना चैत्यद्रव्यादिविप्रणाशोऽपि स्यात्, अतः पुनः कर्तृद्वारेण मुख्यवृत्त्या गाथात्रयेण तद्भेदानाह—

भक्खेइ जो उविक्खेइ, जिणदव्वं तु सावओ । पन्नाहीणो भवेजीओ, लिप्पइ पावकम्मणा ॥ १३ ॥

(टीका) भक्खेति कंठथं । नवरं भक्षणं देवद्रव्यस्य तदुपचारस्य वा तु शब्दात् ज्ञानद्रव्यादेश्च स्वयमुपजीवनं १ उपेक्षणं तदेव परस्य कुर्वतः शक्तितोऽनिवारणं २ प्रज्ञाहीनत्वमगोद्धारादिना देवद्रव्यादिदान यद्वा मंदमतितया स्वल्पेन बहुना वा धनेन कार्यसिद्ध्यवेदकत्वात् यथाकथंचित् द्रव्यव्ययकारित्व कूटलेख्यकृतत्वं च ३ ॥ १३ ॥

चेइयदव्वं साहारणं च, जो दूहइ मोहियमइओ । धम्मं च सो न याणेइ, अहवा बद्धाउ ओ नरए ॥१४॥

(टीका) चेइयेति । चैत्यद्रव्यं साधारणद्रव्यं चकारात् ज्ञानद्रव्यादिकं यो दोग्धि व्याजव्यवहारादिना तदुपयोगिद्रव्यमुपभुंक्ते उपलक्षणतस्तद्मुष्णाति । अत्र तदुपयोगिलाभं चतुष्कादिवृद्ध्या निर्णीय तद्वनं ग्राह्यं न त्वधिक परकीयत्वात् । यतः " उचिअं मुत्तूणकलं दव्वाइकमागयं च उक्करिसं निवडियमणि जाणंतो परस्स संतं न गिह्निज्जा " १ । व्याख्या–उचितकला शतं प्रतिचतुष्कपंचक वृद्ध्यादिरूपा " व्याजे स्यात् द्विगुण वित्तं व्यवसाये चतुर्गुणमित्यादि रूपा वा तां । तथा द्रव्यं गणिमधरिमादि आदिशब्दात् तद्गतानेकभेदग्रहः तेषां द्रव्यादीनां क्रमेण द्रव्यक्षयलक्षणेनागतः संपन्नो यदुत्कर्षोऽर्थवृद्धिरूपस्तं मुक्त्वा शेषं न गृह्णीयात् कोऽर्थः यत्कथंचित् पूगीफलादि द्रव्याणां क्षयाद्विगुणादिलाभः स्यात् तदा तमदुष्टाशयतया गृह्णाति नत्वेवं चिंतयेत् सुदरं जातं यत्पूगीफलादीनां क्षयोऽभूत् इति, तथा निपतितमपि परसत्कं जानन्न गृह्णीयात् कलांतरादौ क्रयविक्रयादौ च देशकालाद्यपेक्षया य उचितः शिष्टजनानिंदितो लाभः स एव ग्राह्य इति भावः, इति प्रति० वृ० ३ व्रते ५ अतिचाराधिकारे एवं सति अधिकग्रहणे सद्व्यवहारभंग आपद्येतेति तत्त्वम् ॥ १४ ॥

आयाणं जो भंजइ, पडिवन्नधणं न देइ देवस्स । गरहंतं चोविक्खइ, सो वि हु परिभमइ संसारे ॥ १५ ॥

(टीका) आयाणमिति-आदानं तृष्णागृहग्रस्तत्वात् देवादिसत्कं भाटकं यो भनक्ति ५ तथा यः पर्युषणादौ च चैत्यादिस्थाने देयतया प्रतिज्ञातं धनं न दत्ते ६ तथा गर्हतं ईर्ष्यादिवशाद्दुर्वाक्येन दूषयन्तमविनीतं यो वोपेक्षते तथा मति कदाचित्तद्वाक्यश्रवणात् महेंद्रपुरीयश्राद्धवत् मानीभूय देवादिद्रव्यरक्षादौ शक्तिमानप्युदासीनो भवतीत्यर्थः ७ यतः एतदेवमहत्पापं धर्मस्थानेऽप्युदासिता इति ॥ १५ ॥ अथ संयतापेक्षयापि तद्भेदानाह—

चेइयदव्वविणासे तद्दव्वविणासणे दुविहभेए । साहू उविक्खमाणो अणंतसंसारिओ होइ ॥ १६ ॥

(टीका) चेइएति । चैत्यद्रव्यं हिरण्यादि तस्य विनाशे भक्षणादितो न्यूनत्वेन हानिरूपे विध्वंसरूपे च । तथा तेन चैत्यद्रव्येणाप्तं द्रव्यं दारूपलेष्टकादि तस्य विनाशने च । तस्मिन् कथंभूते द्विविधे योग्यातीतभावभेदात् । तत्र योग्यं नव्यमानीतं चैत्यत्वेन परिणंस्यत् इत्यर्थः । अतीतभावं लग्नोत्पादितं चैत्यत्वेन परिणतमित्यर्थः । अथवा मूलोत्तरभेदात् द्विविधे तत्र मूलं स्तंभकुंभादि उत्तरं तु छादनादि । यद्वा स्वपक्षपरपक्षकृतभेदात् द्विविधे । एवमनेकधा द्वैविध्यं । अत्रापिशब्दस्याध्याहारादास्तां श्रावकः सर्वसावद्यविरतः साधुरपि तत्रोदासीन्यं कुर्वाणो देशनादिभिरनिवारयन्ननंतसंसारिको भणित इत्थं विनश्यत् चैत्यद्रव्याद्युपेक्षा संयतेनापि सर्वथा न कार्या इत्यर्थः । अयं भावः कारणभेदात् चैत्यद्रव्यं द्विविधं उपकारकं उपादानं च तत्राद्यं धनादि द्वितीयं योग्यद्रव्यं ते अपि भक्षणादिभेदात् प्रत्येकं सप्तविधे स्तः । तान्यपि पुनः स्वपक्षपरपक्षकर्तृभेदात् द्विविधानि । एवं चैत्यद्रव्यविनाशोऽष्टाविंशतिधा बोध्यः । इत्थं ज्ञानद्रव्येऽपि भावना कार्या । साधारणादेस्तूचितोपष्टंभकत्वात् प्रत्येकं चतुर्दशभेदा भाव्याः । बालबोधार्थं यंत्रकमपि दर्शनीयमिति ॥ १६ ॥

चैत्यद्रव्यादिविनाशयंत्रकम्.

द्रव्यनामानि	चैत्यद्रव्यस.	ज्ञानद्रव्यस.	गुरुद्रव्यस.	साधारण-द्रव्यस.	धर्मद्रव्यस.	सर्वसंख्या.
भेदांकाः	२८	२८	२८	१४	१४	११२

अथ तदनुरोधतो विनाशकत्वेन स्वपक्षपरपक्षौ निरूपयति—

रागाईदोसदुट्ठो, जिणेहिं भणिओ विणासगो दुविहो । देवाइदव्वपणगे, सपक्खपरपक्खभेएणं ॥ १७ ॥

(टीका) रागा इति व्याख्या कंठ्यं । नवरं रागादिदोषदुष्टः, रागो दृष्टिरागादिः । आदिशब्दात् द्वेषलोभाकृद्धिविभ्रमानाभोगसंशयसहसात्कारापेक्षाबुद्ध्यादिग्रहणं तद्योग्यतादर्शनार्थं हेतुगर्भितविशेषणमिदं । स्वपक्षः साधर्मिकवर्गः श्राद्धादिः १० परपक्षो वैधर्मिकलोकः पाषंड्यादिरिति ॥ १७ ॥ अत्राह परः—

चोएइ चेइयाणं, खित्तहिरण्णेअ गामगोवाइ । लग्गंतस्स य जइणो, तिगरणसोही कहं तु भवे ॥ १८ ॥

(टीका) चोएइ इति । यः चैत्यादिसत्कस्य धनादिवर्भकक्षेत्रहिरण्यग्रामगृहहट्टगोपादेरादानादिविधिना चिंतयति तस्य त्रिधा संयमवतः साधोस्त्रिकरणशुद्धिः कथं स्यादपितु न स्यात् यथाप्रतिज्ञातव्रतभंगसंभवादित्यर्थः ॥ १८ ॥

अत्रोत्तर गाथायुग्मेनाह—

भन्नइ इत्थ विभासा, जो एआइं सयं विमग्गिज्जा। तस्स न होइ विसोही, अह कोइ हरिज्ज एआइं ॥१९॥
तत्थ करेइ उवेहं, जा भणियाओ तिगरणविसोही। सा य न होइ अभत्ती, तस्सा तम्हा निवारिज्जा ॥२०॥

(टीका) भन्नेति। तत्थेति अत्राधिकारे भण्यते विभाषा विकल्पः न भवति भवति च शुद्धिरित्यर्थः। तत्रादौ च विशुद्ध्यसंभवं दर्शयति। उत्सर्गतो यथावत् देवादिधनवृद्धिसंभवे यो राजामात्याद्यभ्यर्थनपूर्वं उक्तस्थानानि विमार्गयेत् चिंतयेत् आदानादिविधिना तेभ्यो नव्यं धनमुत्पादयतीत्यर्थः, तदानीं तस्य साधोर्विशुद्धिर्न भवति। अयथाकालं राजाद्यभियोगेन तेषां परितापादिनोक्तवृद्ध्याद्युत्साहभंगसंभवात् आज्ञोल्लंघनाच्च स्फुटं भवदुक्तदोषावकाश इति भावः। अथ विशुद्धिसंभवं दर्शयति। अथ कोपि हरेद्विनाशयेत् एतानि तत्र य उपेक्षां करोति तस्य या त्रिकरणविशोधिर्भणिता सा न भवति। चात् पुनर्भक्तिरपि न स्यात्। तथा सति आज्ञाप्रमोदोत्साहभंगात् पापानुबंधः समुज्जृंभते इत्यर्थः, तस्मात् अविनीतं सुसाधुर्निवारयेत् सर्वशक्त्या। अतः केनचिद् भद्रकादिना प्राग्वितीर्णं अन्यद्वा जिनादिमूलद्रव्यं विलुप्यमानं यथा तथा रक्षयतो मुनेरभ्युपेतव्रतहानिर्नैव, प्रत्युत धर्मपुष्टिरेव जिनाज्ञाराधनादिलाभात्। यदुक्तं निशीथभाष्ये ११ उद्देशे "इदाणिं रायणिय कज्जंति उल्लोयणगाहा" चेईआणं वा तद्दव्वविणासे वा संजइकारणे वा अन्नमियकहिं वा कज्जे रायाहीणे सो राया तं कज्जं न करेइ सयं वुग्गाहिओ वा तस्साउंटणनिमित्तं दगतीरे आयाविज्जा, तं च दगतीरं तस्स रण्णो उल्लोयणे ठियं णिगमपहे वा तत्थय आयावंतो ससहाओ आयावेइ उभयदढो धिइसंघयणेहिं, तिरिआणं जो अवतरणपहो मणुआण य ण्हाणाइयं च भोगठाणं तं चेव वज्जेउं आयावेइ, कज्जे तं महातवजुत्तं दट्ठुं अह्लएज्झराया आउट्टीय पुछेज्झा। किं कज्जं

आयावेसि अहं ते कज्जं करेमि, भोगे पयच्छामि, वरेहि वरं जेण तेऽट्ठो, ताहे भणइ साहु, कज्जं ण मे वरेहिं इमं संघकज्जं करेहि, तओ तेण पडिवन्नं तहा कयंति। "पुष्टालंबेन तु शरीरावष्टंभाय त्यक्तभारभारिकवत् जिनशासनोपकाराय श्रुतव्यवहारे निषिद्धमप्यर्हदाज्ञानुसारेणाचरितं कर्मनियमानमहानिर्जराकृद्भवति श्रीकालिकसूरि–श्रीभद्रबाहुस्वामि–श्रीवज्रस्वामि—श्रीहेमसूरि–मल्लवादिसूरि–विष्णुकुमार–धर्मघोषानुज्ञादिवदिति। यदुक्तं संदेहदोलावलीवृत्तौ एवमष्टादशसु पापस्थानेष्वतिप्रवृत्तस्याज्ञानिरपेक्षस्यैवाधर्मः नान्यथार्हत्शासनप्रत्यनीकगर्दभिल्लनृपवंशाद्युच्छेदिनां श्रीकालिकाचार्यादीनां निःकलंकचारित्रत्वात् इति भावः। प्रज्ञापनायां भाषापदेपि " उवउत्तो चत्तारि भासज्जायं भासमाणो आराहगो भवइ " वृत्तिर्यथा " जिनशासनोड्डाहादिनिरासार्थमसत्यामपि भाषां भाषमाणः आराधको भवति। तथोपासकदशांगेपि गुरुनिग्गहेणंति " चैत्यादिरक्षार्थं प्रत्यनीकनिग्रहेण प्रतिपन्ननियमभंगो न भवति। आवश्यके प्रत्याख्यानाध्ययने च महत्तरागारेणंति। एवमादिप्रकारेण सुनक्षत्रसर्वानुभूतिवत् शासनाशातनानिवारणार्थं स्वजीवितव्यमोचनेनापि शासनोपकारः कर्त्तव्य एवेति किं बहुनैतेनोत्सर्गस्यैव मार्गत्वं अपवादस्य तु स्वच्छंदत्वमिति वदंतोऽपि निरस्ता इति गाथाद्वयार्थः ॥ १९–२० ॥ समाप्तं ३ द्वारम् ॥

अथोक्तवृद्धिकर्त्तुर्लौकिकं सत्फलं दर्शयति—

एवं नाऊण जे दव्वं, वुड्ढिं निंति सुसावया। ताणं रिद्धी पवड्ढेइ, कित्ती सुखं बलं तहा ॥ २१ ॥
पुत्ताय हुंति से भत्ता, सोंडीरा बुद्धि संजुआ। सव्वलक्खणसंपुन्ना, सुसीला जणसंमया ॥ २२ ॥ (युग्मं)

(टीका) एवमिति पुत्तायेति–ये सुश्रावकाः एवं पूर्वोक्तप्रकारेण वृद्धिविधिं ज्ञात्वा द्रव्यपंचकस्य वृद्धिं नयंति ते चांतरायादेः क्षयोपशमादिना ऋद्धिः पुण्यानुबंधिभवः, सुखं मानसिकं शारीरं च, बलं परोपकारादिसमर्थं शारीरं तादृक्पुत्रादि कुटुंबसंपत्तिः। उपलक्षणात् तथाविधसंततिवृद्धिः वांछितसुखावाप्तिः उच्चकुले जन्म सर्वत्र सत्कारसन्मानादिपूजोत्कर्षः औदार्यं गांभीर्यं विवेकित्वं दुर्गतिविच्छेदः आरोग्यं सदायुःप्रसरः रूपसंपत्तिः सौभाग्यं धर्मसाधनलब्धिः चेत्यादि बाह्यफलं सानुबंधतया अनुभवन्तीति गाथायुग्मभावार्थः ॥ २१–२२ ॥ अथ लोकोत्तरं सत्फलमाह—

जिणपवयणवुड्ढिकरं, पभावगं नाणदंसणगुणाणं। वुड्ढंतो जिणदव्वं, तित्थयरत्तं लहइ जीवो ॥ २३ ॥
जिणपवयणवुड्ढिकरं, पभावगं नाणदंसणगुणाणं। रक्खंतो जिणदव्वं, परित्त संसारिओ होइ ॥२४॥ (युग्मम्)

(टीका) जिणेत्ति जिणपवयणत्ति व्याख्या सुगमा। भावार्थस्त्वयं। सति देवादिद्रव्ये प्रत्यहं चैत्यादिसमारचनमहापूजासत्कारसन्मानावष्टंभादिसंभवात्तत्र च प्रायो यतिजनसंपाततद्देशनाश्रवणादेश्च जिनप्रवचनवृद्धिर्ज्ञानादिप्रभावना च प्रतीता। अत एव तद्वर्द्धयतोऽर्हत्प्रवचनभक्त्यतिशयात् परंपरया जगज्जनोपकारकत्वात् अप्रमत्ततया सम्यग् धर्मतीर्थाराधकत्वाच्च सागरश्रेष्ठिवत् संसारोच्छेदप्रयोजकः पुण्यकाष्ठापन्नार्हत्पदलाभोऽप्यत्र सुलभ एवेति भावः। तथाहि—

साकेतपुरे सागरश्रेष्ठी परमार्हतो वसति स्म। तस्मै सुश्रावकत्वात् तत्रत्यश्रावकैः संभूय चैत्यद्रव्याधिकारो दत्तः प्रोक्तं च "चैत्यकर्मकर्ता सूत्रधारादीनां भोजनमासदेयादिचिंतापि भवता कार्येति"। सोऽपि दुःकर्मवशात् लोभार्त्तः सूत्रधारादीनां न रोक्यं ददौ

किंतु समर्घं धान्यगुडतैलघृतवस्त्रादिकं चैत्यद्रव्येण संगृह्य तेभ्यो महर्घं ददत् शेषं च स्वयं गृह्णाति स । एवं रूपकाशीतिभागरूपाणां काक(कि)णीनामेकसहस्रो लोभेन संगृहीतः । ततोऽर्जितं च कर्मांऽनालोच्य स मृतः । सिंधुनदीतटे संप्रदागथलपर्वते जलमानुषीभूय समुद्रांतर्जलचरोपद्रवनिवारकांडगोलिकाग्रहणार्थं जात्यरत्नग्राहकप्रयुक्तवज्रघरट्टपीडनमहाव्यथया मृत्वा तृतीयनरके नारकोऽजनि । नरकादुद्वृत्तश्च महामत्स्यः पंचधनुःशतमानो म्लेच्छकृतसर्वांगछेदादिकदर्थनया मृतश्चतुर्थनरके । एवं एकद्वयादिभवांतरितो नरकसप्तकेऽप्युत्पेदे । ततः सहस्रवारान् क्रमेण गर्त्ताशूकरमेषमृगालमार्जारमूषकनकुलगृहकोकिलगृहगोधासर्पवृषभकरभगजादिषु तथा कृमिशंखशुक्तिजलौकःकीटवृश्चिकपतंगादिषु पृथिवीजलानिलवनस्पतिषु च समुत्पद्य तत्रैव व्युत्क्रमेण लक्षसंख्याकान् भवान् बभ्राम । ततः क्षीणबहुकर्मासौ वसंतपुरे कोटीश्वरवसुदत्तवसुमत्योः पुत्रो जातः । गर्भस्थ एव प्रनष्टं सर्वं द्रव्यं । जन्मदिने जनको विपन्नः । पंचमे वर्षे माता मृता । लोकैर्निःपुण्यक इति दत्तनामासौ रंकवद्वृद्धिं प्राप । अन्यदा च स्नेहलेन मातुलेन स्वगृहं निन्ये । तदा रात्रौ तस्य गृहं चौरैर्मुषितं । एवं यस्य गृहे व्रजति तत्र चौराग्निप्रमुखा उपद्रवा स्युः । ततस्ताम्रलिप्तीपुरीं गत्वा विनयंधरमहेभ्यगृहे तस्थौ । ततो निष्कासितोऽपि समुद्रे धनावहसांयात्रिकेण साकं परद्वीपं प्राप । क्रमाद्वलमानः प्रवहणे भग्ने दैवान्निःपुण्यकः फलकेन कथंचित् समुद्रतीरं प्राप्य तद्ग्रामाधिपमवलंबति स्म । अन्यदा धाट्या निपातितः ठक्कुरो निःपुण्यकस्तु ठक्कुरसुतधिया पल्ल्यां नीतः । तद्दिवसे एव चान्यपल्लीपतिना सा पल्ली विनाशिता । ततस्तैरपि निर्भाग्य इति निःकासितः एवमेकोनसहस्रेष्वन्यस्थानेषु तस्करजलानिलस्वचक्रपरचक्राद्यनेकोपद्रवसंभवात् निष्कासनादिदुःखं वहन् अन्यदा महाटव्यां सप्रत्ययं सेलकयक्षप्रासादं प्राप्य एकाग्रतया तमाराधयामास स्वदुःखनिवेदनपूर्वकं । तत्र एकविंशत्युपवासैश्च तुष्टो यक्षः प्राह–भद्र ! संध्यायां मम पुरः सुवर्णचंद्रालंकृतो महान् मयूरो

नृत्यं करोति प्रतिदिनं च पतितानि कनकपिच्छानि त्वया ग्राह्यानि। ततो हृष्टेन तेनापि कियन्त्यपि गृहीतानि । एवं च प्रत्यहं ग्रहणाद्भवशती पिच्छानां जाता शतमेकं शेषं तिष्ठति । तदानीं दुःकर्मप्रेरितेन तेन एतद्ग्रहणायाद्यापि कियद्दिवसं चारण्ये स्थातव्यं तद्वरमेकमुष्ट्यैव सर्वाण्यपि गृह्णामीति विचिन्त्य तद्दिने नृत्यन्मयूरस्य तान्येकमुष्ट्यैव गृहीतुं यावत्प्रवृत्तस्तावत्केकी काकरूपः समुड्डीय गतः। पूर्वं गृहीतपिच्छान्यपि नष्टानि । ततो धिग्मया मुधैवौत्सुक्यं कृतमिति विषण्ण इतस्ततो भ्रमन् ज्ञानिनं मुनिं दृष्ट्वा नत्वा च स्वकर्मस्वरूपं पप्रच्छ । तेनाप्युक्तं यथानुभूतं प्राग्भवस्वरूपं । ततो देवद्रव्योपजीवनप्रायश्चित्तं ययाचे । मुनिनाप्युक्तं समधिकं तावत् देवाय देयं ततस्तेन सहस्रगुणदेवद्रव्यार्पणं स्वनिर्वाहमात्राधिकं स्वल्पमपि यत्नाहारादि न ग्राह्यमिति नियमो जगृहे । ततो यद्यद्व्यवहरति तत्र बहुद्रव्यमर्जयति। एवं स्तोकैर्दिनैः प्रागुपजीवितसहस्रकाकिणीस्थाने काकिणीलक्षदशकं प्रादात्। ततो देवस्यानृणीभूतोऽसौ क्रमात् अर्जितप्रभूततरद्रव्यः स्वपुरप्राप्तो महेभ्यो जज्ञे। ततः स्वयं कारितेषु अन्यकारितेषु च सर्वजिनप्रासादेषु ज्ञानादिस्थानेषु च सर्वशक्त्या सम्यक् पूजाप्रभावनादिविधापन देवद्रव्यरक्षणवृद्धिप्रापणादिना जिननामकर्म बद्धवान् । अवसरे दीक्षामादाय गीतार्थीभूतः सर्वार्थसिद्धौ देवत्वमनुभूय महाविदेहेऽर्हद्विभूतिं भुक्त्वा सिद्ध इति। एवं तद्रक्षाकर्तुरपि फलं वाच्यं एतेनानुषंगिकं शुभफलं दर्शितमिति परमार्थः ॥ २१-२४ ॥ अथोपसंजिहीर्षुस्ताविकं सत्फलं दर्शयति—

एवं नाऊण जे दव्वं, वुड्ढिं निंति सुसावया । जरामरणरोगाणं, अंतं काहिंति ते पुणो ॥ २५ ॥

व्याख्या । एवं भगवत्प्रभावकत्वादिकं जरामरणरोगाणां अंतं आत्यंतिकदुःखध्वंसं मोक्षमित्यर्थः। समाप्तं ४ द्वारमिति ॥२५॥

॥ इति चतुर्थद्वारं समाप्तम् ॥

अथोक्तविनाशकस्य पारभविकं दोषोदयं दर्शयति—

देवाइदव्वणासे, दंसणमोहं च बंधए मूढो । उम्मग्गदेसगो वा, जिणमुणिसंघाइ सत्तुव्व ॥ २६ ॥

(टीका) देवा इति-देवादिद्रव्यविनाशेन मिथ्यात्वप्रकृतिं चात् अन्या अपि पापप्रकृतीं मूढस्तद्दुर्विपाकानभिज्ञो बध्नाति । उन्मार्गदेशक इव ऋद्धिगारवादिवशादसदभिनिवेशाद्वोत्सूत्रप्ररूपक इव । अथवा जिनमुनिसंघादिप्रत्यनीक इवेत्यर्थः । प्रायः माया-संश्लिष्टाध्यवसायवशात् चैत्यद्रव्यादिप्रत्यनीको दर्शनमोहं निकाचयन् तदनुरोधात् अन्या अपि पापप्रकृतिर्वि-शेषतो बध्नातीति भावः । यदुक्तं कर्मग्रंथे " उम्मग्ग देसणा मग्ग, नासणा देवदव्वहरणेहिं । दंसणमोहं जिणमुणि, चेइयसंघा-इपडिणीओ ॥ " निशीथचूर्णौ १: उद्देशेऽपि " तत्थ दंसणमोहं अरिहंतपडिणीययाए एवं सिद्धचेईयतवस्सि सुअधम्मसंघस्स य पडिणीयत्तं करंतो दंसणमोहं बंधइत्ति ॥ २६ ॥

एवं सति तस्य का हानिरित्याशंक्योक्तानुक्तपापप्रौढिमाह—

चेइअदव्वविणासे, इसिघाए पवयणस्स उड्डाहे । संजइ चउत्थभंगे, मूलग्गी बोहिलाभस्स ॥ २७ ॥

(टीका) चेइयेति । चैत्यद्रव्य हिरण्यसुवर्णनाणकादि तथा काष्टेष्टिकापाषाणलेप्यतद्गतपीठफलकचंद्रोदयभाजनसमुद्गदीपादिकमु-पकरणमपि सर्वं चैत्यादिद्रव्यमुच्यते । तद्विनाशे कृते सति बोधिवृक्षमूलेऽग्निर्दत्तः । तथा सति पुनर्नवोऽसौ न भवतीत्यर्थः । अत्रेद-हार्दं, चैत्यादिद्रव्यविनाशे विवक्षितपूजादिलोपः, ततस्तद्धेतुकप्रमोदप्रभावनाप्रवचनवृद्धेरभावः, ततो वर्द्धमानगुणश्रद्धे रोधः, बतो

तह्वाच्छुहाभिभूई, घायणवाहणविचुन्नणत्तीय । एआइं असुहफलाइं, विसीअइ भुंजमाणो सो ॥३०॥ युग्मम्

(टीका) दारिद्रेति । तकृति । भिक्षुकद्विजादिकुलोत्पत्तिः । तत्रापि स्वस्मिन् विभवराहित्यं, चात् वांछितरोधसर्वापमानादिग्रहणं, घातनमसिकुंतादिभिः छेदनं । वाहनं लवणायःप्रभृतिभारकर्षणं । चूर्णनं मुद्गरादिना कुट्टनं । चकारात् दुर्गतिपारवश्यपरतंत्रवृत्तिमातापित्रादिकुटुंबसंतानोच्छेदादिग्रहणं । एतानि प्रतिभवं दुःकर्मफलानि असकृत् भुंजमानः स चैत्यद्रव्याद्याशातको विषीदति–विषादादिना व्याकुलो भवति । उक्तदोषोदयोद्वलितपापविपाकोपजीव्यदुर्ध्यानपरिणत एव सदाऽवतिष्ठते–इत्यर्थः । अतो दुरनुभागवैचित्र्यात् दुर्विपाकानुबंधता स्फुटीकृतेति भावः । तत्र च संख्यातभविका सानुबंधता वक्ष्यमाण संकाशादिवत् बोध्या । असंख्यातभविका च रुद्रदत्तवदवसेया। तथाहि–भरतक्षेत्रे सूर्यपुरे नगरे अंधकवृष्णिराजा राज्यं चकार। अन्यदोद्याने सुप्रतिष्ठकेवली समवासरत्। उद्यानपालेन विज्ञप्तो राजा च ममहं तत्र गत्वा यथाविधि प्रणम्य योग्यस्थाने समुपाविशत्। केवली देशनां ददौ । तदवसाने नृपेण निजं पूर्वभवचरितं पृष्टं । ततः सुप्रतिष्ठकेवली अंधकवृष्णिमवदत् । भरतक्षेत्रे अयोध्यायामनंतवीर्यनृपोऽभूत् । तत्र सुरेंद्रदत्तो वैश्यश्राद्धः सदर्शनः प्रतिदिनं दशभिर्दीनारैरष्टम्यां द्विगुणैः चतुर्दश्यां चतुर्गुणैः अष्टान्हिकादौ च ततोऽधिकैर्जिनार्चां कुर्वन् दानशीलादिकमभ्यस्यन् सर्वत्र कीर्त्तिमान् जज्ञे । एकदा श्रेष्ठी द्वादशाब्दोपयोगिद्रव्यं पूजार्थं स्ववल्लभमित्रस्य रुद्रदत्तविप्रस्य समर्प्य जलाध्वना देशांतरं गतवान् । विप्रेण च द्यूतादिव्यसनैस्तद् भक्षयित्वा पल्लीषु निविष्टं। अन्यदा ततो गोधनं गृह्णन्सौ तलवरेण पृष्ठतो बाणैर्हतो मृतस्तत्कर्म प्रभावात् संवेधेन सप्तम्यादिषु नरकेषु मत्स्यादिषु तिर्यक्षु चागमत् । ततश्चिरं कालं त्रसस्थावरयोनिष्वभ्रमत् १६ । ततः कुरुदेशे गजपुरे कपिलवाडवगृहेऽनुद्धरा तत्प्रियागर्भेऽवतीर्णः । तदानीं अवशिष्ट पापानुभावात् पिता मृतः जनन्यपि मृता लोकैर्गौतम इति नाम दत्तं च ।

रुद्रदत्त दृष्टान्तः

ततो भवभ्रमणकष्टार्दितोऽसौ यौवनाभिमुख आहारार्थं गृहे गृहे अटन् क्षीणदेहो भोजनमपि न लब्धवान् १७। अन्यदा समुद्रसे-
नाख्यं मुनिपुङ्गवानिना सत्कृतं सन्मानितं दृष्ट्वा भोजनाभिलाषेण तत्पार्श्वे साग्रहं च दीक्षां जग्राह। क्रमेण श्रुतपारगामी भावसाधुर्जातः।
तद्गुरुस्तु ग्रैवेयकेऽहमिन्द्रोऽभूत्। सोऽपि चरित्रं लब्ध्वा गतिशास्त्रैः पूजितो मध्यग्रैवेयके तपोबलात्सुरोऽभूत् १८। ततश्च्युत्वा-
ऽन्धकवृष्णिनामा नृपसुतो यदुवंशेऽभूत् १९। अथारिष्टनेमि गणे संयमं गृहीत्वा मुक्तिपदं लप्स्यते। इति चित्रपटकृतहरिवंशपु-
राणानुसारेण लिखितो समुद्र संदेह च। एवं भाषा अपि दोषसंभवं प्रकाशते पुराणादौ। " देवद्रव्येण या वृद्धिर्गुरुद्रव्येण यद्धनं। तद्धनं
कुलनाशाय, मृतोऽपि नरके व्रजेत् ॥ १ ॥ वृद्धिः-समृद्धिः कुलनाशाय-कुलक्षयाय स्यात्। ऐहिकं निकृष्टं फलं दर्शितं। स च देव-
द्रव्यादिभक्षको महापापोपहतचेता मृतोऽपि नरकं सानुबंधदुर्गतिं व्रजेत्। इदं पारभविकं फलं दर्शितं १। पुनस्तत्रैव दोषातिशयं
दर्शयति। " प्रभास्वे मा मतिं कुर्यात्, प्राणैः कण्ठगतैरपि। अग्निदग्धाः प्ररोहंति, प्रभादग्धो न रोहति " ॥ २ ॥ प्रभास्वं देवद्रव्यं
अथवा लोकपालीय जनसमुदायमेलित साधारणद्रव्यं ज्ञातिद्रव्यमित्यर्थः। अग्निदग्धाः पादपाः जलसेकादिना प्ररोहंति पल्लवयंति।
प्र० प्रभा० देवद्रव्यादिविनाशोग्रपापपावकदग्धो नरः समूलदग्धद्रुमवत् न पल्लवयति। प्रायः सदैव दुःखभाक्त्वेन पुनर्नवो न भवती-
त्यर्थः। ३ भक्षोत्कानुककाणभोजि दर्शयति। "प्रभास्वं ब्रह्महत्या च, दरिद्रस्य च यद्धनं, गुरुपत्नी देवद्रव्यं, स्वर्गस्थमपि
पातयेत्" ॥३॥ तथा विष्णुपुराणेऽपि "वरं हालाहलादीनां, भक्षणं क्षणदुःखदं निर्माल्यभक्षणं चैव, दुःखदं जन्मजन्मनि" ॥१॥
वरं वासवं पातः, भूपपात वा मृतिर्वरं, मृत्युं वा, पतितं भवं, न तु देवस्वभक्षणं ॥२॥ ज्ञास्येति जिननिर्माल्य-चारावीनां धनं नहि,
गृहीतव्यं प्रयत्नान्तरं वापि सुभीतितं ॥ ३ ॥ एवमैहिकपारभविकदोषाः प्रदर्शिताः। इति भावः ॥ २० ॥ संबोधार्थं—

नारकी.	भव.	तिर्यंच जाति	भव.
७ मीमां	२ जो	मत्स्यमां	३ जो
६ ठीमां	४ थो	सिंहमां	५ मो
५ मीमां	६ ठो	सर्पमां	७ मो
४ थीमां	८ मो	व्याघ्रमां	९ मो
३ जीमां	१० मो	गरुडादिमां	११ मो
२ जीमां	१२ मो	भुजपरिमां	१३ मो
१ लीमां	१४ मो	नरमां	१ मो

अथ चोरितदेवादिद्रव्येण स्वार्थं निःपादितोऽप्याहारः साधूनामकल्प्यस्तत्प्रयोजकतावैशद्यार्थं इहभविकदोषान् व्यवहारभाष्यगाथात्रयेणाह—

चेइयदव्वं विभज्ज करिज्ज, कोइ अ नरो सयठाए ।
समणं वा सोवहिअं विक्किज्जा संजयठाए ॥ ३१ ॥
एआरिसंमि दव्वे, समणाणं किं न कप्पए घित्तुं ।
चेइयदव्वेण कयं, मुल्लेण जं सुविहिआणं ॥ ३२ ॥
तेण पडिच्छा लोएवि, गरहिआ उत्तरे किमंग पुणो। चेइय जइ पडणीए, जो गिह्णइ सो विहु तहेव ॥३३॥

(टीका) चेइयेत्ति । चैत्यद्रव्यं चोरसमुदायेनापहृत्य तन्मध्ये कोपि नर आत्मीयभागागतधनेन मयट्ठाए आत्मनोऽर्थाय मोदकादिकं कुर्यात् । ततस्तदशनादिकं संयतानां दद्यात् । अथवा यः स्वार्थाय श्रमणं सोपधिक विक्रीणीतः ततः प्रासुकं वस्त्रादिकं संयतेभ्यो दद्यात् ॥ एआरिसेत्ति । एतादृशेन द्रव्येण यत् आत्मार्थं कृतं तत् श्रमणानां किं न गृहीतुं कल्पते सूरिराह । यत् चैत्यद्रव्येण यच्च सुविहितानां मूल्येनात्मार्थं कृतं तद्वितीयमान न कल्पते ॥ तत्र किं कारणमिति चेदुच्यते । तेणेति । चोरानीतस्य प्रतीच्छा प्रतिपत्तिः लोकेऽपि गर्हिता । किं पुनरुत्तरे लोकोत्तरे मार्गे सुतरां गर्हिता एव । ततश्चैत्ययतिप्रत्यनीकस्य हस्ताद् यो गृह्णाति सोऽपि

तथैव चैत्यप्रत्यनीक एव । यदुक्तं संघकुलके । जो साहज्जं वट्टइ, आणाभंगे पवट्टमाणाण । मणवायाकाएहिं, समाणदोसं तयं बिंति ॥ १ ॥ अनिराकरणेनाज्ञाभंगहेतुत्वात् ॥ ३१–३२–३३ ॥

अथ श्राद्धदिनकृत्यगाथया पुनरेनमेवार्थं स्पष्टयन् आह—

चेइअदव्वं गिह्नित्तु, भुंजए जो उ देइ साहूणं । सो आणाअणवत्थं, पावइ लिंतो वि दिंतो वि ॥ ३४ ॥

(टीका) चेइयेत्ति । चैत्यादिद्रव्यं गृहीत्वा यः स्वयं भुंक्तेऽन्येभ्यः साधुभ्यो दत्ते स साधुर्गृह्णन्नपि साधार्मिकाणां दददपि भगवदाज्ञाभंगं निषिद्धाचरणरूपं प्राप्नोति । तथाऽनवस्थाऽन्येषा श्रद्धाशैथिल्यं च प्रापयति ॥ ३४ ॥

प्रसंगतोऽन्येपि दोषास्तद्वृत्तिगाथाभिर्दर्श्यन्ते—

एकेण कयमकज्जं, पुणोवि तप्पच्चया कुणइ । वीओ सायावहुल परंपर वुच्छेओ संयमतवाणं ॥ ३५ ॥

(टीका) एकेणेति । अनाचार दर्शनात् बालादीनामपि कुप्रवृत्तिसंततिरूपः प्रसंगदोष आपद्यते इत्यर्थः ॥ ३७ ॥

जो जहवायं न कुणइ, मिच्छद्दिट्ठी तओवि को अन्नो । वड्ढेइअ मिच्छत्तं, परस्स संकं जणेमाणो ॥ ३६ ॥

(टीका) जोजहेत्ति । अनाचारे आचारधिया मिथ्यात्ववृद्धिः स्यादित्यर्थः ॥ ३६ ॥

संजमअप्पपवयणविराहणासंभवो विहं णेउं । पवयणहेलावि तओ, अवणेओ तस्स संसग्गो ॥ ३७ ॥

संयमेत्ति–चैत्यादिद्रव्यभक्षणेन त्रिधा विराधना संभवेत् । तथाहि—

(टीका) संयमविराधनाऽन्यायोपात्तवित्तोद्भूतवस्तुगृह्णानस्य तत्कृताऽसंयमानुमोदना रूपा स्फुटं प्रतीयते, तथा सति यथा प्रतिपन्नव्रतलोप आपद्यते । यदुक्तं संघकुलके । "आणाभंगं दट्ठुं, मज्झत्था ठिंति जे तुसणिआय । अविहिअणुमोअणाए तेसिंपिअ होइ वयलोवो ॥ १ ॥" आत्मविराधना तु प्रत्यनीकदेवतादिछलनलक्षणाप्रतीता । यतोऽर्हदाज्ञापरिहारेण प्रमादाशौचवस्तुस्वभावतोऽपूतदुष्टजने शाकिनीदृष्टिवत् तेषां शक्तिरप्रतिहता भवति । यदुक्तं व्यवहारभाष्यदशमोद्देशके "राया इव तित्थयरो" इत्यादिगाथावृत्तौ । ये साधवः प्रजास्थानीयाः राजस्थानीयस्य तीर्थकृत आज्ञां नानुपालयंति ते प्रांतदेवतयापि छल्यंतेऽपराधिन इव दंड्यन्ते इति ६ । प्रवचनविराधना च प्रवचनमूलयतिचैत्ययोरुपद्रवेण स्तेनार्थप्रतीच्छया च सुप्रतीतैव ७ । तथा प्रवचनहेला एवं लोकविरुद्धं संस्तवं कुर्वतां सर्वज्ञपुत्रत्वेन लोकान् व्यामोहयतां जैनानामकिंचित्करं दर्शनमतोऽदृष्टकल्याणा एते स्वप्नेऽपि सदाचारगंधं न जानंतीत्यादिखिंसापि प्रवर्त्तते ८ । एवमादि ऐहिकदोषप्रकर्षसंभवात् उक्तदुराचारवतस्तस्य संसर्गः परिहर्त्तव्य एव । सत्संसर्गस्तु उपादेयो विवेकिनेति भावः । एतावता साधुचैत्यादिविक्रयस्तैन्योत्थद्रव्यभोगेन गृहिणामनाचारः स्पृष्ट एव । चौर्यानीततदर्थभोगे तु प्रस्तारेण प्रायश्चित्तविधिः संभाव्यते । इतितत्त्वम् ॥ ३७ ॥

ववहारसुद्धि धम्म–मूलं साहूण संगया ।

(टीका) ववहारेति । मोहमंदतानुरोधेनोचितकर्माभ्यासो व्यवहारशुद्धिः साधुभ्यः संगतार्थसंगात् प्रतिपन्ना धर्मस्य मूलं भवति । अथ तत्प्रक्रियां सार्द्धगाथाद्वयेनाह—

ववहारेण सुद्धेणं, अत्थसुद्धि जओ भवे ॥ ३८ ॥

अत्थेणं चेव सुद्धेणं, आहारो होइ सुद्धओ । आहारेणं तु सुद्धेणं, देहसुद्धी जओ भवे ॥ ३९ ॥

सुद्धेणं चेव देहेणं, धम्मजोगो य जायइ । जं जं कुणइ किच्चं तु, तं तं से सफलं भवे ॥ ४० ॥

(टीका) ववहारेति–अत्थेति–सुद्धेति–कंठ्यं । नवरं धर्मयोगो विधियोगः । लौकिके लोकोत्तरे च मार्गे विधियोगेन यत् यत् कार्यं यः करोति तस्य तत् तस्यानुबंधसत्फलकृद् भवेत् ॥ ३८–३९–४० ॥

अथ तत्प्रतिपक्षभूतमसत्संगं विशदयति–

अन्नहा अफलं होइ, जं जं किच्चं तु सो करे । ववहारसुद्धिरहिओ, धम्मं खिसावए सयं ॥ ४१ ॥

(टीका) अन्नहा अफलमिति–अन्यथा दोषवत्संसर्गेण व्यवहारशुद्धिरहितः श्रावकादिर्यत् कृत्यं करोति तत् विवक्षितफलरहितं अनिष्टफलकृद्वा भवति अविधियोगादित्यर्थः । तथा च धर्म्यं सदनुष्ठानमपि स्वकं आत्मानं च बालेनाप्यवहेलयेत् ॥ ४१ ॥ तथासति का हानिरित्याह–

धम्मं खिसं कुणंताणं, अप्पणो अप्परस्स वा । अबोहि परमा होइ, इह सुत्ते विभासिअं ॥ ४२ ॥

(टीका) धम्मं खिसमिति–एवमनाभोगादिना धार्मिकीं निंदां कुर्वतः कारयतो भवांतरे यथासंभवमबोधिर्भवति । उपलक्षणतो धर्मनिंदाहेतुत्वेन प्रायः सानुबंधदौर्भाग्यदौस्थ्यव्याधिदुर्गत्यादिदोषाः संभवेयुरिति । 'सुत्ते' छेदभाष्यादौ श्रुते भाषितं ॥ ४२ ॥

अथ प्रसंगतोऽनुक्तसंसर्गपरिहारमपि दर्शयति—

जूआरिवेसतक्कर, भट्टायारा कुकम्मकरीणं । पासंडि निह्नवाणं, संसग्गं धम्मिओ चयइ ॥ ४३ ॥

(टीका) जूआरिवेसेति–जुवारी वेश्या तस्करभ्रष्टाचारादिलौकिकलोकोत्तरसदाचारपतिताः ज्ञातिबाह्याः पार्श्वस्थादयो देवद्रव्यादिभक्षका वा । आदिशब्दात् नटनर्त्तकधूर्त्तव्याधसौनिकधीवरादिग्रहण । प्राकृतत्वादाकारः । कुकर्मकारिणां संसारवर्द्धकानेकदुःकृतकृत् पामरजनानां । पाखंडिनो बौद्धादयः । निह्नवाः श्रुतजीतोक्तानुष्ठानकारित्वे मति स्वारसिकोत्सूत्रभाषिणः, प्रायः प्रतिगृहीतश्रीकारा द्रव्यसाधवः । एतेन लुंपाकस्तनिकादयो निह्नवा नेति सिद्धं । एषां च संसर्ग संवासमहभोगालापसंलापप्रशंमादिरूपं संस्तवं श्रीचंद्रकुमारवत् धार्मिकः सुश्राद्धादिस्त्यजेत् । तद्यथा—

श्रीचन्द्रकुमार दृष्टान्तः

" कुशस्थलपुरे प्रतापसिंहो राजा सूर्यवती राज्ञी तयोः पुत्रः श्रीचंद्रकुमारो मिथ्यादृग्भ्रष्टाचारनिंदितकुलादिसंगतिरहितः परोपकृतिप्रवणः सुभगः श्रीअर्हद्भक्तो विशेषज्ञो न्यायमतिर्दानादिधर्मपरायणः चंद्रकलादिभिः स्वस्त्रीभिः सह वैषयिकं भुंजानो दोगुंदक इव कालमतिवाहयति स्म । अन्यदा स स्वभाग्यपरीक्षार्थं पित्रनाज्ञया देशांतरे भ्रमन् वने कृतमदनसुंदरीविवाहः क्रमेण सिद्धपुरं प्राप। तत्र श्रीऋषभचैत्यवंदनार्थमागतः सन्नसौ तत्रत्यान् निःश्रीकमुखान् क्षीणसंततीन् निःशूकान् निर्धनान् नागरान् विलोक्य स्वप्रतीतया देवद्रव्यविनाशशंकितमना देवलादीन् पुरस्वरूपं पृष्टवान् । ततस्तैरुचे हे सुभग पूर्वमिह महिमाद्भुते श्रीऋषभचतुर्मुखप्रासादे यात्रार्थं सर्वदिग्भ्यः समागतैर्लोकैर्देवभांडागारो वर्द्धितस्ततः संघे गते तत्रत्यैः सर्वलोकैः संभूय तद्द्रव्यं विभज्य गृहादानविधिना व्यापार्य सर्वं नगरं संक्रामितरोगवदपावितं । तेनेदं निःश्रीकतानिर्धनत्वदौर्भाग्यवृत्तिदुर्लभतानिशूकतादिदोषदुष्ट जातं । अतस्तवानुभवः संशयादिदोषरहितो यथार्थतया प्रशंसनीयोऽस्ति । एवं श्रुत्वानुकंपितमनसा श्रीचंद्रेण पुरश्चतुःपथे चागत्य सर्वं दोषकारणं पौरवृद्धानामग्रे

वारधाद्धादेर्मूर्ध्न्यवतिष्ठते तावत् श्राद्धादिसत्कः सर्वधनादि देवादिसत्कतया सुविहितैर्व्यवह्रियते संसृष्टत्वात् । यदाहुः शत्रुञ्जयमाहात्म्ये श्रीधनेश्वरसूरिपादाः ५ सर्गे " यथान्ने विषसंसर्गो, दुग्धे कांजिकसंगमः । तथात्मनो धनेनोच्चैः, संसर्गो गुरुसंपदः ॥ १ ॥ " यथाऽन्नादिर्विषसंसर्गात् तत्सदृशं स्यात्तथा अनाभोगादिना देवादिद्रव्यसंसर्गात् स्वकीयं धनं तत्सदृशं भवतीत्यर्थः १ अतस्तद् द्रव्यं सशूकेन प्राणांतेपि नैव भोक्तव्यमागमनिषिद्धत्वात् । भोक्तव्यं च वक्ष्यमाणविधिना विवेकादिना शुद्धं तदिति । सार्वत्रिकोऽयं व्यवहारो मार्गानुसारित्वेन सिद्धः । एतेन " संवत् १७४३ वर्षे वैशाख शुदी ३ दिने कोइए एम कह्युं जे पहिलां देवद्रव्यवावरिउं छे पछी तेहने घरे संघ आहारादिक ग्रहे तेने दोष नहीं, जे माटे देवद्रव्य वावरवानुं आंतरुं पडयुं छे. बीजुं वर्त्तमानकाले देवके द्रव्ये आहारादिक नीपज्यो होय ते संघने न कल्पे तथा देवद्रव्यना वावरनारने ज्यांसुधी संघे मली संघबाहेर नथी काढ्यो त्यांसुधी चतुर्विधसंघने आहारादिक परिचय करतां दोष नथी " इति पंचांगी परंपरा विरुद्धं वदन् पंडितमन्यः कथंचिन्निरस्तः । एवं सत्यपि स्वपूजादिलाभार्थं पार्श्वस्थादीनां चानुवृत्त्या य उत्सूत्रं भासते तस्य दुर्लभबोधेरुदीर्यं दर्शनमपि नोचितं सतां रहेतुत्वात् । यदाहुः मूलशुद्धिप्रकरणे श्रीप्रद्युम्नसूरयः " परिवारपूयहेऊं, पासत्थाणं च आणुवित्तीए । जो न इविसुद्धं, तं दुल्लहबोहिअं जाणं " ॥ १ ॥ आवश्यकभाष्येऽपि " जे जिणवयणुत्तिण्ण, वयणं भासंति जेउ ति मम्मदिट्ठीणं तद्दंसणंपि संसारवुढ्ढिकरं " ॥ २ ॥ ॥ ४३ ॥

अथोपसंजिहीर्षुराह—

तम्हा सव्वपयत्तेणं तं तं कुज्जा विअक्खणो । जेण धम्मस्स खिंसं तु, न करेइ अबुहो जणो ॥ ४४ ॥

निवेदितं। यतः "प्रासादो दृश्यते जीर्णः, प्रत्यवायपदं धनं। ऋणं सर्वमभव्यं स्याग्, देवर्णन्त्वंऽशुभाशुभं॥" उक्तंचागमे "भक्खणे देवदव्वस्स, परत्थीगमणेण य। सत्तमं नरयं जंति, सत्तवाराओ गोयमा" ॥ १ ॥ एवं सति युष्माभिर्निर्धनत्वादि-दोषवर्धकदेवऋणनिवृत्तौ सोत्साहमुद्यमः कार्य एवेति। एवं श्रुत्वा केचित्तद्विपाकभीतास्तद्वनानुसारेण पूर्वसंचितं धनं सर्वं समधिकं चैत्ये निश्चितीकृत्य शेषधनहेतुकवृत्त्या सदुवृत्तिं पूर्वेणापनीतिं च कुर्वतः सुखभाजः क्रमेणाभूवन्निहामुत्रापीति। केचित्तु प्रमाददेवम-कुर्वंतो पहुदुःखभाजोऽपीति। ततः सस्त्रीकः श्री चंद्रोऽपि दूषिताहारादिदुष्टं तत्पुरं मुक्त्वा ग्रामांतरे गत्वा भुक्तवान्। ततः क्रमेणाने-कराज्यसुखानि भुक्त्वा मुक्तिमार्गमाराध्य मुक्तिं जगामेति। श्रीचंद्रकेवलिचरित्रानुसारेण देवादिद्रव्यविनाशशंकयापि तद्गृहस्येन्ध-नमात्रमपि श्राद्धादिभिर्न ग्राह्यं किं बहुनोक्तेनेति। एवं सति कदाचित्कुटुंबाद्यभियोगेन श्राद्धेन तादृग् श्राद्धगृहे भुक्तं तदानिःशूकतापरिहारार्थं भोजनानुसारेण चैत्यादौ समधिको निष्क्रयो मोच्य एव। तथासति सूक्ष्मातिचारलेशोऽपि न स्यादिति बोध्यं। यदाहुः प्रश्नोत्तरसमुच्चये ४ प्रकाशे श्रीहीरविजयसूरिपादः। "तथा देवद्रव्यभक्षकगृहे जेमनाय गंतुं कल्पते नवेति? गमने वा तज्जेमननिष्क्रयद्रव्यस्य देवगृहे मोक्तुमुचितं नवेति?" अत्र मुख्यवृत्त्या तद्गृहे भोक्तुं नैव कल्पते यदि कदाचि-त्परवशतया जेमनाय याति तथापि मनसि सशूकत्वं रक्षति न तु निःशूको भवति जेमननिष्क्रयद्रव्यस्य देवगृहमोचने तु विरोधो भवति। ततस्तदाश्रित्य दक्षत्वं विलोक्यते यथाऽग्रेनर्थवृद्धिर्न भवति तथा प्रवर्त्तत इति। एवं ज्ञानद्रव्यादावपि भाव्यं। सुसाधुनापि तन्निश्रितमाहारादिकं न ग्राह्यं। यतः" छूटक पत्रे। जिणदव्वऋणं जो धरइ, तस्स गेहंमि जो जिमइ सड्ढो। पावेणं परिलिपइ, गिह्नंतोवि हु जई भिक्खं १। अत्रेदं हार्दं धर्मशास्त्रानुसारेण लोकव्यवहारानुसारेणापि यावद्देवादिऋणं सपरि

वारथाद्यादेर्मूर्च्छ्यंवतिष्ठते तावत् श्राद्धादिसत्कः सर्वधनादि देवादिसत्कतया सुविहितैर्व्यवह्रियते संसृष्टत्वात् । यदाहुः शत्रुञ्जयमाहात्म्ये श्रीधनेश्वरसूरिपादाः ५ सर्गे " यथान्ने विषसंसर्गो, दुग्धे कांजिकसंगमः । तथात्मनो धनेनोच्चैः, संसर्गो गुरुसंपदः । ॥ १ ॥ " यथाऽन्नादिर्विषसंसर्गात् तत्सदृश स्याचथा अनाभोगादिना देवादिद्रव्यसंसर्गात् स्वकीयं धनं तत्सदृशं भवतीत्यर्थः १ अतस्तद् द्रव्यं सशूकेन प्राणांतेपि नैव भोक्तव्यमागमनिषिद्धत्वात् । भोक्तव्य च वक्ष्यमाणविधिना विवेकादिना शुद्धं तदिति । सार्वत्रिकोऽयं व्यवहारो मार्गानुसारित्वेन सिद्धः । एतेन " संवत् १७४३ वर्षे वैशाख शुदी ३ दिने कोइए एम कह्युं जे पहिलो देवद्रव्यवावरिउं छे पछी तेहने घरे संघ आहारादिक ग्रहे तेने दोष नहीं, जे माटे देवद्रव्य वावरवानुं आंतरुं पडयुं छे. बीजुं वर्त्तमानकाले देवके द्रव्ये आहारादिक नीपज्यो होय ते संघने न कल्पे तथा देवद्रव्यना वावरनारने ज्यासुधी संघे मली संघबाहेर नथी काढयो त्यासुधी चतुर्विधसंघने आहारादिक परिचय करतां दोष नथी " इति पंचांगी परंपरा विरुद्धं वदन् पंडितमन्यः कश्चिदनिरस्तः । एवं सत्यपि स्वपूजादिलाभार्थं पार्श्वस्थादीनां चानुवृत्त्या य उत्सूत्रं भासते तस्य दुर्लभबोधेरुदीर्यं दर्शनमपि नोचितं सतां संसारहेतुत्वात् । यदाहुः मूलशुद्धिम[illegible] [illegible]ीत । जो न
फलेट्टविण[illegible]

दुष्कृततापी, स एव हि यथावत्तानालोचयितुं शक्नोति ९। तद्विधिसमुत्सुकः-आलोचनविधितत्पर एव, स हि तदविधिं प्रयत्नेन परिहरति १०। तथा अभिग्रहासेवनादिभिर्द्रव्यादिनियमविधानविधापनानुमोदनाप्रकृतिभिर्लिंगैरालोचनायोग्यतालक्षणैर्युतः ॥ ११ ॥ ईदृग् भव्य आलोचनाप्रदानयोग्योऽर्हो भणितो जिनैरिति गाथाद्वयार्थः ॥ ४७-४८ ॥

अथालोचनागुरुद्वारं विवृणोति—

आयारव मोहारव, ववहारु व्वीलए पकुव्वीअ। अपरिस्सावी निज्जव, अवायदंसी गुरू भणिओ ॥ ४९ ॥

(टीका) आयारेति-आचारवान् ज्ञानासेवाभ्यां ज्ञानाद्याचारयुक्तः अयं हि गुणित्वेन श्रद्धेयवाक्यो भवति १। तथा अवधारवान् आलोचकोक्तापराधानामवधारणं तद्वान् अयं हि सर्वापराधानां यथावद्धारणासमर्थो भवति २। तथा व्यवहारवान् आगमश्रुताज्ञाधारणाजीतव्यवहारान्यतरयुक्तः स च यथावत् शुद्धिकरणसमर्थो भवति, संप्रति पंचमो मुख्यः ३। तथा अपव्रीडयति लज्जयातिचारान् गोपायंतमुपदेशविशेषैर्विगतलज्जं करोतीत्यपव्रीडकः, अयं ह्यालोकस्यात्यंतमुपकारको भवति। आलोचितातिचाराणां प्रायश्चित्तप्रदानेन शुद्धिं प्रकर्षेण कारयतीत्येवंशीलः प्रकुर्वी, आचारवत्त्वादिगुणयुक्तोऽपि कश्चित् शुद्धिदानं नाभ्युपगच्छतीत्येतद्व्यवच्छेदार्थं प्रकुर्वीत्युक्तं ५। तथा न परिस्रवति आलोचकोक्तमकृत्यमन्यस्मै न निवेदयतीत्येवंशीलोऽपरिश्रावी, तदन्यो हि आलोचकानां लाघवकारी स्यात् ६। निज्जवत्ति-निर्यापयति निर्वाहयतीति निर्यापकः यो यथासमर्थस्तस्य तथा प्रायश्चित्तं दत्ते इत्यर्थः ७। तथाऽपायान् दुर्भिक्षदुर्बलत्वादिकानैहिकानन‌र्थान् पश्यति अथवा दुर्बलबोधिकत्वादिकान्-अपायान् सातिचाराणां दर्शयतीत्येवंशीलोपायदर्शी, अत एवायमालोचकस्योपकारी ८। उपलक्षणात् गीतार्थत्वपरोपकारोद्यतत्वानुमापकत्वामायित्वादीनामन्येषामपि गुणानां ग्रहः। तत्राधिगतनिशी-

चार्ये आलोचनां ददाति, क्रमेणानुपूर्व्याः, किंविधेन तेन आसेवनादिना, आदिशब्दात् आलोचनाक्रमग्रहः, आसेवनाक्रमेण आलोचनाक्रमेण चेत्यर्थः, तथा सम्यक् यथावत् आकुट्टिकादिभावप्रकाशनतः। तथा द्रव्यादिशुद्धौ सत्यां प्रशस्तेषु द्रव्यादिष्वित्यर्थः॥४६॥

अथार्हद्वारं विवृणोति—

संविग्गो उ अमाई, मइमं कप्पठिओ अणासंसि। पण्णवणिज्जो सद्धो, आणायत्तो दुकडतावी ॥ ४७ ॥

तव्विहिसमूस्सगो खलु, अभिग्गहासेवणाइलिंगजुओ। आलोअणापयाणे, जुग्गो भणिओ जिणंदेहिं ॥४८॥

(टीका) संविग्गति तव्विहिसमूसेति–संविग्नः संसारपराङ्मुखत्वादेवालोचनाप्रदाने योग्य इत्यर्थः तस्यैव दुःकरणाकरणाध्यवसायित्वात् सुकरं चालोचनादानं। यदाह "अविराया च परइक्षं न यदुघरिअं कहेत्ति" १। तथा अमायी–अशठः, मायावी हि यथावद् दुःकृतं वक्तुं न शक्नोति २। मतिमान्–विवेकी तदन्यो हि आलोचनादिस्वरूपमेव न जानाति ३। तथा कल्पस्थितः–स्थविरादिकल्पावस्थितः अथवा श्राद्धसमाचारी व्यवस्थितः तदन्यस्य हि अतिचारविषया जुगुप्सैव न स्यात् ४। अनाशंसाआचार्याद्याराधनाशंसारहितः, सांसारिकफलानपेक्षो वा, आसंशिनो हि समग्रातिचारालोचनाऽसंभवात्, आशंसाया एवातिचारत्वात् ५ प्रज्ञापनीयः–त्यक्तहठः गुरुपारतंत्र्यात् सुखावबोध्यः, तदन्यो हि स्वाग्रहादकृत्यविषयान्न निवर्त्तते ६। श्राद्धः–श्रद्धालुः स हि गुरूक्तां शुद्धिं श्रद्धत्ते ७। आज्ञायत्तः–आप्तोपदेशवर्त्ती स हि प्रायोऽकृत्यं न करोत्येव ८। दुःकृतेनातिचारासेवनेन तप्यते अनुतापं करोत्येवंशीलो

१ दुःकरकरणाध्यवसायित्वात्—इत्यपिपाठः ॥

पूर्वोत्तराभिमुखोऽर्हत्सिद्धसमक्षमप्यालोचयेत्। व्यवहारेप्येतदर्थसंवादी पाठः स्पष्ट एव। तद्यथा। "जत्थेव सम्मभाविआइं चेइआइं पासिज्जा कप्पइसे तस्संतिए आलोइत्तए जावपडिवज्जित्तएवेति।" यत्र सम्यगूभावितानि सम्यग्दृष्टिभिर्भावितानि यथागमाज्ञं कारितानि प्रतिष्ठितानि च विधिचैत्यानि पश्येत् तेषां पुर आलोच्यं। नतु सर्वपार्श्वस्थादिनीश्रितानां अविधिचैत्यानामाज्ञातिक्रमादिदोषसंभवात् अनायतनत्वाच्च। यदुक्तं हरिभद्रसूरिकृतसम्यक्त्वकुलके। अहिगारिणो असड्ढो, वावणकुम्मग्ग कुमइरहिउअ। तेणं कारइअवं, जिणभुवणं वंदणिज्जमिणं ॥ १४ ॥ निप्फाविऊण एवं, जिणभुवणं सुंदरं तहिं बिंबं। विहिकारिअं च विहिआ, सुपइट्ठा साहुणो भण्णा ॥ १५ ॥" व्यवहारभाष्येऽपि ॥ "आगमविहिणा कारिय, सुगुरुवएसे सुसावगेहिं च। नायज्जिअ वित्तेणं, तं आययणं जिणा विंति ॥ १९ ॥ सन्नाणचरणदंसण, पमुक्क साहूहिं जा परिग्गहिआ। ताओ जिणपडिमाओ, अणाययणं हुंति जुत्तिए ॥ २० ॥ जिणबिंबमणाययणं, कुसाहु परतंतया समुद्दिट्ठं। दिट्ठंतो जिणपडिमा बोडिय लिंगाइयाण इह ॥ २१ ॥ अणायण पुणनाणं, दंसणचरणगुणघायणं ठाणं। गुरुखत्थि सुधम्मिजण, वज्जणिज्जं विसुद्ध भावेण ॥ २२ ॥" पुष्टालंबने तु तदपिवंदनीयमेव। यदुक्तं बृहत्भाष्ये "असइ विहिचेइअम्मि, सद्धाभंगाइ कारणं नाऊं। वचंति तत्थ मुणिणो, नो मुणिणो जे अगीयत्था १।" अत एव "भो भो पिअंवए जइवि जिणालए तहवि सावज्जमिणमित्यादि।" महानिशीथ पंचमाध्ययनवचनात् सुविहिताग्रणीश्रीकुवलयप्रभसूरिणा चैत्योद्धारविधानोपदेशो न दत्तोऽविधिरूपमिथ्यात्वशुद्ध्यापत्तेरिति। सांप्रतं तु जीतेनान्यतीर्थीयज्योतिष्काध्ययनवत् सम्यक्त्वप्रकरणदर्शनशुद्धिप्रकरणाद्यनुसारेण देशतो अविधिचैत्यमपि उत्सर्गतो वंदनीयादितयाऽशठगीतार्थैः प्रतिपन्नं, जीतस्य च पर्युषणा चतुर्थ्यादिवत् यावत् जिनाज्ञाविच्छेदनिरासार्थं श्रुतानुसारेण न्यूनाधिकतया गीतार्थकृतमर्यादारूपत्वात्।

धादिश्रुतधारित्वं गीतार्थत्वं । परचेतसामिंगितादिभिर्निश्चायकत्वमिति । एवमादिगुणैः प्रायश्चित्तदानार्हो गुरुर्भणितो जिनैः । एषु आचारवत्त्वादिगुणा आलोचनागुरोरुपलक्षणं तेन शुद्धिदायकत्वे सति गीतार्थत्वं च तल्लक्षणं संपन्नं । तेन पार्श्वस्थादयोऽपि तद्गुरुत्वेन लक्ष्याः स्युरतः प्राय उक्तगुणकलापशून्यो हि न शुद्धिकरणक्षम इत्यर्थः, एवं सति जघन्यतः एवमादिगुणः, उत्कर्षतः षट्त्रिंशदादिगुणो गुरुर्बोध्य इति तत्त्वम् ॥ ४९ ॥ अथालोचनाचार्यमुत्सर्गापवादाभ्यामाह—

आयरियाइ सगच्छे, संभोइअ इअर गीयपासत्थो। सारूवा पच्छाकड, देवय पडिमा अरिह सिद्धो ॥५०॥

[टीका) आयरिआ इति-साधुना श्राद्धेन वा नियमतः प्रथमं स्वगच्छे आचार्यस्य, तदयोगे उपाध्यायस्य, एवं प्रवर्तिनः स्थविरस्य गणावच्छेदिनो वा पुरत आलोचनीयं । एवं तदभावे सांभोगिके एकसामाचारीके गच्छांतरे आचार्यादिक्रमेणालोच्यं । तेषामप्यभावे इतरास्मिन्नसांभोगिके संविग्नगच्छे स एव क्रमः । तेषामप्यभावे गीतार्थपार्श्वस्थस्य पुरः, तदभावे गीतार्थसारूपिकस्य पुरतः, तदभावे गीतार्थपश्चात्कृतस्य पुर आलोच्यं । अत्र सारूपिकः शुक्लांबरो मुंडो अबद्धकच्छो रजोहरणरहितोऽब्रह्मचर्योऽभार्यो भिक्षाग्राही, सिद्धपुत्रस्तु सशिखः सभार्यः, पश्चात्कृतस्तु त्यक्तचारित्रवेषो गृहस्थः । ततः पार्श्वस्थादेरपि गुरुवद्वंदनादिविधिः कार्यो विनयं मूलत्वाद् धर्मस्य । यदि तु पार्श्वस्थादिः स्वं हीनपुण्यं पश्यन्न वंदनं कारयति तदा तस्य निषद्यामारचय्य प्रणाममात्रं कृत्वालोच्यं । पश्चात्कृतस्य चेत्वरसामायिकारोपणं लिंगप्रदानं च कृत्वा यथाविध्यालोच्यं । पार्श्वस्थादीनामप्यभावे यत्र राजगृहादिसत्कगुणशिलादौ स्थाने अर्हद्गणधराद्यैर्बहुशो दत्तं प्रायश्चित्तं यया देवतया दृष्टं तत्र तस्याः सम्यग्दृष्टेरष्टमाद्याराधनेन प्रत्यक्षायाः पुर आलोच्यं । जातु सा च्युतान्योत्पन्ना तदा महाविदेहादावर्हंतं पृष्ट्वा प्रायश्चित्तं दत्ते । तदयोगेऽर्हत्प्रतिमानां पुर आलोच्यं स्वयं प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते । तासामयोगे

पूर्वोत्तराभिमुखोऽर्हत्सिद्धसमक्षमप्यालोचयेत् । व्यवहारेऽप्येतदर्थसंवादी पाठः स्पष्ट एव । तद्यथा । " जत्थेव सम्मभाविआइं चेइआइं पासेज्जा कप्पइसे तस्संतिए आलोइत्तए जावपडिवज्जित्तएवेति ।" यत्र सम्यग्भावितानि सम्यग्दृष्टिभिर्भावितानि यथागमाज्ञं कारितानि प्रतिष्ठितानि च विधिचैत्यानि पश्येत् तेषां पुर आलोच्यं । नतु सर्वपार्श्वस्थादिनीश्रितानां अविधिचैत्यानामाज्ञातिक्रमादिदोषसंभवात् अनायतनत्वाच्च । यदुक्तं हरिभद्रसूरिकृतसम्यक्त्वकुलके । अहिगारिणो असड्ढो, बावणकुम्मग्ग कुमइरहिउअ । तेणं कारइअवं, जिणभुवणं वंदणिज्जमिणं ॥ १४ ॥ निप्फाविऊण एवं, जिणभुवणं सुंदरं तहिं बिंब । विहिकारिअं च विहिआ, सुपइट्ठा साहुणो मण्णा ॥ १८ ॥ " व्यवहारभाष्येऽपि ॥ " आगमविहिणा कारिय, सुगुरुउवएसे सुसावगेहिं च । नायज्जिअ वित्तेणं, तं आययणं जिणा विंति ॥ १९ ॥ सन्नाणचरणदंसण, पमुक्क साहूहिं जा परिग्गहिआ । ताओ जिणपडिमाओ, अणाययणं हुंति जुत्तिए ॥ २० ॥ जिणबिंबमणाययणं, कुमाइ परतंतया समुद्दिट्ठ । दिट्ठंतो जिणपडिमा बोडिय लिंगाइयाण इह ॥ २१ ॥ अणाययण पुणनाणं, दंसणचरणगुणघायणं ठाणं । मुक्खत्थि सुधम्मिजण, वज्जणिज्जं विसुद्ध भावेण ॥ २२ ॥ " पुष्टालंबने तु तदपिवंदनीयमेव । यदुक्तं बृहद्भाष्ये " अमइ निहिचेइअम्मि, सद्धाभंगाइ कारणं नाऊं । वच्चंति तत्थ मुणिणो, नो मुणिणो जे अगीयत्था १ । " अत एव " भो भो पिअवए जहवि जिणालए तहवि सावज्जमिणमित्यादि । " महानिशीथ पंचमाध्ययनवचनात् सुविहिताग्रणीश्रीकुवलयप्रभसूरिणा चैत्योद्धारविधानोपदेशो न दत्तोऽविधिरूपमिथ्यात्ववृद्ध्यापत्तेरिति । सांप्रतं तु जीत्तेनान्यतीर्थीयज्योतिष्काध्ययनवत् सम्यक्त्वप्रकरणदर्शनशुद्धिप्रकरणाद्यनुसारेण देशतो अविधिचैत्यमपि उत्सर्गतो वंदनीयादितयाऽशठगीतार्थैः प्रतिपन्नं, जीतस्य च पर्य्यूषणा चतुर्थ्यादिवत् यावत् जिनाज्ञाविच्छेदनिरासार्थं श्रुतानुसारेण न्यूनाधिकतया गीतार्थकृतमर्यादारूपत्वात् ।

अत्र विशेषः षट्त्रिंशज्जल्पतो बोध्य इति दिक् । किंचात्र पार्श्वस्थादीनामपि गीतार्थानामेव पुर आलोच्यं न तु संविग्न-स्याप्यगीनार्थस्य पुरः । यतः "अग्गीओ न वि जाणइ, सोहिं चरणस्स देइ ऊणहिअं। तो अप्पाणं आलोअगं च पाडेइ संसारे ॥ १ ॥" अत एव गीतार्थस्य दुर्लभत्वे कालतो द्वादशवर्षाणि क्षेत्रतः सप्तयोजनशतानि तद्गवेषणागमे श्रूयते, एवमालोचनापरिणतोऽपि समाराधको भवति निःशल्यत्वात् । यतः " आलोअणा परिणउ सम्मं संपट्ठिओ गुरुसगासे । जइ अंतरावि कालं, करिज्ज आराहओ तहवि ॥ १ ॥ " अतः प्रतिक्रमणेऽपि पूर्वं विशुद्धिमूलं भावालोचनैव प्रवर्त्तते इत्यपि सिद्धम् ॥ ५० ॥

अथालोचनक्रमद्वारं प्रकाशयति—

दुविहेणणुलोमेणं, आसेवणवियडणाभिहाणेणं, आसेवणाणुलामं, जं जह आसेविअं विअडे ॥ ५१ ॥

आलोअणाणुलोमं, गुरुगवराहे उ पच्छओ नियडे । पणगाइणाकमेणं, जह जह पच्छित्तवुड्ढीओ ॥५२॥

(टीका) दुविहेति । आलोयणा इति । द्विप्रकारेणानुलोम्येन क्रमेणालोचनां ददातीत्यर्थः । तत्र तदासेवनानुलोम्यं स्यात् यत् येन क्रमेणासेवितं विकटयेत् प्रकाशयेत् आलोचकः । पुनस्तत् आलोचनानुलोम्यं यत्पश्चात् लघ्वपराधानंतरं गुरुकापराधान् विकटयेत् आलोचयेत् कथमित्याह 'पणगा' इति। पंचकदशप्रभृतिना क्रमेण प्रायश्चित्तवृद्धिर्यथा स्यात्तथा विकटयेत्। प्रकृतमिह च लघावतीचारे पंचकं नाम प्रायश्चित्तं । गुरुके तु दशकं । गुरुतरं तु पंचदशमित्येवमादीनि । अत्र गीतार्थ आलोचनानुलोम्येनैवालोचयति कारणं तु गीतार्थगम्यं । इतरस्तु आसेवनानुलोम्येनालोचनानुलोम्यानभिज्ञत्वात् । तस्य चैवमेवातिचाराणां सुसरत्वमिति ॥ ५१–५२ ॥

सम्यग्द्वारं विवृणोति—

तह आउट्टिअदप्पमाय, कप्पा तहा य जयणाए। कज्जे संभमहेउं, जहट्ठिअं सव्वमालोए ॥ ५३ ॥

(टीका) तह आउट्टिएति। तथाशब्दो यथाक्रमे। आकुट्टिकोपेत्यकरणं, दर्पो वल्गनादिः, प्रमादो मद्यादिः स्मृतिभ्रंशादिर्वा, एभ्यस्तथाकल्पतो वाऽशिवादिपुष्टालंबनतो वा। कल्पश्च यतनादिविषय इत्यत आह यतनया यथाशक्ति संयमरक्षारूपधिया, कार्ये संपादिप्रयोजने, तथा संभ्रमहेतौ प्रदीपनकादौ अयतनया अनपेक्षितसंयमरक्षया च यदासेवितं तदिति गम्यं। यथास्थितं सर्वमालोचयेत् गुरुभ्यो निवेदयेद्विशुद्धिकामो नतु लज्जादिना किंचिद् गोपयति, निःशल्यत्वेनाराधकत्वात्। यतः 'लज्जाइगारवेणं, बहुस्सुअमएण वा वि दुच्चरियं। जो न कहेइ गुरुणं, नहु सो आराहगो भणिओ॥ १ ॥ गारवेणत्ति रसादिगारवप्रतिबद्धत्वेन तपोऽचिकीर्षुतयेत्यर्थः ॥ ५३ ॥ अथ द्रव्यादिशुद्धिफलमाह—

दव्वाईसु सुहेसु, देया आलोअणा जओ तेसु। हुंति सुहभाववुड्ढी, पाएसुसहाओ सुहहेउं ॥ ५४ ॥

अथ द्रव्यादिशुद्धिविघ्नमाह—

दव्वे खीरदुमाई, जिणभुवणाई अ हुंति खित्तंमि। पुण्णतिहो पभिइ काले, सुहोवउगाइ भावेसु ॥ ५५ ॥

(टीका) दवेति। सुगमा। नवरं क्षीरद्रुमो न्यग्रोधादिः। आदिशब्दात् चंपकाशोकसहकारादिग्रहः, जिनभुवनादि (दिः) आदिशब्दादन्यदपि शुभक्षेत्रं। आह " उच्छुवणे सालिवणे, चेइहरे चेव होइ खित्तंमि। गंभीरसाणुणाए, पयाहिणावत्तए उदगे ॥ १ ॥ " पूर्णाप्रभृति तिथिकाले रिक्तापष्टीतिथौ नियमान्नालोचनेति। शुभोपयोगादी (दिरि) त्यत्रादिशब्दान्निमित्तशास्त्रगतशुभभावपरिग्रहः। एवंतद्विधिना गुरुमाक्षिक्येव शुद्धिः कार्येति परमार्थः ॥ ५५ ॥ विपक्षे दोषमाह—

आलोअणं च दाउं, सईवि अण्णे तहप्पणो दाउं। जे वि हु करंति सोहिं, तेवि ससल्ला विणिद्दिट्ठा ॥५६॥

(टीका) सत्यपि आलोचनाचार्ये स्वबुद्ध्या शुद्धौ कृतायामपि सशल्यता स्वस्मिन्नेव वर्त्तते इत्यर्थः। एतेन परसद्भावे परस्यैव पुरः तां यच्छन् शुद्ध्यतीति सिद्धं। यदाह। "छत्तीसगुणसम्पन्ना, गएण तेणं अवस्स कायव्वा। परसक्खिया विसोही सुट्ठु ववहारकुसलेण ॥ १ ॥" पराभावे तु आत्मनोऽपि आलोचनां यच्छन् शुद्ध्यति केवलं सिद्धान् साक्षीकृत्येति। न चात्र भावालोचनयैव विशुद्धिसंभवे गुर्वादि साक्षिका सा व्यर्थेति वाच्यं तत्साक्षिकत्वे धर्मप्रतिपत्तौ विशेषगुणोत्कर्षलाभात्। यदाहुः। श्रावकप्रज्ञप्तौ हरिभद्रसूरिपादाः। "संतंमिवि परिणामे, गुरुमूलपवज्जणंमि एसगुणो। दढया आणाकरणं कम्मखओवसम वुड्ढीअ ॥ १ ॥" गुरुसाक्षिकत्वे ह्यालोचनादिपरिणामस्य दृढता भवति। शंकापनोदेन विशिष्टनिर्णयोल्लासात्। "गुरुसक्खिओ धम्मो" इति वचनात् जिनाज्ञाराधनं उत्साहानुकूलगुरूपदेशोद्भूतशुभाशयादधिकः क्षयोपशमः तस्माच्चाधिकाज्ञाप्रतिपत्तिरित्यादिगुणः(णाः)। एवं चान्येऽपि नियमाः प्रायो गुरुसाक्षिकाः स्वीकार्याः। यतः शत्रुञ्जयमाहात्म्ये द्वितीयसर्गे। "क्रियाः सर्वाः भवन्ते, गुरौ साक्षिणि नान्यथा। चक्षुष्मानपि नो पश्येद्वस्तु चेद्भास्करो नहि ॥ १५ ॥" अत एव प्रतिक्रमणार्थंतेऽपि कृतकार्यनिवेदनरूपालोचना च समुचितैव बोध्या ॥ ५६ ॥ अथालोचनागुणानाह—

लहु आल्हादिजणण, अप्पपरनिवित्ति तह अज्जवं सोही। दुक्करकरणं आणा, निस्सल्लत्तं च सोहिगुणा ॥५७॥

(टीका) लहुआ इति। यथा भारवाहिनो भारेऽपहृते लघुता तथा शल्योद्धारे आलोचकस्यापि १। आल्हादिजननं प्रमोदोत्पादः २। आत्मपरयोर्दोषेभ्यो निवृत्तिरालोचने हि स्वस्य दोष निवृत्तिः प्रतीता तत् दृष्टान्येऽप्यालोचनाभिमुखाः स्युरित्यन्येषामपि दोषेभ्यो

निष्प्रधिः स्यात् ३। आर्जवं निर्मायता सम्यगालोचनात् ४। शोधिः शुद्धताऽतीचारमलापगमात् ५। दुःकरकरणं दुःकरकारिता, ततो यत्प्रतिसेवनं तन्न दुःकरमनादिभवाभ्यस्तत्वात्, यत्पुनरालोचयति तत् दुःकरं प्रबलमोक्षानुयायिवीर्योल्लासविशेषेणैतस्य कर्त्तुं शक्यत्वात्, अत एवाभ्यंतरतपोरूपं सम्यगालोचनं मासक्षपणादिभ्यो दुःकरं ६। तथा आज्ञा तीर्थकृतामाराधिता स्यात् ७। निःशल्यत्वं स्पष्टं। उक्तं चैकोनत्रिंशदुत्तराध्ययने। आलोअणयाणं मायानियाणमिच्छादंसणसल्लाणं मुक्खमग्गविग्घाणं अणंतसंसारवद्धणाणं उद्धरणं करेइ। उज्जुभावंचणं जणइ। उज्जूभावपडिवन्नेण जीवेऽमाई इत्थीवेअं नपुंसगवेअं च न बंधइ। पुव्वबद्धंचणं निज्जरइत्ति ८ ॥५७॥

एवं शुद्धौ सत्यामालोचकस्य शल्यपातचिकित्सामिव विशेषशुद्धिमूलमुत्तरीकरणात्मकं प्रायश्चित्तविधिं दर्शयति। प्रथमं गुरुद्रव्यपरिभोगप्रायश्चित्तमाह—

मुहपत्तिआसणाईसु, भिन्न जलन्नाइसु गुरुलहुगाइ। जइदव्वभोगि इय पुण. वत्थाइसु देवदव्वं च ॥५८॥

(टीका) मुहपत्तीति। गुरुसत्के मुखपोतिकासनादौ भुक्ते भिन्नं निर्विकृतिकं। गुरुसत्के जले भुक्ते १। अन्ने भुक्ते ४, वस्त्रादौ (अन्ने भुक्ते २ वस्त्रादौ च ४)। विक्रमार्कादिना पूजार्थितैव निश्राकृतकनकादौ गुरुद्रव्ये भुक्ते ६, तथा वस्त्रादौ इयान् विशेषः यत्र गुरुद्रव्यं भुक्तं तत्रान्यत्र वा साधुकार्ये वैयावृत्त्यार्थं बंदिग्रहाद्यापदुद्धारार्थं वा तावन्मितवस्त्रादिप्रदानपूर्वं प्रायश्चित्तं देयमिति भावः ॥५८॥

अथ साधारणादिविषयं प्रायश्चित्तमाह—

साहारण जिणदव्वं जं भुत्तं असणवत्थकणगाई। तत्थाऽन्नत्थ व दिन्ने चउलहुचउगुरु अ छल्लहुगा ॥५९॥

(टीका) साहरणेति। साधारणद्रव्यं जिनद्रव्यं च यावन्मात्रं व्यापारितं स्वकार्ये स्यात्। किंवदित्याह। अशनं नैवेद्यं, वस्त्रं परिधापनिकादिः, कनकादिः कनकरूप्यमौक्तिकादिः तस्मिन् तावन्मात्रे जिनद्रव्ये साधारणद्रव्ये च तस्मिन्नन्यस्मिन् वा चैत्यादौ दत्ते सति जघन्यादिक्रमेण चतुर्लघु चतुर्गुरु षड्लघु प्रायश्चित्त भवति। इति श्राद्धजीतकल्पानुसारेण प्रमादहेतुकं प्रायश्चित्तं दर्शितं। एवमाकुट्या चोक्तं द्विगुणं, दर्पेण त्रिगुणं बोध्यं। तथा द्रव्यमपि जघन्यतस्तावन्मात्रमुचितपदे व्ययितव्यं। उत्कर्षतस्तु तदुचगीतादिकं चेति। किंच जातु व्यापारादिना देवादिद्रव्यं स्वधनेन संपृक्तं जातं तदा तद्विवेकप्रायश्चित्तेन शोधयित्वा सिद्धपुरीयश्राद्धवत् चैत्यादौ समाधिकं मोच्यं। भ (भु) क्तं तु तत् स्वधनेनोपार्ज्य पूर्वविधिना तत्र व्ययितव्यं तपः कार्यं च येन तद्भुक्तं निर्धनत्वात् दातुं न शक्यते तेनापि स्वधनानुसारेण इत्वरकालावधिक्रमेण च चैत्यादिकं सत्कुर्वता यथावत् गीतार्थदत्तं तपः कार्यं। यतः गुरुदेवार्थचौरोऽत्र, व्यर्थयत्यर्चयन् जिन। धृजिनं स्वस्य सद्ध्यान-पात्रदानपरायणः॥१॥" निकाचितमपि दुःकर्मसद्ध्यानसामर्थ्यात् शिथिलीभवतीति स्थितिः। तथाज्ञाभंगातिक्रमव्यतिक्रमादौ प्रायश्चित्तविशेषविस्तरो व्यवहारभाष्यादिभ्योवसेयः। साधुनापि तद्भोजिगृहिदत्तदेवसुकिद्वाराभूतदोषसंभवेन तथैव जीतानुसारेण प्रायश्चित्तविधौ यतनीयं। अन्यथा पूर्वोक्तविधिना कुलपरंपरं दोषमालिन्यं प्रवर्तते। यदुक्तं शत्रुंजयमाहात्म्ये "देवद्रव्यं गुरुद्रव्यं, दहेदासप्तमं कुलं। अंगालमिव तत्स्पृष्ट, युज्यते नहि धीमतां॥ १॥" देवादिद्रव्यमविधिना व्यापारितं सत् आसप्तमं कुलं अभिव्याप्य दहेत्। निर्धनत्वादिना निःसारं करोति। "सत्तट्ठगुरुपरम्परा कुशीलेति। सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइति। इत्यादिवत्। उपलक्षणतो यावत् तत्प्रतीकारोदासीन्यं तावत् दोषशुद्धिर्न निःशूकत्वादित्यर्थः। अतोऽगालवत् कुटुंबादिधियापि तयोः संसर्गो विवेकिना परिहार्य एवेत्यर्थः। एतेन येन देवद्रव्यादि विनाशितं तस्यैव दोषसंभवो नान्यस्येत्यपि वदंतो निरस्ता। इति प्रायश्चित्तद्वारं समाप्तम्॥ ५९॥

अथोक्तविधिनार्जितं दुःकर्म प्रायश्चित्तविधिना भवान्तरेऽपि क्षीयते इति तत्सामर्थ्यदर्शनेन भव्यानामुत्साहवृद्ध्यर्थं संकाशादिदृष्टान्तमाह—तत्रेदं देवद्रव्यविनाशोद्भवदुःकर्मक्षयार्थं सिद्धपुरीयश्राद्धनिदर्शनमुक्तपूर्वं बोध्यं। भवांतरे च तत्कर्मक्षयार्थं संकाशदृष्टान्तो यथा—

पमायमित्तदोसेण, जिणरिच्छा जहा दुहं । पत्तं संगाससड्ढेण, तहा अन्नोवि पाविही ॥ ६० ॥

संकास गंधिलावइ, सक्कावयारंमि चेइए कहवि । चेइयदव्वुव्वयोगी, पमायओ मरण संसारे ॥ ६१ ॥

(टीका) पमायेति । संकासेति—संकाशो नाम श्रावकः स्वभावादेव भववैराग्यवान् । यथोदितश्राद्धाचारनिरवद्यव्यवहारो गंधिलावत्यां पुरि वसन् शक्रावतारे चैत्ये प्रशस्तचेताश्चिन्तां चकार । अन्यदा कथमपि गृहव्यापारव्याक्षेपादिना चैत्यद्रव्योपजीवको जातः । ततोऽसौ यावज्जीवमनालोचितापतिक्रान्तकर्मा मरणं प्राप्य संसारे पूर्वोक्तदुःखपरंपराभाग् संख्येयान् दुर्भवान् भ्रांतः ॥ ६०–६१ ॥

तत —

तगराए इब्भसुओ, जाओ तं कम्म सेसयाउअ । दारिद्दमसंपत्ती, पुणो पुणो चित्तनिव्वेओ ॥ ६२ ॥

केवलिजोगे पुच्छा, कहणे बोही तहेव संवेओ । किं इत्थमुचिअमिण्हि, चेइयदव्वस्स वुड्ढित्ति ॥ ६३ ॥

(टीका) तगराएति । केवलियोगेति—पूर्वं तद्धनविनाशे तत्कालोपार्जितलाभान्तरायाद्युदयात् तत्रापि धनादिरोधः, सांप्रतं तद्वृद्धौ तथापि तथैव । यादृशं चोप्यते बीजं तादृशं लभते फलमित्यर्थः ॥ ६२–६३ ॥

अथ तद्विधिमाह—

गासच्छायणमित्तं, मुत्तं जं किंचि मज्झ तं सव्वं । चेइयदव्वं नेयं, अभिग्गहो जावजीवाए ॥ ६४ ॥

(टीका) गासच्छायणेति । स्वगृहनिर्वाहातिरिक्तत्वे सति उचितव्यापारोपार्जितं शेषधनं देवसत्कमेवेति, यावज्जीवाभिग्रहात्मकं प्रायश्चित्तं प्रतिपन्नं ॥ ६४ ॥ अथ तत्फलमाह—

सुहभावपवित्तीए, संपत्ती भिग्गहंमि निच्चलया । चेइहरकारावण, तत्थ सया भोग परिसुद्धी ॥ ६५ ॥

(टीका) सुहभावेति । तस्यैव महात्मनो गृहीतमहाभिग्रहस्य शुभभावप्रवृत्तितोऽतीवचैत्यद्रव्यविवृत्सावशादुल्लसद्विशिष्टाशयोदयाच लाभांतरायक्षयोपशमस्तस्माच संप्रति प्रभूततरविभूतिसंप्राप्तिस्तस्यां सत्यामपि अभिग्रहे निश्चलता-निजमनोदृढता, अतस्तस्य नाधिकृत-द्रव्यविषये स्वभावतरेऽप्यादातुकामितेत्यर्थः । ततः क्रमेण तस्यामेव नगर्यां तेन चैत्यं विहितं । तत्र सदा भोगपरिशुद्धिः । चैत्यवि-धापने सदाभोगः शास्त्रपरतन्त्रो विमर्शस्तत्पूर्वं भूम्यादेः समंतात् शोधनं । यद्वा तत्र चैत्यविधापने निपदनादौ क्रियमाणोऽपि सदा नित्यं भोगः आशातनापरिहार इत्यर्थः । अत्र चैत्यविधापनविधिः आशातना च पंचाशकषोडशकादिभ्यो बोध्या ॥ ६५ ॥

अथोपसंहारमाह—

इय सो महाणुभावो, सव्वत्थवि अविहिभावचाएणं । चरिउं विसुद्धधम्मं, अक्खलिआराहओ जाओ ॥६६॥

(टीका) इयसोमेति-इत्येवं उक्तनीत्या स संकाशजीवो महानुभावः । वर्द्धमानसदध्यवसायविशेषात् समुद्घाटितपुण्यप्रभावः, उद्वर्तनादिना पुण्यप्रकृतेरुपचयः, अपवर्तनादिना पापप्रकृतेरपचयश्चेति भावः । सर्वधर्मकृत्येष्वविधिभावत्यागेनानुचितप्रवृत्तिरोधेन

विसुद्धधर्म्मं श्रुतचारित्रलक्षणमाराध्य अस्खलिताराधकः-निर्वाणसाधको जातस्तद्धितानुष्टानकारीत्यर्थः ॥ ६६ ॥

संकासोवि विभित्तूणं, कम्मगंठिं सुनिव्वुडो । जाहिही सो उ निव्वाणं, महासत्तो न संसओ ॥ ६७ ॥

(टीका) संकासोवीति। ततः संकाशोऽपि कालक्रमेण समूलमोहमुच्छिद्य महासत्त्वः संतोषसुधासिक्तमनोवृत्तिः, सुनिर्वृचः संयमरतत्वेन मुक्तिसुखास्वादकत्वात् जीवन्मुक्त इत्यर्थः । यदाहुः " निर्जितमदमदनानां वाक्कायमनोविकाररहितानां । विनिवृत्तपराशानामिहैवमोक्षः सुविहितानामिति ॥ १ ॥ निर्वाणं गमिष्यति। एवं ज्ञानसाधारण (द्रव्य) विनाशेऽप्युक्तविधिना दुःकर्मक्षयदर्शनार्थं कर्मसारपुण्यसारयोर्निदर्शनं यथा—

" भोगपुरे चतुर्विंशतिकनककोटीस्वामी धनावहश्रेष्टी, पत्नी धनवती, तयोर्यमलजातौ कर्मसारपुण्यसारौ सुतौ । अष्टमे वर्षे विज्ञोपाध्यायस्य पार्श्वे पठनाय तस्थतुः । पुण्यसारः सुखेन सर्वविद्या अधीतवान् कर्मसारस्य तु बहूपक्रमेणाप्यक्षरमात्रं नायाति, वाचनलिखनादौ तु किं वाच्यं । ततः पशुप्रायत्वात् तस्य पाठकेनापि पाठनं मुक्तं, क्रमेण द्वावपि यौवनस्थौ पितृभ्यां समृद्धतया सुलभे महेभ्यकन्ये सोत्सवं परिणायितौ । मा मिथः कलहयेतामिति द्वावपि च द्वादश द्वादश कनककोटीर्दत्वा पृथक् कृतौ, पितरौ तौ प्रव्रज्य स्वर्गतौ अथ कर्मसारः स्वजनादिभिर्वार्यमाणोऽपि कुबुद्ध्या तथा वाणिज्यं कुरुते यथा अर्थहानिरेव स्यात् । एवं स्वल्पैरेव दिनैर्जनकार्पितद्वादशकोटयो गमिताः पुण्यसारस्य तु द्वादशकोटयः खात्रं दत्वा तस्करैर्गृहीताः । तेनोभावपि दरिद्रौ जातौ । त्यक्तौ च स्वजनादिभिः भार्ये अपि पितृगृहं गते । ततो निर्बुद्धी निर्भाग्याविति लोकैर्दत्तापमानौ लज्जमानौ गत्वा देशांतरं स्थितौ च पृथक् पृथक् महेभ्यगृहे। तत्राप्यन्योपायाभावाद् भृत्यवृत्त्या यस्य गृहे कर्मसारः स्थितः सोऽपि कृपणत्वात्

तस्मै प्रोक्तं वेतनमपि न दत्ते । मुहुर्मुहुस्तं वंचयते । इतो बहुभिर्दिनैराद्येन किमपि नार्जितं द्वितीयेन कियदर्जितं परं तत्प्रयत्नगोपितमपि धूर्तेनापहृतं । एवमन्यान्यस्थानेषु भृत्यवृत्त्या धातुर्वादखनिवादसिद्धरसायनरोहणाद्रिगमनमंत्रसाधनरुदत्याद्योपधिग्रहणादिना चैकादशवारान् महोपक्रमकरणेऽपि कुबुद्धया न्यायवैपरीत्यविधानादाद्येन क्वापि धनं नार्जितं। किंतु तत्र दुःखान्येव सोढानि । अपरेण पुनरर्जितमपि प्रमादादिनैकादशवारान् गमितं। ततोऽत्युद्विग्नौ तौ पोतमारुह्य रत्नद्वीपं गत्वा सप्रत्ययरत्नद्वीपदेव्यग्रे मृत्युमप्यंगीकृत्य निविष्टौ । ततोऽष्टमे उपवासे नास्ति युवयोर्भाग्यमित्युक्त्वा देव्या तिरोदधे । ततः कर्मसार उत्थितः पुण्यसारस्य त्वेकविंशत्योपवासैः तया चिंतारत्नं दत्तं । कर्मसारः पश्चात्तापं कुर्वन् पुण्यसारेणोक्तो हे बंधो मा विषीद एतच्चिंतारत्नेन तवापि चिंतितं सेत्स्यति । ततो द्वावपि प्रीतौ क्रमात्पोतमारुढौ । रात्रौ च राकाशशांकोदये वृद्धेनोक्तं भ्रातः स्फुटीकुरु चिंतारत्नं विलोक्यते, तस्य चंद्रस्य चाधिकं तेज इति । ततो लघुनापि पोततटस्थेन दुर्दैवप्रेरितेन रत्नं हस्ते नीत्वा क्षणं रत्ने क्षणं चंद्रे च दृष्टिं निदधता मनोरथेन सह मध्येसिंधु तत्पातितं । ततो द्वावपि समदुःखौ स्वपुरं प्राप्य ज्ञानिगुरुं स्वप्राग्भवमप्राष्टां । ज्ञानी प्राह—"चंद्रपुरे जिनदत्तजिनदासश्रेष्ठिनौ परमार्हतावभूतां । अन्यदा तत्रत्यश्रावकैः संभूय ज्ञानद्रव्यं साधारणद्रव्यं च तयोः उत्तमत्वादर्पितं रक्षायै । अन्येद्युराद्येन स्वपुस्तिकायामतिविलोक्यमानलेख्यकेन मासदेयतया द्रामान् निर्णीय पार्श्वे त्वपरद्रव्याभावादिदमपि ज्ञानस्थानमेवेति विचिंत्य च ज्ञानद्रव्याद् द्वादशद्रामा लेखकस्यार्पिताः । द्वितीयेन तु साधारणद्रव्यं सप्तक्षेत्रीयोग्यत्वेन श्राद्धानामपि योग्यमिति विमृश्य साधारणद्रव्याद् द्वादशद्रामाः स्वगृहगाढप्रयोजने अन्यद्रव्याभावाद्व्ययिताः । ततो मृत्वा दुःकर्मणा प्रथमनरकं गतौ । ततो देवद्रव्यभक्षकसागरश्रेष्ठिवत् सर्वत्र नरकएकेंद्रियद्वित्रिचतुःपंचेंद्रियतिर्यक्षु च द्वादशसहस्रवारान् भूयस्तरदुःखमनुभूय क्षीणदुःक-

र्माणौ युवां जातौ । पूर्वकर्मणा अस्मिन् भवेऽपि द्वादशकोटिर्गमिता । एवं तद्वचः श्रुत्वा द्वाभ्यां श्राद्धधर्मं प्रपद्य 'प्रायश्चित्तपदे सहस्रगुणा द्वादशद्रम्माः व्यापारादौ यावदुत्पत्स्यंते तावत् ते ज्ञानसाधारणपदे एवार्पणीयाः । ततः परमुत्पन्नं धनं स्वनिश्रितं कार्यं' इति नियमो जगृहे । ततो द्वावपि प्राकर्मक्षयाद्धनवृद्धिं प्राप्य तन्मध्यादुभयपदे सहस्रगुणं देयं समर्प्य च क्रमाद् द्वादशकोटिभाजावभूतां। ततो महेभ्यौ तौ सुश्रावकतया सम्यग् ज्ञानसाधारणद्रव्यरक्षा तदुत्सर्पणादिना श्राद्धधर्ममाराध्य प्रव्रज्य च सिद्धौ इति ॥

अथ देवगुरुद्रव्यविनाशे महाकालदृष्टांतो यथा—अतीतोत्सर्पिण्यास्तुर्यारके श्री संप्रत्यर्हद्वारके श्रीपुरे नगरे शांतनो नृपती राज्यं चकार । तस्य राज्ञी सुशीला, तयान्यदा चत्वारः पुत्राः क्रमेण नीलमहानीलकालमहाकालनामानोऽजनिषत । ततः क्रमेण नीलजन्मनि गजसैन्यं रोगोपद्रवेण मृतं, महानीलजन्मनि हयसैन्यं मृतं, कालजन्मनि अग्न्याद्युपद्रवेण सर्वा ऋद्धिर्विनष्टा, महाकालजन्मनि कालांतरे शत्रुभिः संभूय राज्यं गृहीतं । ततो राज्यभ्रष्टः सस्त्रीपुत्रः शांतनः क्रमेणाटन् सुराष्ट्रायां शत्रुंजयी नद्यासन्नपर्वते स्थितिं कृत्वा बहुकालं निरगमत्। तदानीं पुत्रा अप्याखेटकादिव्यसनोद्यता दुष्टकुष्टाद्यामयार्दिता जाताः । ततो नृपतिः दुःखातुरो झंपापातेन मरणार्थं पर्वतमारुरोह । तत्र संप्रत्यर्हच्चैत्यं दृष्ट्वा गंतुकद्यंबलार्थं जिनानागमोक्तविधिनाऽपूपूजत् । अत्रावसरे तत्रागतेन तस्य पूजाविधिकौशल्यं दृष्ट्वा विस्मितेन धरणेंद्रेण बहिर्निर्गतः सन् पृष्टो नृपः स्वाभिप्रायं कथयतिस्म । ततो धरणेंद्रो बालमृत्युं निवार्य तत्पुत्रपूर्वभववृत्तांतं राज्ञेऽचीकथत् शृणु भो नरेन्द्र पूर्वभवे प्रथमपुत्रेण चौरजातीयेन तीर्थयात्रार्थं गच्छन् संघो लुंटितः साधुश्च हतः । द्वितीयपुत्रेण क्षत्रीयजातीयेन स्त्रीहत्या कृता। तृतीयेन वणिक्पुत्रेण तत्त्वनिंदा कृता। चतुर्थेन च द्विजपुत्रेण देवद्रव्यं गुरुद्रव्यं च चोरितं । ततो दुर्गतौ बहून् भवान् भ्रांत्वा अकामनिर्जरया किंचित् क्षिप्तकर्माणः क्रमेण चत्वारोऽपि जीवास्त्वत्पुत्रा

जाता। अवशिष्टकर्मोदयाच्चेद् पापफलं लब्धवतस्तत्प्रसंगतस्त्वयापि प्राप्तं च। अतः सपुत्रस्त्वं एतत्तीर्थसेवां कुरु। एतज्जलेन स्नात्वा चैत्यानि प्रत्यहं पूजय, पिंडस्थादिध्यानपरायणो भव, सुसाधून् यथाशक्ति भक्त्या प्रतिलाभय, एवमादिप्रकारेण तत्त्वत्रयाराधनेन दुष्कर्म क्षयं कृत्वा षण्मासांते पुनः राज्यं प्राप्स्यसि। तदा साधर्मिकत्वात्साहाय्यं दास्यामीत्युक्त्वा स्वस्थानं धरणेंद्रो जगाम। नृपेणापि तथैव राज्यं लब्ध्वा क्रमेण सकाशयच्चिर्वाणं लेभेऽत्र विस्तरः शत्रुंजयमाहात्म्यतो बोध्यः। अन्येऽपि दृष्टांता यथागमं मान्या। इति अर्थः ॥ ६७ ॥

अथ ग्रंथावसानेपि भव्यानुत्साहयति—

जइ इच्छह निव्वाणं, अहवा लोए सुवित्थडं कित्तिं। ता जिणवरनिद्दिट्ठे, विहिमग्गे आयरं कुणह ॥६८॥

अथ कविः स्वाभिनिवेश निरासयन्नाह—

तहविह भविबोहत्थं, भणिअं जं च विवरियं इह गंथे। तं सोहंतु गीयत्था, अनभिनिवेसी अमच्छरिणो॥६९॥

अथ ग्रंथ समाप्तिं निगमयन्नंते मंगलं दर्शयति—

तवगणगयणदिवायर, विजयाईमाणसूरिरज्जंमि। भाणुविजयबुहसेवग—वायगलावण्णविजयेण ॥ ७० ॥

गंथंतरगाहाहिं, समत्थिया दव्वसित्तरी एसा। भविअजणबोहणत्थं, मंगलमालं कुणउ निच्चं ॥ ७१ ॥

॥ इति द्रव्यसित्तरी संपूर्णा ॥

आ- चिः ॥ ५४ ॥

देवगुरुद्रव्य विनाशे महाकाल दृष्टातो. ॥ ५४ ॥

॥ अथ टीकाकार प्रशस्तिः ॥

वेदवेदर्षिचंद्रेऽब्दे, ईषस्य सितपक्षतो । विवव्रे तत्रवृत्तिश्च, लावण्याव्हयवाचकैः ॥ १ ॥
यावन्महीमृगाक्षीयं, धत्ते वारिधिमेखलाम् । वाच्यमाना बुधैर्जीयात्, सद्वृत्तिर्द्रव्यसप्ततिः ॥ २ ॥
तर्कादिशास्त्रनिपुणैर्वैराग्यामृतसागरैः । शोधितेयं श्रिये श्रीमद्विद्याविजयकोविदैः ॥ ३ ॥

॥ इति ॥

॥ इति श्री द्रव्यसप्ततिकावृत्तिः समाप्ता ॥

अयमपैर प्रमादी जातः, तत्कारणमशुद्धाहारकरणमेव भावि "। ततः प्रभाते स श्राद्धः सूरीशं वन्दनाय समेतस्तं मुनिं सुप्तं वीक्ष्य हेतुं पप्रच्छ। सूरिः प्राह—" कल्ये आहारं कृत्वा सुप्तः, उत्थापितोऽपि नोत्तिष्ठति " तच्छ्रुत्वा श्रेष्ठ्युवाच—हे पूज्य! आहारस्तु कल्ये मद्गृहादगृहीतोऽस्ति "। गुरुः पप्रच्छ-त्वया सर्वदोषैर्विमुक्तं आहारं प्रतिलाभितो न वा? " स प्राह—" दोषस्तु कोऽपि न ज्ञातः, परं जिनगृहात्तण्डुलादिगुणाधिकानन्यान्मुक्त्वा मया गृहीताः " इति भद्रकत्वात्सर्वं वृत्तान्तं जगाद। श्रुत्वेति गुरुः प्राह-नाहं तवेदं कारणं यतः—

जिणपवयणवुड्ढिकरं, पभावगं नाणदंसण गुणाणं। भक्खंतो जिणदव्वं, अणंतसंसारिओ होइ ॥ १ ॥

जिणपवयणवुड्ढिकरं, पभावगं नाणदंसण गुणाणं। रक्खंतो जिणदव्वं, परित्तसंसारिओ होइ ॥ २ ॥

तथा शृणु हे श्राद्ध! कस्मिंश्चित्पुरे एक इभ्यः प्रातिवेश्मिकमेकं नरं पीडयति। स निःस्वो दध्यौ—" यथायमिभ्यो मत्तुल्यः स्यात्तथाऽहं कुर्वे"। तत एकदा निष्पद्यमानमिभ्यगृहं दृष्ट्वा चैत्यगृहेष्टिकाखण्डस्तेन भित्त्यां प्रच्छन्नं चायितः। ततः क्रमेण तद्गृहे वसन्निभ्यो निःस्वोऽभवत्। तदा स निःस्वः प्राह—"मद्विडम्बनाफलं त्वयेदं प्राप्तं मत्कृतमवेहि "। ततः स इभ्यः सामवाक्यतस्तं समतोषयत्, ततः स स्वकृत्यं जगौ। तत इभ्येन तमिष्टिकाखण्डं भित्तितो निष्कास्य प्रायश्चित्तपदे नूतनं चैत्यं विदधे, तदा स पुनः सुखी बभूव। तस्मात् हे श्रेष्ठिन्! त्वया त्विदं भक्षितं, अतो महत्पापं लग्नं "। तच्छ्रुत्वाभीतः श्रेष्ठी प्राह—" हे पूज्य! ममापि कल्ये एव बहुद्रव्यहानिर्जाताऽस्ति "। सूरिर्जगौ—"हे श्रेष्ठिन्! तव तु बाह्यं धनं गतं, मुनेः पुनरान्तरं धनं विनष्टं। अत्रालोचनापदेऽधुना तव गृहे यावद्धनं वर्तते तद्व्ययेन चैत्यकरणे तवलाभोऽस्ति "। ततः श्रेष्ठिना तथा कृतं। ततः सूरी रेचकपाचकद्रव्यं

एकमपि कटुकतुम्बीबीजं भारसहस्रप्रमाणमपि गुडं विनाशयति, विषस्य लवोऽपि परमान्नभृतं स्थालं सर्वेषामनुपयोगि किं न विधत्ते ? दृश्यन्ते च केऽपि मूर्खा देवद्रव्येण व्यवसायादि कुर्वतः, कदाचिन्निर्धनत्वे जाते देवद्रव्यसारविधायिभिस्तद्द्रव्यपश्चान्मार्गणे एवं वदन्तो यथा—न सन्ति सम्प्रत्यस्मत्पार्श्वे द्रम्माः, पितृस्थानीयो वाऽस्माकं जिनः, न हि पितृधनं पुत्राणां किमपि अनादेयम्, इत्यादियत्तत्प्रलापिनो वराकास्तेऽनन्तानन्तसंसारक्लेशभाजनं भवन्ति केचित्तु धनवन्तोऽपि महत्स्पृहयालवः प्रभूतसमुदायमध्ये बहुकुसुमपरिहितेन्द्रमाला लभ्यीकृत्य बहुदेवद्रव्या अपि तन्मार्गणे दीनमेव भापन्ते, मनसापि तदर्प्पणं न वाञ्छन्ति । देवस्य किमपत्यानि क्षुधा म्रियमाणानि सन्ति । देवस्तव किमधिको मम किं न्यूनो, यदा विलोकयिष्यते तदानीमर्प्पयिष्यामि, इत्यादि कालक्षेपमेव कुर्वाणा उल्लुण्ठवादिनस्तेऽपि तेषामेव पङ्क्तौ निवेशनीयाः अत्र भ्रातृद्वयोदाहरणम् —

विश्वपुरे क्षेमङ्करो राजा तस्य युगन्धरः पुत्रः । सोऽन्यदा वने कस्यापि मुनेः केवलज्ञानोत्सवं देवैः क्रियमाणं दृष्ट्वा सञ्जातजातिस्मृतिस्तद्वैवोत्पन्नवैराग्यो देवतादत्तवेषः प्रवव्राज वन्दितो राजाद्यैः विजहारवसुन्धरावलये, चकार भूयांस्यपि तपांसि । अन्यदा मुनेः शुक्लध्यानाधिरूढस्यावधिज्ञानमुत्पेदे । आगतस्तत्रैव पुरे । राजादयो वन्दितुं गताः, प्रारब्धा तेनापि धर्मदेशना, तत्र चाकोऽपि कुष्ठी सर्वरोगराजधानीव, मक्षिकाणां पितृगृहमिव, पदे पदे बालकाद्यैरपि कर्करादिभिरुपहन्यमानस्तत्र प्राप्तः। राजादयश्च दुर्दशानिपतितं दृष्ट्वा तस्य प्राच्यभवं मुनेः पार्श्वे पृच्छन्ति । मुनिः आह–कुसुमपुरे नन्दनागदेवौ द्वौ भ्रातरौ । वृद्धो व्यशुद्धः, अपरस्तु विपरीतः । अन्यदा तन्नगराधिपेन स्वकारितजिनमन्दिरे देवद्रव्यरक्षणाय नियुक्तौ, स्वशक्त्या सारां कुरुतः । नागदेवः क्षीणधनोऽन्तरान्तरा निर्लज्जतया स्वल्पं स्वल्पं तु देवद्रव्यं भुङ्क्ते । वृद्धाभ्राता तु—

नन्दनागदेवचरित्रम्

जिणपवयणवुड्ढिकरं, पभावगं नाणदंसणगुणाणं । भक्खंतो जिणदव्वं, अणंतसंसारिओ होइ ॥ १ ॥
जिणपवयणवुड्ढिकरं, पभावगं नाणदंसणगुणाणं । रक्खंतो जिणदव्वं, परित्तसंसारिओ होइ ॥ २ ॥
जिणपवयणवुड्ढिकरं, पभावगं नाणदंसणगुणाणं । वड्ढंतो जिणदव्वं, तित्थयरत्तं लहइ जीवो ॥ ३ ॥

इत्यादि बहुप्रकारश्रीआगमोक्तवाचोयुक्तिभिर्निवारितोऽपि यावता लघुर्न तिष्ठति, तावता वृद्धश्चिन्तयति स्म आवर्भूपाय निवेदयिष्यामीति । अत्रान्तरेऽकस्माच्छूलेन रात्रौ मृतः व्यवहारिणः सुतो जातः । तत्र भवे भव्यान् भोगान् भुक्त्वा प्रान्ते व्रतं लात्वा प्राणतकल्पे देवो जातः । एवं सप्तभवान् दीक्षामाराध्य अच्युतादिषु देवत्वेन समुत्पद्य च क्रमेण सोऽहं पुष्पदत्तपुत्रो युगन्धरो जातः । नागदेवस्तु तस्मिन्नेव भवे विज्ञातस्वरूपः सन् राजादिभिर्भृशं गर्हितः । भक्षितदेवद्रव्यपदे गृहीतगृहसर्वस्वश्च प्रान्ते षोडशवर्षाणि रोगार्त्तः शेषद्रव्यार्पणाय सुतानां कथयित्वा मृतः । पूर्वाभ्यासतश्च प्रतिभवं तथैव कुर्वन् सप्तसु नरकेषु तिर्यग्भवान्तरितो भ्रामं भ्रामं एष वराकः कुष्ठी जातः यदुक्तम्—

भक्खणे देवदव्वस्स, परत्थी गमणेण य । सत्तमं नरयं जंति, सत्तवाराउ गोयमा ! ॥ १ ॥

इति श्रुत्वा स कुष्ठी जातिस्मृतिं प्राप्य आलोचितसकलपापः, प्रान्ते प्रपन्नानशनो मृत्वाऽच्युते देवो जातः । क्रमेण महाविदेहे मोक्षगामी । स च युगन्धरराजर्षि क्रमेण सिद्धिसौधमध्यास्त ॥ इति देवद्रव्यरक्षणे परिभोगे च नन्दनागदेवयोर्दृष्टान्तः ।

देवद्रव्यपरिभोगे परसमयोक्तं कुक्कुरदृष्टान्तः—

प्रमादे मा मतिं कुर्यात्, प्राणैः कण्ठगतैरपि । अग्निदग्धाः प्ररोहन्ति, प्रमादग्धाः पुनर्नहि

पुरा जगत्प्रथामीद नामा श्रीरामभूपतिः । पुर्यामयोध्यायां, साम्राज्यं पर्यपालयत् ॥ १ ॥ तदैकः कुक्कुरः कश्चि–न्निविष्टो राजवर्त्मनि । केनचिद्ब्रह्मपुत्रेण, कर्करेण हतः श्रुतौ ॥ २ ॥ श्वा निर्यल्लोहितो न्यायस्–थान गत्वा निविष्टवान् । भूपेनाहूय पृष्टोऽवग्, निरागाः किमहं हतः ? ॥३॥ तद्घातकं ब्रह्मपुत्रं, तत्रानाय्य नृपोऽब्रवीत् । असौ त्वद्घातको ब्रूहि, कोऽस्य दण्डो विधास्यते ॥ ४ ॥ श्वाऽऽचोचदस्य रुद्रस्य, माठापत्ये नियोज्यताम् । क एष दण्डो राज्ञेति, भाषितः श्वा पुनर्जगौ ॥५॥ प्रागहं सप्त जन्मभ्यः, पूजयित्वा सदाशिवम् । देवस्वमीत्या प्रक्षाल्य, पाणी भोजनमाचरम् ॥६॥ स्त्यानाज्यमन्यदा लिङ्ग–पूरणे लोकढौकितम् । विक्रीणानस्य काठिन्या–द्धस्तान्तः प्राविशन्मम ॥ ७ ॥ विलीनघृणमक्तेना–जानता तन्मयाहृतम् । तेन दुष्कर्मणा सप्त–कृत्वो जातोऽस्मि मण्डलः ॥८॥ सप्तमेऽस्मिन् भवे राजन् ! जात जातिस्मृतिर्मम । अधुना त्वत्प्रभावेण, जाता वाग्मम मानुषी ॥ ९ ॥ एवमज्ञानतो भुक्त, देवस्वदुःखकारणम् । रक्षणीयमतस्तद्धि, विवेकज्ञैः स्वशक्तितः ॥ १० ॥ अधिकराग्निभिर्मासै–र्माठापत्यात्रिभिर्दिनैः । शीघ्रं नरकवाञ्छा चेत्, दिनमेकं पुरोहितः ॥ ११ ॥ विन्ध्याटवीष्वतोयासु, शुष्ककोटरवासिनः । कृष्णसर्पाः प्रजायन्ते, देवदायोपहारिणः ॥१२॥ एवं देवद्रव्यरक्षाविनाशे, श्रुत्वा भव्याः ! स्पष्टदृष्टान्तयुग्मम् । कार्यो यत्नस्तस्यरक्षाविधाने, संसारः स्याद्वो यथा शीघ्रमल्पः ॥ १३ ॥

इति देवद्रव्यपरिभोगे परसमयप्रसिद्धं श्वानकथानकम् ।

ष्या श्राद्धानां देवद्रव्यस्य विनाशन एव दोषः, यथाकालमुचितव्याजदानपूर्वकं ग्रहणे तु न भूयान् दोषः, समधिकव्याजदाने पुनर्दोषाभावोऽवसीयते, तेन तेषां यत्तद्वर्जनं तन्निःशूकतादिदोषपरिहारार्थं ज्ञेयम् । किञ्च-श्रीजिनशासने देवद्रव्यस्यविनाशे दुर्लभबोधिता तद्रक्षादिदेशनादानादौ साधोरपि भवदुःखं च शास्त्रे दर्शितं स्तः, तेन तदभिज्ञाना श्राद्धानां तस्याव्यापारणमेव यौक्तिकं, मा कदाचित्प्रमादादिना स्वल्पोऽपि तदुपभोगो भवत्विति सुस्थानस्थापनप्रत्यहं सारादिकरणपुरस्सरं महानिधानवत्परिपालने च तेषामपि न कोऽपि दोषः, किन्तु तीर्थकृन्नामकर्मनिबन्धनादिहेतुर्लाभ एवेति, इतरस्य तु तद्भोगदोषानभिज्ञस्य निःशूकताद्यसंभवाद्वृद्ध्यर्थं ग्रहणग्रहणपूर्वकं समर्प्पणे न दोष इति तथा व्यवह्रियमाणमस्तीति सम्भाव्यते भूपकादिषु तु वृद्ध्याद्यर्थं समर्पणव्यवहाराभावात्तेषां तद्भक्षणे दोष एवेति ॥ से० उ० २ प्र० १५६ पं जयविजयगणिकृत प्र० ।

प्रश्नः-कश्चित् श्राद्धः स्वद्रव्येण प्रतिमा कश्चित् पुस्तकं च तदा प्रतिमाकर्तुर्देवद्रव्यं पुस्तकलेखकस्य ज्ञानद्रव्यं च लगति नवेति । अत्रोत्तरं-उभयोरपि यथाक्रमं ते उभे न लगते इति सम्भाव्यते। से० उ० २ प्र० १९७ पं० देवविजयगणिकृत प्र०

प्रश्नः-गृहचैत्ये यदि केनचिदर्हतां भूषणानि कारितानि कालान्तरे च स गृहस्थो गृहकार्ये आपतिते तानि व्यापारयति तदा कल्पन्ते नवेति, उत्तरम्-यदि देवार्थमेव कारितानि तदा न कल्पन्ते यदा तु साधारण्येन कारितानि तदा कल्पन्ते, अत्राभिप्राय एव प्रमाणमिति । से० उ० ३ प्र० १६९ पं० विनयकुशलगणिकृत प्रश्नः ।

प्रश्नः-सप्तक्षेत्रयुक्तद्रव्यान्तः साधुसाध्वीद्रव्यस्य व्ययः साधुसाध्वीनां कस्मिन् स्थाने योज्यते श्राद्धैरिति, अत्रोत्तरम्-सप्तक्षेत्रीयुक्तद्रव्यस्य व्ययः साधुसाध्वीक्षेत्रयोरापत्त्राणवैद्यानयनमार्गसहायकरणादिषु श्राद्धैः कार्यत इति॥ से०उ-३प्र०३७८पं-पद्मविजयग०प्र०

प्रश्नः—देवद्रव्यस्य वृद्धिकृते श्राद्धैस्तत्स्वयं व्याजेन गृह्यते न वा इति तद्ग्राहकानां दूषणं किं वा भूषणमिति । अत्रोत्तरम्—श्राद्धानां देवद्रव्यस्य व्याजेन ग्रहणं न युज्यते, निःशूकता प्रसङ्गात् न तु वाणिज्यादौ व्यापारणीयं स्वल्पस्यापि देवद्रव्यभोगस्य सङ्काशश्रमणवन्धादिष्वतीवायतौ दुष्टविपाकजनकतया दर्शितत्वादिति ॥ से० उ–३ प्र–२७४ प० पद्मविजयकृत प्रश्नः ॥

प्रश्नः—केनापि स्वगृहं जिनगृहे मुक्तं, तत्र श्राद्धः कोऽपि भाटकं दत्वा तिष्ठति न वेति उत्तरम्—यद्यपि साधिकभाटकप्रदानपूर्वकमवस्थाने दोषो न लगति, तथापि तथाविधकारणमन्तरेदं युक्तिमन्न प्रतिभाति देवद्रव्यभोगादौ निश्शूकताप्रसङ्गात् इति से० उ० ३ प्र-४१६ प-हर्षचन्द्रकृत प्रश्नः ॥

प्रश्नः—उपाश्रये सांवत्सरिकादिप्रतिक्रमणावसरे यद् घुसृणतैलादि मान्यते तद्देवद्रव्ये साधारणद्रव्ये वा समायाति इति, उत्तरम्—यथाप्रतिज्ञं देवद्रव्ये साधारणद्रव्ये वा समायातीत्यवधेयम् ॥ से०उ० ३ प्र० ४३१ पं० विद्याविजयगणिकृत प्रश्नः ॥

प्रश्नः—श्राद्धा देवद्रव्यं व्याजेन गृह्णन्ति न वा इति । उत्तरम्—महत्कारणं विना न गृह्णन्ति इति ॥ से० उ० ३ प्रश्नः । ४९२ गणिजीवविजय कृत प्रश्नः ॥

प्रश्न.—जिनालयकार्यकर्तुः आत्मीयं कार्यं दीयते न वा इति । उत्तरम्—जिनालयसत्यापकेन स्वकीयकार्यं न कार्यत इति ।। से० उ० ३ प्रश्नः ४९३ गणिजीववि० कृत प्रश्नः ॥

प्रश्न.—ज्ञानद्रव्यममारीद्रव्यं च जिनगृहकार्ये आयाति न वेति । उत्तरम्—जिनालयकार्ये आयाति इति अक्षराण्युपदेशचिन्तामणौ सन्ति, अमारिद्रव्यं तु महत्कारणं विना न समायाति इति ज्ञायते ॥ से०उ ३ प्र० ४९४ गणिजीववि० कृत प्रश्नः

प्रश्नः—शतदोकडकपुष्पाणि मालिकपार्श्वाद् गृहीत्वा जिनप्रतिमायाश्चटाप्यते, मालिकस्य तद्द्रव्यस्थाने धान्यवस्त्रादिकं समर्प्यते तदर्पणे च दोकडदशकमुद्धरति, तद्द्रव्यं देवसत्कं मालिकसम्बन्धि वा इति । उत्तरम्-शतदोकडपुष्पाणि गृहीत्वाधान्यादिकं समर्प्यते, तदर्पणे च कडकोशेरकेण यदुद्धरति तद्देवद्रव्यं भवति न तु मालिकस्य, यतो लोके शतदोकडपुष्पचटापनयशोवादो जायते तस्मान्यू-नचटापने दोषो लगति, तदुद्धरितं द्रव्यं देवद्रव्यमध्ये प्रक्षिप्यते तदा दोषो न लगतीति ॥ से० उ० ४ प्र० ९१ वटपल्लीयसङ्घकृतप्र० ॥

प्रश्नः—द्रव्यलिङ्गिद्रव्यनिष्पन्नचैत्यमविधिचैत्यमित्यागमोक्तिः, पुस्तकादिक्षेत्रेषु तद्द्रव्यव्यापारणं युक्तमयुक्तं वा ? यदि युक्तं तर्हि चैत्ये कथमयुक्तं ? तदर्पितं पुस्तकं सुविहितैः कथं गृह्यते इति, तथा कैश्चिच्चिरन्तनाचार्यैः शिथिलपथमपास्य स्वद्रव्यानीतमुक्तापटलं लेष्टुनाचूर्णीकृतं उग्रविहाराङ्गीकारसमये, यदि तद्द्रव्यं पुस्तकादिषु कल्पनीयमभविष्यत् तदा मुक्ताफलचूर्णनेन तद्द्रव्यविनाशनं नाक-रिष्यदिति । उत्तरम् चैत्यमाश्रित्य विध्यविधिविचारः शास्त्रेषु प्रोक्तोऽस्ति न तु पुस्तकमाश्रित्य, तेन न तयोः साम्यम् तत एव च परम्परयापि तत्पुस्तकं गृह्यमाणमस्तीति न काऽप्यनुपपत्तिः । यच्च कैश्चिच्चिरन्तनदर्शनिभिः सुविहितमार्गाङ्गीकारे मुक्ताफलानि लेष्टुना चूर्णीकृतानि तदुग्रवैराग्यवत्ताख्यापनार्थमिति न काप्यनुपपत्तिरिति ॥ से० उ० ३ प्र० २५८ पं०—कीर्तिविजयगणिकृत प्रश्नः ॥

प्रश्नः—तीर्थे यन्मालिकेगादिद्रव्यं मानितं तदेव मुच्यतेऽन्यद्वा इति । उत्तरम् शङ्खेश्वरादितीर्थे मूलविधिना यदेव मानितमभूत् तदेव मुच्यते, कारणे तु यथा देयं न भवति तथा कर्त्तव्यमिति ॥ से० उ० ३ प्र० ४४१ पं० धीरकुशलगणिकृत प्रश्नः ॥

प्रश्नः—गोप्रभृतिजीवमोचनाय द्रव्यलिङ्गिनां द्रव्यं ग्रहीतुं कल्पते न वा इति । उत्तरम्—ज्ञानादिसम्बन्धि द्रव्यं न भवति तदा गृह्यते निषेधो ज्ञातो नास्तीति । से० उ० ३ प्र ४६९ पं-नाकर्षिगणिकृत प्रश्नः ॥

द्रव्यसप्ततिकायाः शुद्धिपत्रकम्

पृष्ठ	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१	११	द्विपनरव	द्विपतनाव
२	३	श्रीविराति	श्रीवीराति
२	८	शथा	यथा
३	१४	दीपावलिः	दीपावलिः
४	३	सिध्यन्तीत्यका	सिध्यन्तीत्येका
४	४	रवैद्रीरिरित्न	रवैद्रीरिरित्प
४	८	मैनवमि	न भवमि
४	१४	प्रवक	प्रवक
६	१६	कार्यं कारण	कार्यकारण
७	३	स्याद्वादि	स्याद्वादि
७	३	दानोदेश	दानोपेश—
११	१३	द्रव्यं	द्रव्यं
११	१४	माहात्म्यं	माहात्म्य
१६	२	दुःख	दुःख—
१६	४	तिर्यंक्षेप	तिर्यग्देव
१७	८	(मायुपूरि)	[मायुपूरि]
१९	८	मिदस	मिदंस
२०	१०	फलादि द्रव्या-	फलादिद्रव्या-
२१	३	तृष्णागृह	तृष्णाग्रह
२१	६	पत्य	पैत्य
२१	६	दृष्टि	दृष्टि
२४	३	कर्मनियमा	कर्म नियमा
२५	७	परिण संसा	परिणसंसा
३०	२	सद्दंनि	सद्दंनि
३१	३	स्त्रुया	स्तुया
३१	७	मजेत्	भजेत्
३१	१२	दुःस्वदं	दुःस्वदं
३२	८	१ मो	१५ मो
३३	१	साहजे पदद	साहजे पदद
३४	१४	शुद्धि	शुद्धि
३५	१	शुद्वेण	शुद्धेण
३६	१	तकर	तकर
३६	३	ग्रहण	ग्रहणम्
३७	१	वर्कपा	वर्क पा
३७	२	पुष्पाभि	पुष्पाभि
३७	९	पादः	पादपः
३८	१३	सस्मादि	सस्मादि
३९	१२	दंडपते	दंडपंते
४५	१४	एवंतद्दिपि	एवं तद्दिपि

शुद्धिपत्रकं ॥ ६७ ॥

पृष्ट	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ट	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ट	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
५१	३	सकांशो	सकाशो	५९	११	देव	देव	६३	११	द्वेयानिद्विगुणा	द्वेयानि द्विगुणा
५३	४	रक्षणा	स्वर्पणा	६०	३	अनादे	अनादे-	६४	३	भिज्ञाना	भिज्ञाना
५४	७	किर्त्ति	त्रिचि	६०	९	विजहारवसुन्धरा	विजहार वसुन्धरा	६४	११	साधारण्मन	साधारण्येन
५४	१०	ग्रन्थ समाप्ति	ग्रन्थसमाप्ति	६०	१४	वृद्धाभ्राता	वृद्धभ्राता	६६	२	गृहीत्वाभान्या	गृहीत्वा भान्या
५६	८	दृत्त	दृत्तं	६१	१२	दृष्टान्त.	दृष्टान्त	६६	७	लेष्टुनाचूर्णी	लेष्टुना चूर्णी
५७	१२	छुत्वाभीत	छुत्वा भीत	६२	९	अधिकरा	अधिकारा				
५८	६	महत्वा	महत्वा	६३	८	सद्य	सद्म				

महामहोपाध्यायश्रीलावण्यविजयगणिविरचिता द्रव्यसप्ततिका सवृत्तिः सम्पूर्णा.